

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**GELENEKSEL KONUT DOKULARININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ:
BERGAMA ÖRNEĞİ**

HANDE SARGIN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
KENTSEL MEKÂN ORGANİZASYONU VE TASARIM
PROGRAMI**

**DANIŞMAN
PROF. DR. ZEKİYE YENEN**

İSTANBUL, 2011

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sırasında heyecanımı teşvik eden, yol gösteren ve yaptığımız görüşmeler sırasında kendime güvenimi arttıran, düşüncelerimin belirginleşmesine önemli katkılar sağlayan yüksek lisansa kabul edildiğim zamandan itibaren bilgi birikimine hayran kaldığım sayın danışman hocam Prof Dr. Zekiye YENEN'e, İstanbul'da bulunduğum süre içinde evlerini benimle paylaşan sevgili teyzem Hatice ŞAHİN, eniştem Hasan ŞAHİN, kuzenim Özge ŞAHİN'e ve sevgili arkadaşım Zeynep GÖK'e, çalışmalarım sırasında sonsuz sabrıyla, sevgisiyle bana destek veren sevgili annem Nermin SARGIN, kardeşim Hakan SARGIN, özellikle ortak iş yaşantısında bulunmamıza rağmen bana sabır göstererek tez çalışmalarımı yapmamı destekleyen sevgili babam O. Haşım SARGIN'a ve desteğiyle, sevgisiyle yanımda olan eşim Ömer ÜNLÜER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aynı zamanda bilgilerini benimle paylaşarak yardımlarını esirgemeyen Bergama Belediye'sine, arazi çalışmalarım süresince bana yakınlık gösteren tüm Bergama halkına gösterdikleri anlayış için teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ağustos, 2011

Hande SARGIN

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GELENEKSEL KONUT DOKULARININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ:
BERGAMA ÖRNEĞİ

Hande SARGIN tarafından hazırlanan tez çalışması 26.07.2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehircilik Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Zekiye YENEN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Zekiye YENEN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ali KILIÇ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet OCAKÇI
İstanbul Teknik Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
ÇİZELGE LİSTESİ	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
BÖLÜM 1	
GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti.....	1
1.2 Tezin Amacı.....	3
1.3 Hipotez.....	4
BÖLÜM 2	
GELENEKSEL-ÖZGÜN DOKU İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	6
2.1 Doku.....	6
2.2 Kentsel Doku	8
2.3 Konut Dokusu	15
2.3 Geleneksel Doku.....	16
BÖLÜM 3	
BERGAMA KENTİ’NİN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	24
3.1 Bergama’nın Tarihsel Gelişimi.....	24
3.2 Bergama’nın Fiziksel Dokuyu Etkileyen Özellikleri.....	28
3.2.1 Konum	28
3.2.2 Fiziksel Özellikler	28
3.2.3 Demografik Özellikler	36
3.2.4 Sosyo-Ekonomik Durum	38
3.3 Bergama’da Kentsel Doku.....	40
3.4 Bergama’da Koruma ve Planlama Çalışmaları.....	50

BÖLÜM 4

ÇALIŞMA ALANI İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER	54
4.1 İncelenen Alanın Genel Özellikleri	54
4.2 Doku Özellikleri	60
4.3 Sokak Dokusunda Kentsel Peyzaj Öğeleri	85
4.4 Bölüm Değerlendirmesi	98

BÖLÜM 5

BERGAMA’DA GELENEKSEL DOKUNUN YAŞATILMASI	101
5.1 Çalışma Alanında Koruma Planlaması ve İmar Mevzuatı Kararlarının İrdelenmesi.....	101
5.1.1 Sit Alanları ve Etkilenme Geçiş Alanları İçerisinde Kalan Bölgelerde Plan Kararlarının ve İmar Mevzuatının Geleneksel Doku Açısından Değerlendirilmesi	102
5.1.2 Sit Alanları ve Etkilenme Geçiş Alanları İçerisinde Kalan Bölgelerde Koruma Amaçlı İmar Planı Kararlarının Değerlendirilmesi.....	114
5.2 Değerlendirme-Bergama’da Geleneksel Dokunun Değerlendirilmesi ...	124

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	131
KAYNAKLAR	137
ÖZGEÇMİŞ	142

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1 Kent dokuları	11
Şekil 2.2 Kent dokuları	12
Şekil 2.3 Gaziantep geleneksel kent dokusu	13
Şekil 2.4 Mardin Tarihi Kent Organik Yerleşim Dokusu	13
Şekil 2.5 Bergama 291 ve 320 no'lu yapı adaları	14
Şekil 2.6 Tokat, Zile'de ritmik ve metrik düzene sahip doku görünümü	15
Şekil 2.7 Bergama, Gazipaşa Mahallesi, Arıfağa Çıkmazı, yapı adası içindeki evlere ulaşımı sağlayan çıkmaz sokak örneği.....	18
Şekil 2.8 Mardin, Savur'da topografyanın etkisiyle eğim çizgilerine göre gelişen geleneksel konut dokusu.....	20
Şekil 2.9 Mardin, Savur'un geleneksel evlerinden görünüm	20
Şekil 2.10 Antalya, Kaleiçi avlulardan taşarak sokakları gölgeleyen ağaçlar	22
Şekil 2.11 Muğla, konut bahçelerindeki yeşil ögenin dokunun genel görünümüne etkisi	23
Şekil 3.1 Bergama'nın Batı Anadolu'daki Konumu	29
Şekil 3.2 Bergama ve Çevresi Topoğrafik yapısı	31
Şekil 3.3 1.Dönemde Bakırçay'ın Durumu.....	34
Şekil 3.4 2. Dönem: Bergama Denizi'nin Dolmasıyla Oluşan Bakırçay'ın Yatağı	34
Şekil 3.5 Bakırçay'ın Yatak Değiştirmesi.....	35
Şekil 3.6 Bakırçay vadisi ve jeolojik durumu	35
Şekil 3.7 Pergamon Akropolisi hava fotoğrafı.....	41
Şekil 3.8 Bergama Akropol'ünün yerleşim planı.....	42
Şekil 3.9 Pergamon'un gelişimi-M.Ö. 3. yüzyıl.....	43
Şekil 3.10 Pergamon'un gelişimi-M.Ö. 2. yüzyıl.....	43
Şekil 3.11 Pergamon Akropolisi Maketi.....	43
Şekil 3.12 Pergamon kent planının gelişiminin rekonstrüksiyonu: Kale- M.Ö 3. yüzyıl, M.Ö 2. yüzyıl ve Roma Kenti dönemleri.....	44
Şekil 3.13 Osmanlı Dönemi'ndeki farklı etnik yapıların yerleşme içerisinde konumlanması.....	48
Şekil 3.14 Bergama Kenti genel görünüm	49
Şekil 3.15 Bergama ilçe merkezinin sit sınırlarını gösteren harita	52
Şekil 4.1 Çalışma alanının Bergama içerisindeki konumu	55
Şekil 4.2 İncelenen yapı adalarının Bergama içerisindeki konumu.....	56
Şekil 4.3 297 no'lu yapı adası (Arazi doğu yönünde eğimlidir.).....	57
Şekil 4.4 291 no'lu yapı adası	58

Şekil 4.5	319 ve 320 no'lu yapı adası	59
Şekil 4.6	Akıncılar Caddesi ve Külhanbaş Sokağı'nın birleşim yerinden Külhanbaş Sokağı'na bakış.....	62
Şekil 4.7	İncirli Mescit Caddesi'nden kuzeybatıya doğru bakış.....	62
Şekil 4.8	Hastane Caddesi'nden güneybatıya İncirli Mescit Caddesi'ne doğru bakış.....	63
Şekil 4.9	Yılan Yokuşu'ndan kuzey doğru bakış.....	63
Şekil 4.10	Yılan Yokuşu'ndan kuzeye doğru İncirli Mescit Caddesi'ne doğru bakış.....	63
Şekil 4.11	319 no'lu yapı adasında yer alan Serdar Çıkmazı'ndan doğuya Çakırağa Sokağı'na doğru bakış	64
Şekil 4.12	Çakırağa Sokak girişinden güneye, sokağa doğru bakış.....	64
Şekil 4.13	Doğancı Caddesi'nden kuzeye, sokağa doğru bakış.....	64
Şekil 4.14	Müftü Çıkmazı çatı durumları analizi.....	67
Şekil 4.15	Müftü Çıkmazı zemin kat planları	68
Şekil 4.16	Müftü Çıkmazı analitik harita.....	69
Şekil 4.17	291 no'lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı üzerindeki 33 no'lu parselin sokak-avlu-yapı ilişkisi	71
Şekil 4.18	291 no'lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı üzerindeki 36 no'lu parselin sokak-avlu-yapı ilişkisi	72
Şekil 4.19	291 no'lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı üzerindeki 30, 31 no'lu parsellerdeki 1965 yılı hal-i hazır haritasındaki avlulu yapının yerine yapılmış betonarme yapılar.....	73
Şekil 4.20	291 no'lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı üzerindeki 45 no'lu parseldeki 1965 yılı hal-i hazır haritasındaki avlulu yapının yerine yapılmış betonarme yapılar.....	73
Şekil 4.21	291 no'lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı üzerindeki 38 no'lu parselin sokak-avlu-yapı ilişkisi	74
Şekil 4.22	291 no'lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı'nın güney silueti	75
Şekil 4.23	291 no'lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı'nın kuzey silueti	75
Şekil 4.24	319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmazı- Zemin Kat Planı Paftası.....	78
Şekil 4.25	319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmazı- Çatı Durumları Paftası.....	79
Şekil 4.26	319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmazı- Analitik Pafta	80
Şekil 4.27	319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmazı üzerindeki 20 no'lu parselin sokak-avlu-yapı ilişkisi	81
Şekil 4.28	319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmazı üzerindeki 33 no'lu parselin sokak-avlu-yapı ilişkisi	82
Şekil 4.29	291 no'lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı üzerindeki 34 no'lu parselin sokak-avlu-yapı ilişkisi	83
Şekil 4.30	319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmazı üzerindeki 35 no'lu parselin sokak-avlu-yapı ilişkisi	84
Şekil 4.31	24 no'lu parsel üzerinde yer alan doku ile uyumsuzluk teşkil eden üç katlı yapı.....	84
Şekil 4.32	Aslanlı Camii planı	85
Şekil 4.33	Aslanlı görünüşü	85
Şekil 4.34	Şadırvanlı Cami planı	86
Şekil 4.35	Şadırvanlı Cami görünüşü.....	86
Şekil 4.36	Atmaca Mahallesi'nde 319 ada 111 no'lu parseldeki açık/dış sofalı bir	

	konutun planı	86
Şekil 4.37	Atmaca Mahallesi'nde 319 ada 111 no'lu parseldeki açık/dış sofalı bir konutun görünüşü	86
Şekil 4.38	Evin açık sofasının dıştan görünümü ve arkada Viran Kapı.....	87
Şekil 4.39	Evin 1. katındaki açık sofaya bakış.....	87
Şekil 4.40	Evin avlusundan görünüm	87
Şekil 4.41	319 yapı adası, 100 no'lu parsel üzerinde yer alan geleneksel yapı	88
Şekil 4.42	Yapının doğu görünüşü	88
Şekil 4.43	Yapının güney görünüşü	88
Şekil 4.44	319 no'lu yapı adası 41 no'lu parsel üzerinde yer alan yapı.....	89
Şekil 4.45	Yapının Hastane Caddesi'nden kuzey görünüşü	89
Şekil 4.46	Yapının Hastane Caddesi'nden batı görünüşü	89
Şekil 4.47	297 no'lu yapı adası 33 no'lu parsel üzerinde yer alan bir bölümü ticari birim bir bölümü de sağlık birimine ait olan yapı erken Cumhuriyet dönemi yapısıdır.	90
Şekil 4.48	297 no'lu yapı adası 15 ve 16 no'lu parseller üzerinde yer alan konut yapısı yapı cephesindeki kemerli pendere boşlukları ve yapı kütlesi açısından bir erken Cumhuriyet dönemi yapısı özelliğini göstermektedir.	90
Şekil 4.49	297 no'lu yapı adası 18 no'lu parsel üzerinde geleneksel konut özelliği taşıyan özgün bir yapı	90
Şekil 4.50	Sokak görüntüsüne katkıda bulunan geleneksel konutların cephe öğeleri	91
Şekil 4.51	Çalışma alanından genel görünüm.....	92
Şekil 4.52	Galenos Caddesi ve Doğancı Caddesi boyunca yaya kaldırımı genişliği yetersiz olan bölge	93
Şekil 4.53	Cumhuriyet Meydanı batı cephesindeki zemin katları ticaret işlevli olan yapıların önündeki araç parkları ve kaldırımların dar olması yaya sirkülasyonunu engellemektedir	93
Şekil 4.54	Cumhuriyet Meydanı batı cephesindeki zemin katları ticaret işlevli olan yapıların önündeki araç parkları ve kaldırımların dar olması yaya sirkülasyonunu engellemektedir	93
Şekil 4.55	319 no'lu yapı adası Karaveliler çıkmazı Arnavut kaldırımlı sokak döşemesi	95
Şekil 4.56	319 no'lu yapı adası Karaveliler çıkmazı Arnavut kaldırımlı sokak döşemesi	95
Şekil 4.57	Doğancı Caddesi granit döşeme kaplaması	95
Şekil 4.58	291 no'lu yapı adası Müftü Çıkmazı granit döşeme kaplaması.....	96
Şekil 4.59	291 no'lu yapı adası Müftü Çıkmazı avlu duvarı ile ikiye bölünen parseldeki koridor halini alan avlu.....	97
Şekil 4.60	291 no'lu yapı adası Müftü Çıkmazı avlu duvarı ile ikiye bölünen parseldeki koridor halini alan avlu.....	97
Şekil 4.61	291 no'lu yapı adası Müftü Çıkmazı avlu duvarı ile ikiye bölünen parseldeki avlu durumu ve yeşil ögenin azalması	97
Şekil 4.62	291 no'lu yapı adası Müftü Çıkmazı avlu duvarı ile ikiye bölünen parseldeki avlu durumu ve yeşil ögenin azalması	97
Şekil 4.63	297 no'lu yapı adasında yer alan viran yapılar	98
Şekil 4.64	297 no'lu yapı adasında yer alan viran yapılar	98
Şekil 4.65	297 no'lu yapı adasında geleneksel konut özelliğinde fakat bakımsız yapılar	98
Şekil 4.66	297 no'lu yapı adasında geleneksel konut özelliğinde fakat bakımsız yapılar	98
Şekil 5.1	297 no'lu yapı adasında Arifağa Çıkmazı üzerinde imar yönetmeliklerine göre yapılmış yapı.....	103

Şekil 5.2	297 no'lu yapı adasında Çatal Çıkmağı üzerinde imar yönetmeliğine göre yapılmış yapının sokaktaki tek ve iki katlı yapılara göre durumu	104
Şekil 5.3	297 no'lu yapı adasında imar yönetmeliğine göre yapılmış yapının sokaktaki tek ve iki katlı yapılara göre durumu	104
Şekil 5.4	Mevcut durum	105
Şekil 5.5	2002 Yılı İmar Planı	105
Şekil 5.6	297 no'lu yapı adası Külhanbaş Sokağı güney silüeti	108
Şekil 5.7	297 no'lu yapı adası Doğancı Caddesi batı silüeti	109
Şekil 5.8	297 no'lu yapı adasında mevcut durum değerlendirmesi	110
Şekil 5.9	297 no'lu yapı adasında imar planının öngördüğü yapı durumlarının çıkma sokaklar açılmadan değerlendirilmesi	111
Şekil 5.10	297 no'lu yapı adasında imar planının öngördüğü yapı durumlarının sokaklar açılarak değerlendirilmesi	112
Şekil 5.11	Bergama'da Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı Sınırları	115
Şekil 5.12	297 no'lu ada Koruma Amaçlı İmar Planı Önerisi	116
Şekil 5.13	13 Mart 2011 tarihinde KTVK Bölge Kurulu'nda incelenmekte olan Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı'nın 297 numaralı yapı adası özelinde değerlendirilmesi	118
Şekil 5.14	291 no'lu yapı adası Koruma Amaçlı İmar Planı Önerisi	119
Şekil 5.15	Mart 2011 tarihinde KTVK Bölge Kurulu'nda incelenmekte olan Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı'nın 291 numaralı yapı adası özelinde değerlendirilmesi	120
Şekil 5.16	319 ve 320 no'lu yapı adaları Koruma Amaçlı İmar Planı Önerisi	121
Şekil 5.17	Mart 2011 tarihinde KTVK Bölge Kurulu'nda incelenmekte olan Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı'nın 297 numaralı yapı adası özelinde değerlendirilmesi	123
Şekil 5.18	Bergama, Gazipaşa Mahallesi, avluya eklenen müstemilatlar	125
Şekil 5.19	Bergama, Gazipaşa Mahallesi, kat ilavesi	125
Şekil 5.20	Bergama, yıkılmaya terk edilmiş yapılar	126
Şekil 5.21	Bergama, geleneksel doku içerisinde kötü durumda olan yapılar	126
Şekil 5.22	Bergama, geleneksel doku içerisinde kötü durumda olan yapılar	126

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 5.1 Çalışma alanı içerisinde mevcut durum ve öneri koruma amaçlı imar planı kararlarına göre alan hesabı karşılaştırması	129

ÖZET

GELENEKSEL KONUT DOKULARININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: BERGAMA ÖRNEĞİ

Hande SARGIN

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zekiye YENEN

Farklı zaman dilimlerinde oluşmuş toplumlar tarihsel süreç içinde yaşadıkları mekânları kendi yaşam biçimlerine göre şekillendirmişlerdir. Bu toplumlar zamanla yokolup gitmişlerdir. Fakat kendilerine ait yaşama biçimlerini, ekonomik sosyal geçmişlerini gelecek kuşaklara aktarmışlardır.

Bergama, yüzyıllar önce oluşmuş, günümüze kadar gelen çok katmanlı tarihi kent dokusuna sahip ve bütünüyle bir kültür mirası olan özgün bir kenttir. Kent tarihsel süreç içerisinde üstüste eklenerek türemiş ve içiçe geçmiş mülkiyet sınırlarına sahip özgün bir dokuya hâkimdir.

“Geleneksel Konut Dokularının Sürdürülebilirliği: Bergama Örneği” isimli çalışma Bergama geleneksel kent dokusu üzerinde yeralan çalışma alanı içerisinde geleneksel konut dokularının devamlılığının sağlanması amacıyla yönelik yapılan bir doku tespiti çalışmasıdır. Öncelikle tezin ana içeriğini oluşturan doku, kent dokusu, konut dokusu ve geleneksel doku kavramları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Seçilen çalışma alanı üzerinde mevcut doku durumunun tespiti amacıyla arazi çalışmaları yapılmıştır. Kentsel Sit alanı ve Etkilenme geçiş alanında yer alan çalışma alanında sokak dokusu, geleneksel dokuda kent peyzajına katkıda bulunan öğeler ele alınmış, alan içerisinde farklı yapı adaları üzerinden seçilen çıkmaz sokaklar yapı-parsel-sokak ilişkisi açısından detaylı olarak incelenmiştir. Günümüz hâl-i hazır haritasıyla Bergama Belediyesi’nden temin edilen 1965 yılı hal-i hazır haritası karşılaştırılarak dokunun korunmuşluk ve değişim durumu tespit edilmiştir.

Tez çalışmasında geleneksel dokunun özgünlük durumunun tespiti yapılmış, dokunun değişimine ve bozulmasına sebep olan dış etkenler; planlar değerlendirilmiştir. İmar planlarının etkilenme bölgelerindeki geleneksel doku özellikleriyle etkileşimi doku

bütünlüğünde, sokak - parsel - yapı ölçeğinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda geleneksel dokunun kullanıcı bilinçsizliği, imar planı uygulamalarından olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Sonuç bölümünde geleneksel dokuların yaşatılması ve sürekliliğinin sağlanması amacıyla yönelik olarak yaklaşımlar belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel konut dokusu, Bergama sit alanı, geleneksel konut dokularının sürdürülebilirliği

ABSTRACT

TRADITIONAL HOUSING PATTERNS SUSTAINABILITY: THE CASE OF BERGAMA

Hande SARGIN

Department of City & Regional Planning
MSc. Thesis

Advisor: Prof. Dr. Zekiye YENEN

Places they live in different time zones in the process of historical societies formed and shaped by their life styles. Breaking these communities have gone over time. But their own forms of life, economic, social histories delegate to future generations. Pergamon, formed centuries ago, until today, and all of the multi-layered fabric of the historic city with a unique cultural heritage of a city. Derived by adding the city in the historical process and nested on top of an original property boundaries of the pattern is dominant.

"Traditional Housing Patterns Sustainability: The Case of Bergama," Pergamon's work on the traditional urban pattern of traditional houses located within the study area in tissues in a tissue for the purpose of ensuring the continuity of the work of detection. First, the thesis constitute the main contents of the texture, urban pattern, housing pattern and concepts of the traditional pattern is discussed in detail. Selected studies were carried out over the area of land in order to determine the status of existing pattern. Urban Sites involved in the transition area and working in the field of interaction in the street pattern, traditional pattern contribute to urban landscape elements are considered dead-end streets within the area selected on the different building-blocks in terms of plot-street relationship examined in detail. Today's state of ready-i map of Bergama Municipality map obtained by comparing the year 1965, ready to tap the state-i being protected and change the status has been determined.

In thesis study, originality of case of traditional pattern have been detected, external factors and plans which have caused changings and degradation of tissue have been evaluated. Interaction of features of traditional pattern in the regions of interaction of development plans have been evaluated with tissue integrity and scale of street-parcel-structure. As a result of this evaluation, user's unconsciousness of traditional pattern have negatively effected applications of development plans that has been detected. In

conclusion part some approaches are detected for aim which are traditional pattern can be perpetuated and continuity.

Anahtar Kelimeler: Traditional housing pattern, Pergamon site area, traditional housing patterns sustainability

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Anadolu toprakları ilk çağlardan buyana farklı uygarlıkların yerleşme ve yayılma alanı olmuştur. Aynı toprak üzerinde üst üste çok sayıda uygarlığın gelişmesi farklı yaşam tarzlarını, görüşlerini, farklı mekân anlayışlarını, biçimlerini ve kültür birikimlerini oluşturmuştur. Bu izler tarihi süreç içerisinde birikerek günümüze kadar gelmiştir.

Anadolu kentlerinde farklı ihtiyaçlara yönelik farklı çözümler sunan toplulukların, geleneklerine, örf ve adetlerine, yaşam biçimlerine göre oluşan geleneksel konutlar kentlerin genel görünümünü biçimlendirmiştir. Geleneksel konutların oluşturduğu geleneksel dokular kentlerin öz dokuları olup, geçmişini yansıtmaktadır. Kentlerin kimliklerini oluşturan bu dokulara sahip çıkılması ve dokuların gelecek kuşaklara aktarılması için gereken önlemlerin alınması gerekmektedir. Ancak bu dokulara sahip çıkmak bir yana, bu kültürel zenginliğin bozulmasını engelleyecek önlemler dahi alınmamaktadır. Ülkemizde kentlerin hızla büyümesi, kentlerin geleneksel, özgün dokularını olumsuz yönde etkilemekte ve kimliklerini kaybetmelerine sebep olmaktadır.

1.1 Literatür Özeti

Tez çalışması altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi belirtilmektedir.

İkinci ve üçüncü bölüm tez çalışmasının literatür araştırmalarıyla oluşturulan teorik bölümleridir.

İkinci bölüm kavramsal çerçevenin yer aldığı bölümdür. Bu bölümde tez çalışmasının ana temasını oluşturan, tez içerisinde değinilen “doku, kentsel doku, konut dokusu, geleneksel konut dokusu” kavramları açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde Bergama merkez yerleşmesinin özellikleri incelenmiştir: kentin tarihsel gelişimi, fiziksel dokuyu etkileyen özellikleri, kentsel dokusu ve kentte yapılmış olan planlama çalışmaları ele alınmıştır.

Dördüncü ve beşinci bölümde teorik bilgiler alan çalışmaları analizleriyle desteklenmiştir. Dördüncü bölümde Bergama'nın karakteristik özellikler gösteren geleneksel dokusundan seçilen çalışma alanı ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışma alanının genel özellikleri, kent içindeki yeri, önemi ve doğal özellikleri ele alınmıştır. Bunların yanısıra seçilen doku parçaları üzerinde dokuya ilişkin sorunların tespiti ve gerekli müdahale kararlarının alınabilmesi için alansal analiz çalışmaları yapılmıştır. Çalışmada dokuyu oluşturan yapıların özellikleri ve yapıların bir bütün olarak oluşturduğu geleneksel doku özellikleri incelenmiştir. Bu incelemeler sırasında çalışma alanı içerisinde farklı yapı adalarından seçilen farklı karakteristik özelliklere sahip sokaklar doku özellikleri açısından detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda bölüm değerlendirmesi yapılmıştır.

Beşinci bölümde Bergama geleneksel dokusu üzerinde ele alınan yasal mevzuat değerlendirilmiştir. Kent içerisinde geleneksel doku içerisinde yer alan alanların yapılan koruma planlamaları ve imar mevzuatı kararlarının bu dokular üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Çalışma alanı üzerinde yeralan dokunun yaşatılması ve özgün kimliğini etkin bir şekilde sürdürebilmesi için sentez çalışmaları ışığı altında sorunlar saptanmış ve bu sorunlara yönelik olarak öneriler getirilmiştir.

Sonuç bölümü tüm bu verilerin değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

Tez çalışmasının bütünü ele alındıktan sonra tez çalışması içerisinde teze katkı sağlayan önemli kaynaklar değerlendirilecek olursa;

Aru, A.K., (1998) 'Türk Kenti Dokularının İncelenmesine ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması' isimli çalışmada Anadolu'nun farklı bölgelerinden örnek Türk Kentleri seçilmiş, kentler içerisindeki geleneksel ve yeni kent dokuları incelenmiş, seçilen kentler üzerinde analitik çalışmalar yapılmıştır.

Eyüce, A., (2005), 'Geleneksel Yapılar ve Mekânlar' isimli çalışmada geleneksel yapılar ve bu yapıların oluşumlarındaki etkenler örnek yerleşimlerde ele alınmıştır.

Bektaş, C., (2007) 'Türk Evi' isimli çalışmada geleneksel dokunun öğelerinden olan yapı ve sokak ele alınmıştır. Yapıları oluşturan etkenler, yapıların fiziksel özellikleri

değerlendirilmiştir. Bu kaynakların yaklaşımları tezin kavramsal bölümüne katkı sağlamıştır.

Yenen vd., (2008) “ Bergama Yakın Çevresinde Turizme Alternatif Bir Bakış” isimli çalışmasının konusu kentsel sit alanına sahip yerleşmelerin yakınındaki önemli sayıda ziyaretçi çeken ören yerlerinde gerçekleşen turizm aktivitesinin yönetimi ve yerleşmenin turizm ve ona bağlı ekonomik hareketlilikten yararlanmasının sağlanmasıdır. Bu çerçevede çalışma alanı olarak Bergama yerleşmesi seçilmiştir.

Özden vd., (2006) “Continuity of the Spirit of a Place Case of a Historic Town”, isimli çalışmada Bergama kentinin tarihsel gelişimi ele alınmıştır.

Binan vd., (2005), “Bergama İzmir Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2004”, Binan vd., (2006), “Bergama İzmir Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2005”, isimli çalışmalar Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Bergama geleneksel dokusu içerisinde seçilen alanlar üzerinde alan çalışmaları yapılmıştır. Bergama geleneksel kent dokusu incelenmiştir.

Karcılı, H., (2009) ‘Bergama Kentsel Kültür Varlığı Envanteri Bağlamında Bergama Evi ve Koruma Yaklaşımı’ isimli tez çalışmasında Bergama’da yöresel konut mimarisini oluşturan sosyal ve fiziksel çevre incelenmiş, bu konutların mimari özellikleri, bozulma durumları irdelenmiş ve koruma önerileri getirilmiştir.

Emekli, G., (2001) ‘Bergama’nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Sosyo-Ekonomik Etkileri’ isimli tez çalışmasında Bergama’da turizm olgusunu, turizmin sosyo-kültürel ve sosyo ekonomik etkilerinin ne boyutta olduğunu değerlendirmek amaçlanmıştır.

Peker, F., (1992) ‘Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bergama Kazası’nın Sosyal ve Kültürel Durumu’ isimli çalışmasında Bergama, Bergama Kenti ve Köylerinin tarihi, coğrafi ve nüfus özellikleri, geçim kaynakları, eğitim durumları değerlendirilmiştir.

Bu kaynaklar tez çalışmasında Bergama kentinin tarihsel gelişimi, fiziksel, demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri, kent içerisinde yapılan planlama çalışmaları konuları ve Bergama kentsel dokusu değerlendirilirken büyük ölçüde fayda sağlamıştır.

1.2 Tezin Amacı

Geçmişte fiziksel ve sosyal etkenlerin fizik mekâna yansımalarıyla oluşan geleneksel yerleşme dokuları kentlerin gelişimi sürecinde çeşitli sebeplerle bozulmaktadır. Tez çalışmasının amacı geçmişten günümüze kadar gelebilen geleneksel yerleşme

dokularının özelliklerini ayrıntılı bir şekilde incelemek, belgelemek ve günümüzde bu özellikteki yapı adalarının bozulmalarına sebep olan etkenlere karşı oluşturulacak çözüm önerileri ile tarihi merkezlerde yer alan dokuların kentin gelişimi içerisinde kullanılabilir potansiyel alanlar olarak değerlendirilmesini sağlamaktır.

Bu çalışmaya konu olan Bergama ilçesi, Hellenistik, Roma, Bizans, Karesi Beyliği, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerine ait, tarihsel katmanlaşmayı barındıran, çok kültürlü bir yerleşim merkezidir. Bugünkü Bergama tarihi yerleşim bölgesi, Helenistik ve Roma devirlerine ait yapılaşma üzerinde oluşmuş, kuzeyinde yer alan antik Pergamon kenti ve surları ile birlikte Kentsel ve Arkeolojik Sit alanıdır. Tez çalışmasında Bergama özelinde geleneksel doku özelliği taşıyan Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı Sınırları içerisinde, etkilenme ve geçiş bölgelerinden seçilen yapı adaları üzerinde yer alan dokuların fiziksel ve sosyal nitelikleri incelenerek, özgünlük durumları ele alınmaktadır. Ayrıca bu dokuların korunması ve kent içerisinde aktif bir şekilde kullanılmasına yönelik güncel ve uygulanabilir müdahale kararları (koruma yaklaşımları) ile dokuların kent içerisinde yaşayan mekânlara dönüştürülmesi amacıyla öneriler getirilmektedir.

1.3 Bulgular

Tez çalışması sırasında çalışmanın konusunun belirlenmesinden sonra çalışmayı yönlendirecek bir çatki oluşturulmuştur. Oluşturulan bu çatkiya göre tezin ikinci ve üçüncü bölümünü teorik bilgiler, dördüncü ve beşinci bölümünü alan çalışmaları, altıncı bölümünü ise tezin bütününe sentezinin yapıldığı sonuç bölümü oluşturmaktadır.

Teorik bilgileri elde etmek amacıyla yapılan literatür araştırmasında öncelikle tez çalışması ile ilgili gerekli kaynaklara ulaşabilmek için geniş bir kaynak taraması yapılmıştır. Bu kaynak taramasında tezler, makaleler, araştırma projeleri incelenmiştir. Tez çalışmasının içeriğine yönelik olarak çalışmanın temelini oluşturan kavramlar, Bergama Kenti'nin genel özellikleri, tarihsel gelişimi, sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri, kent içerisinde yapılan planlama çalışmaları ve Bergama'nın kentsel dokusu incelenmiştir.

Çalışmanın ana bölümlerini oluşturan dördüncü ve beşinci bölüm teorik bilgilerin arazi çalışmalarıyla desteklendiği bölümlerdir. Bergama'da arazi çalışması 2008 Mayıs ayında ve 2010 Ağustos ayında yapılmıştır. Bu bölümlerde kent merkezinde yeralan geleneksel dokunun yoğunlukta olduğu çalışma alanının fiziksel yapısı incelenmiştir.

Çalışma alanının Bergama kent dokusu içerisindeki konumu konulu görüşmeler ilgili kuruluşlar ile yapılarak gerekli verilerin (imar planları, koruma amaçlı imar planları, eski ve günümüz hâlihazır haritaları, belgeler, fotoğraflar) temin edilmesine çalışılmış ve alanla ilgili olarak konunun gerektirdiği bilgilerin toplanmasına gayret edilmiştir. Bu bölümlerde bölgenin karakteristik özellikleri ve yerleşim dokusunu incelenmiş ve geleneksel dokunun devamlılığının sağlanması, bozulmasının ve yokolmasının önüne geçebilmek amacıyla alansal analiz çalışmaları yapılmıştır. Bu amaçla, alan içerisindeki mevcut durumu görebilmek ve uygulanması gerekli müdahalelere altyapı oluşturması amacıyla alanın yapısal özelliklerini içeren işlevsel dağılım, kat adetleri, yapım dönemi, kadastral durumu hakkında analiz paftaları oluşturulmuştur.

Çalışma alanının büyüklüğü nedeniyle, detaylı tespit ve öneriler geliştirmek için doku özellikleri bölümünde yapı-parsel-sokak ilişkisi farklı yapı adaları üzerinde yer alan çıkmaz sokaklar detayında çıkarılan üç farklı analiz paftası oluşturulmuştur. Detaylı olarak incelenen çıkmaz sokaklar 291 no'lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı ve 319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmazı'dır. Bu sokaklar için zemin kat planı, çatı planı, analitik harita paftaları hazırlanmış ve sokak üzerinden silüet çalışmaları yapılmıştır. Analitik haritada Bergama Belediyesi'nden elde edilen Bergama'nın resmi harita olarak bulunan 1965 yılı hal-i hazır haritasıyla günümüz hal-i hazır karşılaştırılmıştır. Alanın sokak dokusu ve alandaki çeşitli kentsel peyzaj öğeleri ele alınmıştır.

Çalışma alanı ile ilgili gerekli alansal doku analizleri ve gözlemler yapılarak mevcut durum fotoğraf çekimleri ile belgelenmiştir. Yapılan analiz çalışmalarıyla seçilen dokuların günümüzdeki durumu imar planlarının öngördüğü değişiklikler, koruma amaçlı imar planında belirtilen öneriler ile karşılaştırılarak planlar aracılığıyla müdahalenin dokuya olumlu ve olumsuz etkileri ortaya konulmuştur.

Gerek kaynak araştırmaları gerekse yerinde gerçekleştirilen alan çalışmaları sonucunda saptanan sorunlara göre dokuların geleneksel doku özelliğini bozan, yokolmasına sebep olan olumsuzluklar ortaya konularak, özgün dokuların yaşatılması ve kent içerisinde değerlendirilecek alanlar olarak kullanılabilmeleri amacıyla müdahale kararları oluşturulmuş, geleneksel dokuların korunması ve sürekliliğinin sağlanması amacına yönelik öneriler getirilmiştir.

GELENEKSEL - ÖZGÜN DOKU İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Bu bölümde Anadolu kentlerindeki geleneksel dokuları özümseyebilmek amacıyla doku, kentsel doku, konut dokusu ve geleneksel doku kavramları ele alınmıştır.

2.1. Doku

Tüm görsel nesnelerin kendilerine özgü birer dış yapıları vardır. Nesne ve varlıkların dış yapı özellikleri ve bunların objektif etkileri dokuyu oluşturur (fotografya.gen.tr). Doğadaki tüm nesnelerin ve varlıkların görme, dokunma duyularıyla kavranabilen iç yapı özelliklerini dışa vuran yüzeysel etkilerine “doku” (texture) denir. Nesnelerin dış görünüşlerinde farklılaşmalarını sağlayan yüzeylerindeki dokusal yapı farklılıklarıdır. Dokular yüzeylerin oluşumunu ve tanınıp ayırt edilmesini sağlar.

Doku, bir amaç için, birbiri ile bağlantılı biçimlerden oluşan yapıdır. Dokuyu oluşturan biçimlerin her birine birim biçim denir. Doku birbirine eş ya da birbirini tamamlayan birim biçimlerin belli sistemlerle yanyana gelmesinden oluşur [1].

Doku kavramı mühendislik, mimarlık, şehircilik, sanat, tıp, doğa bilimleri, matematik, tekstil, dokubilim gibi farklı dallarda geniş bir kullanım alanına sahiptir. Doku kavramı her disiplin için farklı anlamlar taşımaktadır.

Türk Dil Kurumunda doku kelimesi bir vücudun veya bir organın yapı öğelerinden birini oluşturan hücreler bütünü anlamına gelmektedir. Bu anlamıyla tıp ve biyoloji alanında yaygın olarak kullanılır [2]. Aynı işlev ve yapı biçimini gösteren hücreler, hücreler arası madde ile biraraya gelip bütünleşerek dokuyu oluşturur.

Birbirleriyle ilişkili olan nesnelerin dış görünüşlerinin gözle görülen üçüncü boyut etkileri doku etkisi oluşturur. Doku bir nesnenin veya nesne yüzeyinin görsel veya

dokunsal nitelikleri olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığı zaman nesnenin görsel ve dokunsal nitelikleri arasında farklılıkların olduğu görülmektedir. Doku, bir yüzeyin üç boyutlu yapısından dolayı sahip olduğu özel bir niteliktir. Dokunun iki ana tipi vardır. Dokunsal doku gerçektir ve dokunarak hissedilebilir. Dokunsal dokuda bir nesnenin üzerinde elimizi gezdirdiğimiz zaman, nesne yüzeyinin tüylü, kaygan, pürüzlü, kumlu veya kaba dokusu anlaşılabilir. Görsel doku ise yüzeylere dokunmakla hissedilmeyip, görme yoluyla algılanan doku etkilerine denir. Görsel olarak algılanan fakat dokunsal olarak yorumlanan hisler görsel dokuyu içerecek şekilde genişletilmiştir (Zelanski ve Fisher [3]). Bütün dokunsal dokular görsel doku özelliklerini de taşırlar [4],[5]. Bir dokunun farkedilmesi için dokunma duyusundan önce görme duyusuna hitap etmesi önemlidir.¹

Dokulardaki yapısal karakter, işlevle ilişkilidir. Dokuların oluşumunu sağlayan birim biçimleri ve bunların yanyana geliş sistemleri daima farklılıklar gösterir. Bazen değişik objelerde birim biçimler benzer olsalar da işlevleri ayrı ayrı olduğundan yanyana geliş sistemleri farklı olabilir. Yine birim biçimleri farklı olan objelerde birimlerin yanyana geliş sistemleri benzer olabilir. Doku aynı cins teklerin belli dizgelere bağlı olarak ve belli dizgi özellikleriyle, kendilerinden başka ve güçlü bir bütünü oluşturmak üzere örgütlenmeleridir (Germaner [6]).

Doku-boyut, doku-ölçek ilişkisine göre de dokunun görünümü ve algılanması değişir. Dokunun boyutsal ilişkisi dokunun iki boyutlu veya üç boyutlu olması şeklinde ele alınabilir. İki boyutlu dokular görsel (el ile dokunarak hissedilemeyen) dokulardır. Üç boyutlu dokular da dokunarak hissedebilen, dokunun pürüzlü, yumuşak, sert gibi özellikleri ile ilgili yorum yapılabilen dokular olarak ele alınabilir. Dokunun boyut ilişkisi ayrıca dokuyu oluşturan birimlerin büyüklüğü de olabilir.

Bakılan mesafe değiştikçe görüş alanı büyür veya küçülür. Bu değişim, aynı zamanda, bakılan cephenin görüş alanı içindeki ölçeğini de değiştirmektedir. Ölçek değiştikçe de karşımızda farklı farklı dokular belirir. Görsel alanda dokunsal etki bakış açısına, bakış uzaklığına ve algılama durumuna bağlı olarak değişir. Örneğin sokak kaplama taşlarının teker teker algılanabileceği yakınlıkta gözlemlendiğinde dokusal etki zayıftır ya da yoktur. Bakış uzaklığı arttıkça taşların tek tek özelliklerini izlemek güçleşmeye ve dokusal etki

¹ Sinema ve bilgisayar teknolojileri ile sanal ortamlarda oluşturulan sanal dokular tez kapsamı dışında kaldığı için burada anlatılmamıştır.

oluşmaya başlar. Bir noktada dokusal etki yoğunlaşır, taşların tekil durumu gözden yitirilir (Germaner [6]).

Doku, kullanıldığı konuya, ölçeğe, boyuta ve bilim alanına göre farklı isimlerle ele alınmaktadır. Örneğin, kent planlamada; kent dokusu, konut dokusu, sokak dokusu, mimarlıkta; yapı cephesinin dokusu, i mimarlıkta; duvar dokusu, zemin dokusu olarak isimlendirilir. Mimaride yapı cephelerinde kullanılan malzemelerin birleştirilmesiyle oluşturulan görüntü veya cephedeki doluluk-boşlukların oluşturduğu görüntü yapı cephelerinin dokusunu oluşturur (Dülgeroğlu [7]). Genel olarak doku bir bütünün yapısını ve özelliğini göstermektedir. Bir dokuyu oluşturan parçalar birbirleriyle ilişkili ve birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir.

Doku yüzeyin karakterini belirler. Birimler kendi oluşum karakterlerini yüzeye yansıtarak, yüzeyde biraraya gelerek kendi dokularını oluşturur ve yüzeye bir karakter verir.

2.2 Kentsel Doku

Kentleri birbirlerinden ayıran ve farklı olmalarını sağlayan etmenlerin başında sahip oldukları doğal ve yapay çevreden kaynaklanan özellikleri gelir. Kentin sahip olduğu ve zaman içerisinde değişen biçimi o şehrin başka bir şehirden farklı olmasını sağlar. Kentin sahip olduğu biçimlerin tüm bileşenleri biraraya gelerek şehrin dokusunu oluşturur (Ağsakallı [8]). Bu tanımlamayla kentsel doku kavramı dokubilimdeki “aynı cins birimlerin biraraya gelmesi” şeklinde yapılan doku tanımıyla benzer anlam taşımaktadır.

Kent içinde yapıların, yolların, yeşil alanların yerleşimdeki dağılım düzeni ve bunların birbirleriyle ilişkilenmesiyle oluşan üçüncü boyut etkisi kent dokusunu meydana getirmektedir (Hasol [9]). Kentsel doku üç boyutlu kentsel yapılaşmadır. Kent dokusu başka bir tanımlamayla bir kentin, anayollar ve ikincil yollarla bölünmüş, oturma, çalışma, alım satım, işleyim, dinlenme yerlerini kapsayan bölümlerden, yapı gruplarından ve komşuluk birimlerinden oluşan toprak kullanım biçimidir [10].

Kentsel doku denince de çeşitli yapıların, park v.b. gibi açık alanların dizini anlaşılır. Kentte yapılaşmış ve yapılaşmamış alanlar arasındaki ilişkiler kent dokusunu oluşturur. Yapılar, yapılararası alanlar (avlu/bahçeler), sokak örüntüsü, açık mekânların örüntüsü, kamuya açık alanlar, özel-yarı özel kullanma alanlarının biraraya gelişi kentsel dokuyu kurar. Geniş ölçekteki bu yapılanma -yakından olmasa da- uzaktan doku olarak

algılanabilir. Benzer özellikteki kentsel öğelerin (yapı, yeşil alan vb.) birarada olması kent dokusunu ve kimliğini oluşturmaktadır.

Kentsel doku bir kentin kimliğini meydana getirir. Her çevre kendine özgü ve benzersiz özelliklere sahiptir ve bu özellikler kişinin zihninde tamamen farklı ve benzersiz bir doku olarak algılanır. Bu anlamda dokunun yerleşimi tanımladığı söylenebilir (Alexander vd. [11]).

Kentsel çevrede dokuların oluşumunu etkileyen faktörler mevcuttur. Bunlar kentsel mekânı biçimlendirir ve kentsel dokuların oluşumunu sağlar. Kentsel dokunun oluşumunu sağlayan etmenler; yerleşmenin kurulduğu alanın doğal nitelikleri (iklim, topoğrafik koşullar, su rejimi, bitki örtüsü), sakinlerin sosyo-ekonomik ve kültürel durumları (değer yargıları, inançları, maddi – manevi gereksinimleri, toplumsal yaşamları), kentlerin kuruluş amaçları olarak ele alınabilir. Kentsel dokunun fiziksel bileşenleri yapılar, yapılararası boşluklar, yapı adaları, caddeler/sokaklar ve kentsel açık alanlardır. Yapılar ve yapılararası boşluklar yapı adalarını oluşturur. Yapı adaları birbirlerine cadde ve sokaklarla bağlantılıdır. Belirli yerlerde yeşil alanlar bunu destekler. Fiziksel bileşenlerin oluşturduğu bu bütünlük yapı kent dokusunu meydana getirmektedir.

Kentsel doku kentin mimari tipolojisini ve kentsel çevrenin genel görünümünü tanımlar. Kentsel doku bir bölgenin karakteristiğini, kimliğini oluşturmakla birlikte, kent içerisindeki alanların gözenekli (doluluk-boşluklar) yapısı, o alanın yoğunluğu hakkında da bilgi sahibi olmamızı sağlar (Canniffe [12]).

Kentsel dokular kent içerisindeki kullanım şekillerine, boyutlarına ve ölçeklerine göre sınıflandırılmaktadır. Her yerleşimin kendine özgü dokusu olduğu gibi yerleşme içerisinde farklı bölgelerde yer alan dokuların arasında da alanın özelliklerine bağlı olarak dokular farklılaşabilmektedir.

Kentsel dokular farklı işlevlere sahip alanların içiçe geçmişliğine sahiptir. Kent içerisinde birbirleriyle ilişkili olan konut alanlarının yoğunlaştığı kısımlar, ticaret alanlarının yoğunlaştığı kısımlar, sanayi alanları, fabrikaların yoğunlaştığı kısımlar vb. olarak farklı görevlerde çalışan parçalar bulunmaktadır. Bu alanlar işlev farklılıkları gereği farklı büyüklük ve ölçeklerde oluşmuştur. Bu farklı büyüklük ve ölçekte oluşan yapılaşma yanyana geliş farklılıklarıyla farklı doku tiplerini meydana getirir. Farklı parçalar bütünlük olarak kentin bütünü oluşturur. Örneğin; ticaret alanlarının

yoğunlaştığı kent parçaları ile konut birimlerinin yoğunlukla yer aldığı kent parçaları -işlev farklılıklarının getirdiği özelliklerden dolayı- yapı boyut ve ölçekleri açısından farklılaşmıştır. Konut alanlarındaki parsel büyüklükleri, yapıların kütle büyüklükleri ve yükseklikleri, kütle büyüklüğüne göre bahçe mesafeleri, yapının yönlendirilmesi (güneş, rüzgâr yönü, manzara) insanların barınma ihtiyaçlarını karşılayacak özelliklere göre oluşturulmaktadır. Ülkemizdeki imar mevzuatına göre bu durum çok verimli bir şekilde oluşturulmaması da, genel olarak konut alanları tasarımında bu özellikler gözönüne alınmaya çalışılmaktadır. Ticaret alanlarında ise yapı kütleleri ticaret işlevini karşılamak amacıyla oluşturuldukları için arazide yerseçimi, kütle büyüklükleri, bahçe mesafeleri açısından konut alanlarından farklılaşmış durumdadır.

Kent ölçeğinde kentsel dokuyu oluşturan çeşitli doku tipleri vardır. Izgara doku, organik doku, (coğrafya-topografya ilişkisine göre değişen) eğimli alanlardaki doku ve düz alanlardaki doku, (doku-işlev ilişkisine göre değişen) ticaret merkezi dokusu, konut dokusu gibi farklı doku tipleri kent içerisinde belirli bir şekilde dağılarak, içiçe girerek veya biraraya gelerek kent dokusunu oluşturur. Bu farklı biçimlerin biraraya gelerek yüzeye yansmasıyla (yukarıda ele alındığı gibi) doku farklılıkları ayırt edilebilmektedir.

Kentsel alanda doku yapı kütleleri ve yapılaşma yoğunluğuyla yakından ilişkilidir. Dokunun algılanmasında rolü olan pek çok etmen arasında, kentsel ölçekte dokunun algılanmasında etkili olan doku-boyut ilişkisi, doku-ölçek ilişkisi kent içerisinde doku farklılığını ortaya çıkarır. Ölçek değişimi yalnız boyutlar açısından farklılaşmayı değil, kentsel öğelerin birbiriyle olan ilişkilerinin, kütle büyüklüklerinin değişimini de içerir (Petrucchioli [13]). Ölçek açısından önemli farkları olan dokular mevcuttur: çok katlı, çok ailelik ve az katlı, tek ailelik konutlardan oluşan dokular gibi.

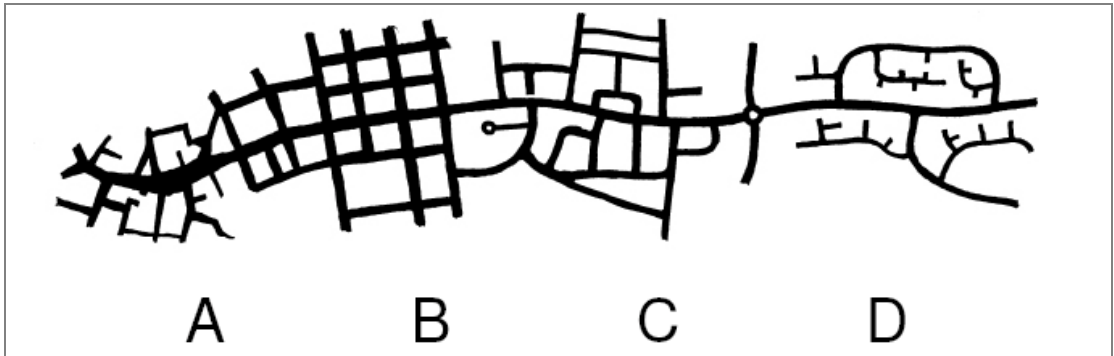
Kentsel dokuda üç farklı durum sözkonusudur:

1. Dokunun tekdüze olma durumu: Bir işlevin ya da yaşam biçiminin egemenliğinin hâkim olması durumudur. Bu tekdüze olma durumu örneğin, kentin gelişme yönünde yapılan konut alanlarında mevcuttur. Kent nüfusunun hızla artması sonucu yeni yapılaşmaya açılan bölgelerde kent kimliğine, dokusuna uymayan yapısal düzenin olduğu görülebilmektedir. Bu durum dokuyu oluşturan birimlerde aynılık ve tekrarın olması ve farklılaşmanın olmaması şeklinde tanımlanabilir. Çok katlı apartmanlar, toplu konutlar, kamu

kurum lojmanları ve konut kooperatifleri kentin yeni gelişme alanlarında imar planı ile gelişen konut alanlarıdır. Bu konut dokuları yerseçim kararları ve yapılaşma biçimleri açısından birbirlerine benzer büyüklükte, (parsel büyüklüğü, çekme mesafeleri, kat adetleri açısından) Türkiye’deki herhangi bir yeni konut alanından farklı olmayan şekilde, kimliksiz, coğrafi özellikleri (topografya, iklim, yönlenme) dikkate almadan planlanmıştır. Mimari açıdan ve malzeme açısından da nitelikli olmayan bu yapıların estetik görsel yönü de oldukça zayıftır (Erkan [14]).

2. Dokuda kargaşa: Kent bütününde görsel ilişkilerin bozulduğu görülmekte ve bir karışıklık hali bulunmaktadır. Burada mekânı kuran ilkeler gözardı edilmiş durumdadır.
3. Çeşitlilik: Bir yerleşmede farklı yapıların birbirini rahatsız etmeden birarada bulunabilmesidir. Zaman içinde oluşmuş kentsel ortamların kentsel çeşitliliği vardır. Çeşitliliğin olduğu kent dokularına örnek olarak geleneksel kent dokuları verilebilir. Burada doğal etmenlere duyarlı bir gelişim, kendiliğindenlik söz konusudur. Yapılar ve sokaklar kademeli bir şekilde birbirlerine eklenerek oluşur.

Marshall kentsel dokuyu oluşturan ulaşım şemasının dört farklı biçimde olduğunu belirtmektedir (Şekil 2.1):

Şekil 2.1 Kent dokuları (Marshall [16])

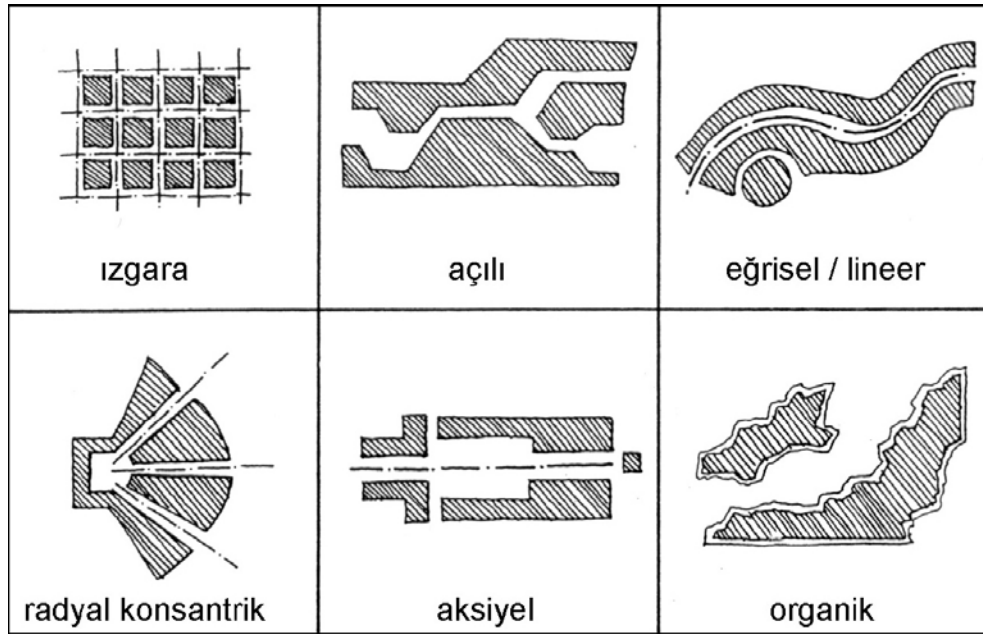
A tipi tarihi kent merkezlerinin tipik şemasıdır. Yol dokularındaki organik yapı, yol en kesitlerinin darlığı, çıkmaz sokak örüntüleri geleneksel sokak dokusu izlerini taşımaktadır.

B tipi yeni kurulan ya da mevcuda ek olarak yapılan yerleşimlerin tipik şemasıdır. Dört yol şeklinde kavşak noktaları ve çift cepheli yapılar bu ızgara tipi şemanın ana özellikleridir.

C tipi yerleşimlerde en çok görülen şemadır. Ana arterden iki yana ayrılmış olarak görülür. Daha çok banliyö yerleşimlerinde görülmektedir.

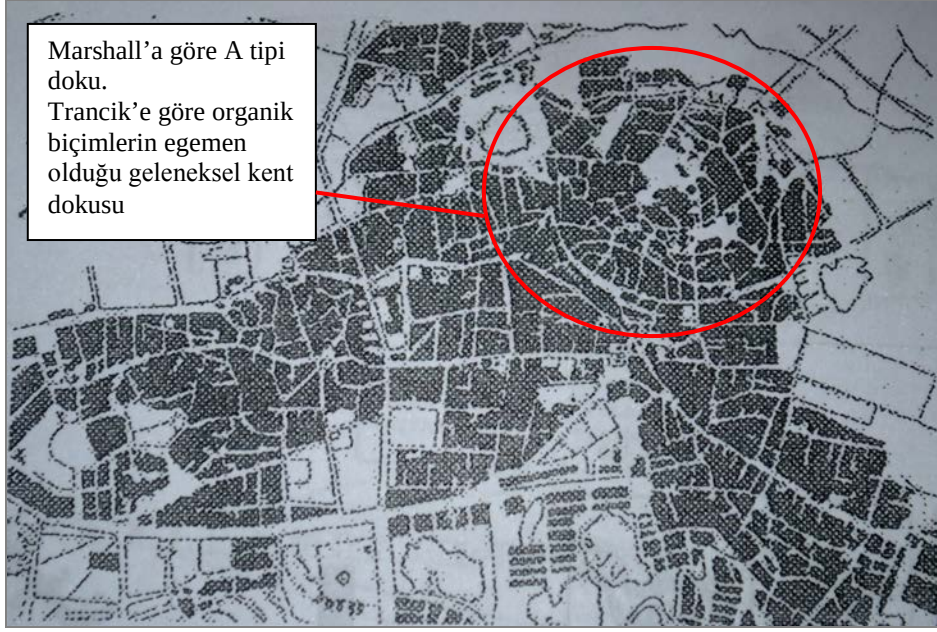
D tipi daha çok yapılar arasında hiyerarşik bir ayrımın olduğu, kollara ayrılan, modern yerleşmelerin oluşturduğu dokulardır (Marshall [15]).

Trancik'e göre ise kent dokusunu oluşturan dolu-boş ilişkileri binaların şekil ve yerleriyle biçimlenmekte ve çevre elemanlarının yönlendirilmesi ile altı tipik model oluşturmaktadır (Şekil 2.2). Bunlar:

Şekil 2.2 Kent dokuları (Trancik [17])

- Izgara yerleşim
- Açılı yerleşim
- Eğrisel/doğrusal (lineer) yerleşim
- Radyal konsantrik yerleşim
- Aksiyel yerleşim
- Organik yerleşimdir (Trancik [16]).

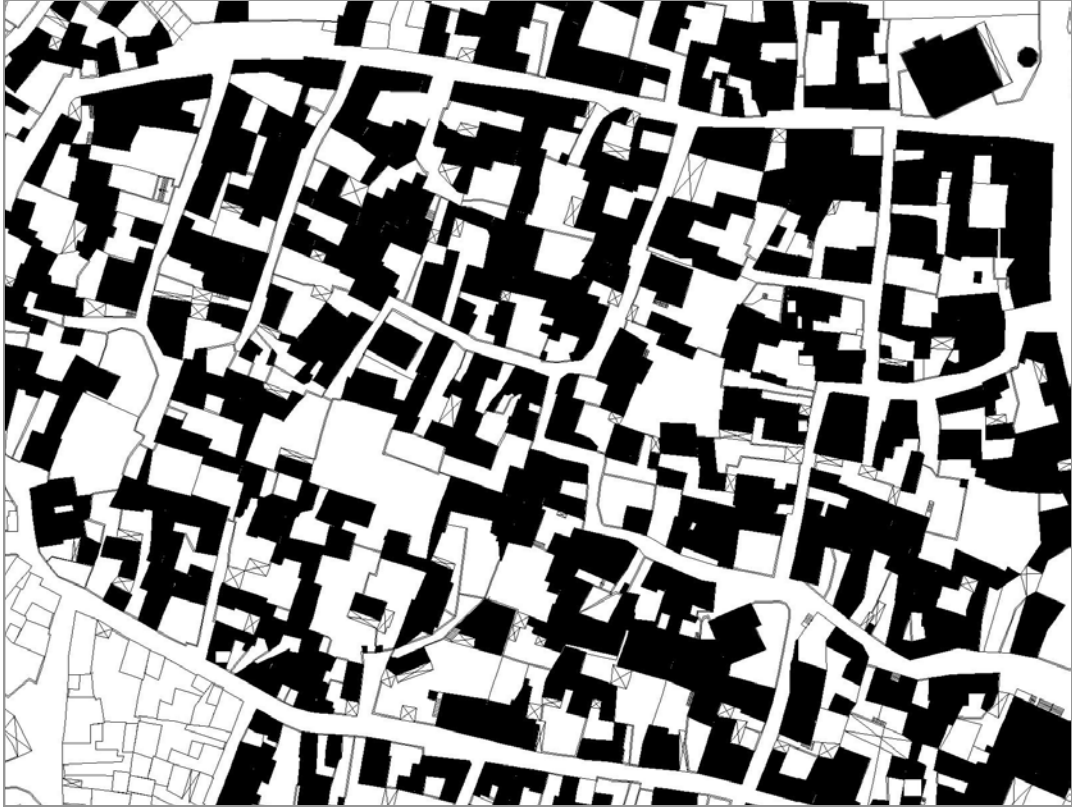

Şekil 2.3 Gaziantep geleneksel kent dokusu (Uğur, 2004:21)

Şekil 2.4 Mardin Tarihi Kenti organik yerleşim dokusu

Mardin, Marshall'ın kent dokusu analizinde tarihi kent merkezlerinin tipik şeması olan A tipini tanımlar. Sokak dokusu zamanla yapılarla birlikte oluşmuştur. Topografya sokağı biçimlendiren en önemli etkenlerden biridir. Mardin geleneksel dokusunun Trancik'in kent dokusu analizine göre ise organik ve açılı yerleşim olduğu söylenebilir (Şekil 2.4)

Şekil 2.5 Bergama 291 ve 320 no'lu yapı adaları

Bergama geleneksel kent dokusu, Marshall'ın kent dokusu analizinde A tipi kent şemasıyla uyumludur. Sokak dokusu zamanla yapılarla birlikte oluşmuştur. Yapı adası içlerine ulaşım çıkmaz sokaklarla sağlanmıştır. Trancik'in kent dokusu analizine göre ise organik yerleşim olduğu söylenebilir (Şekil 2.5).

Aru'ya göre kent dokularının biçimlenmesinde iki ana düzen eğilimi bulunmaktadır; geometrik ve geometrik olmayan düzen. Geometrik olmayan düzen ritmik, geometrik düzen metriktir. Ritmik düzende organik olan bir yol şebekesi mevcuttur, metrik düzende ise dik açılara sahip parsel biçimleri ve yol şebekesinin oluşturduğu bir doku oluşumu vardır (Aru, [17]).

Kentsel doku içerisinde farklı dokular olabilmektedir. Farklı doku tiplerini içinde barındıran kentsel doku homojen nitelikte değildir. Bu dokular yukarıda da ele alındığı gibi işlev, boyut, ölçek yönünden farklı karakterdedir. Kentsel çevre içerisinde her doku diğer dokular tarafından desteklenen bir ortamda, etrafındaki daha büyük, aynı büyüklükte ya da daha küçük ölçekteki dokular tarafından kapsanan, bu dokularla içiçe geçmiş bir konumda yer almaktadır (Alexander vd., [11]).

Şekil 2.6 Tokat, Zile’de ritmik ve metrik düzene sahip doku görünümü (Bildiş [18])

2.3 Konut Dokusu

İnsanlar doğal ve yapay çevre içindeki yaşamlarını sürdürebilmek için çeşitli gereksinimlerini karşılamak zorundadırlar. Bu gereksinimlerin içinde barınma ve korunma en önemlilerindendir. Bunu beslenme, uyuma, dinlenme gibi gereksinimler izler. Konut tüm bu gereksinimleri sağlayan yapı türüdür. Konut ev, mesken, ikâmetgâh gibi kavramlarla da ifade edilmektedir.

Tarihsel olarak konut; iletişim, etkileşim, mekân, zaman ve anlamın örgütlü bir örüntüsüdür (Gür [19]). Bu açıdan değerlendirildiğinde, konutlar insanların geçmişe ait sosyal ve kültürel yaşantılarının bir göstergesidir.

Kent içerisinde konut birimlerinin birlikte olduğu yapı adaları topluluğu konut dokusunu oluşturmaktadır. Konut dokusu konut birimlerinin birbirleriyle ilişkili olarak kümelenmesiyle oluşur. Bu doku pek çok kümelenmenin karakteristik ortak özelliklerinin toplamı olarak tanımlanabilir (Petrucchioli [13]).

Konut dokusu boyut ve ölçek ilişkisine göre kent içerisinde farklı görünümler oluşturur. Kent içerisinde oluşan dokuların bir kısmı geçmişten günümüze zamanla edinilmiş, bir kısmı da (günümüzde) müdahaleyle elde edilmiş dokulardır. Kentin yeni gelişme

alanlarındaki konut dokuları, kentin meskûn alanlarındaki konut dokuları (sonradan müdahaleye uğramış konut dokuları ve geçmişten gelen, süreç içinde gelişmiş (geleneksel) konut dokuları) ölçek ve boyut açısından birbirlerinden farklı özelliklere sahiptir. Zaman içerisinde edinilmiş olan geleneksel dokuları ele alacak olursak bunlar günümüzde eski kent dokuları olarak adlandırdığımız geleneksel dokulardır. Müdahale ile oluşturulmuş dokular ise eski kent dokularının kullanıcı değişikliği, değişen gereksinimler, rant talepleri, imar kararları gibi müdahaleler sonucu oluşmuş, (kütle, boyut, ölçek, bahçe mesafesi, yönelmeyi dikkate almayan geleneksel doku ile uyumsuz dokulardır.

Kentin yeni gelişme alanlarında oluşturulan konut alanları da tek tek kütleler halinde apartmanlar, siteler, villalar, sıra konutlar, teras evler, ikiz konutlar, bloklar şeklinde olabilmektedir. Bu yapılar yükseklik, kütle ve parsel oluşumları açısından birbirlerinden farklı görünümde dokular oluşturur.

2.4 Geleneksel Doku

Geleneksel doku kavramını açıklamak için öncelikle gelenek, geleneksel, geleneksel mimari, geleneksel yapı kavramlarını ele almak gerekmektedir.

Gelenek bir toplumda çok eskilerden kalmış olmaları dolayısıyla kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar bütünüdür [20].

Gelenek sözcüğünün İngilizcedeki karşılığı olan ‘tradition’ sözcüğü ‘kültürle ilgili olan, önceki nesillerden devralınanlar, gelenekler, biriktirilmiş deneyimler’ anlamına gelmektedir (Eyüce [21]). Gelenekler uzunca bir süredir kullanılmakta olan, geçmişte edinilmiş bilgilere dayanan, toplumun kültürel yapısına göre değişim gösteren değerlerdir (Şenoğlu [22]). Geleneklerin en belirgin yönü geçmişten aktarılıyor olmasıdır. ‘Traditional’ kelimesi geleneksel, geleneğe ait olan, geleneklerle kuşaktan kuşağa devredilen anlamında kullanılmaktadır (Eyüce [21]).

Gelenekler geçmişten gelen bölümleri ifade etmektedir (Asatekin [23]). Nesilden nesile aktarılan gelenekler, sürekli tekrar ve yayılma yoluyla değişmez olarak kabul görmektedir. Geleneklerin yaptırım güçleri toplumsal yapı içerisinde kendi kendilerini sağlamlaştırabilmiş olmalarından kaynaklanmaktadır, devamlılıklarını sağlamak için herhangi bir baskıya ihtiyaç yoktur. Gelenekler süregelen davranışlardır. Gelenekler

ancak toplumsal yapının önemli değişimlere uğraması sonucu devamlılıklarını yitirebilirler (Eyüce [21]).

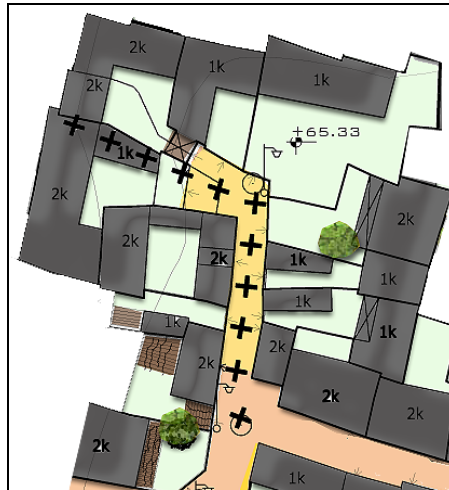
Yeri/yöreyi, gelenekselliği öne çıkaran ‘vernacular’ kelimesi ise yerli ya da bir yere/yöreye özgü anlamına gelen Latince ‘vernaculus’ sözcüğünden türetilmiştir. Burada ‘yer/yöre’ olarak ifade edilen sözcükler geleneksel mimarilerin oluştuğu yer olarak düşünülmektedir (Eyüce [21]). Dil ile ilişkili bir kavram olan ‘vernacular’ sözlüklerde bir yörenin dili, yerel, bölgesel, yerel dille yazılan, yöreye özgü dil olarak tanımlanmaktadır. Mimarlık ve mimarlık ürünleri bağlamında ‘vernacular architecture’ bir yörenin kendine özgü mimari biçimini, halkın mimari dilini ifade etmektedir. ‘Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World’ adlı kaynakta geleneksel mimari tanımı; ‘Halkın bütün binalarını ve konutlarını kapsamaktadır. Yapılar çevresel ortama ve mevcut kaynaklara bağlıdır. Yapılar alışılmış değerlere, geleneklere göre geleneksel teknolojinin olanaklarından faydalanarak inşa edilirler.’ şeklinde tanımlanmaktadır (wikipedia.com [20]). Geleneksel mimari özel ihtiyaçlara, alışılmış değerlere, toplum ekonomisine ve geleneksel toplumun ürettiği kültüre göre inşa edilmiştir. Geleneksel mimarlık, geleneklerin dışı yansıtılmış bir üründür. Geleneksel mimarlıkta gelenekler yaşamla bütünleşmiştir. En önemli gerçek geleneksel mimarilerin mimarı belli olmayan, mimarsız olarak tasarlanmış yapılar olmasıdır (Oliver [24]). Buradaki ‘mimarsız tasarlanmış yapılar’ ifadesi yapıların topluma ait olduğunu, toplumun ortak ürünü olduğunu belirtmektedir.

Geleneksel mimari endüstrileşmemiş ya da endüstrileşme öncesi toplumların yani geleneksel toplumların mimarisidir. Devamlılık, süreklilik, tekrar, geçmişin kabulü, geçmişe bağlılık, değişime direnç geleneksel mimarilerin oluşum ilkelerindendir. Geleneksel mimari oluşum-gelişim sürecinde hem yöreden etkilenmiş hem de oluştuğu yöreyi etkilemiştir (Eyüce [21]).

Geleneksel doku kavramı ise zaman içinde oluşturulmuş, uzun süre denenmiş, doğaya, insan yaşantısına, belirli kente ve sosyal çevreye uygun hale getirilmiş, yapısal elemanlarda yöresel kaynakların kullanıldığı, mimarsız tasarlanmış yapılar ve onların açık mekânları topluluğudur. Geleneksel doku yöreden etkilenmiş ve yöreyi de etkileyen dokudur.

Anadolu’da kendiliğindenlik çizgisi altında gelişen geleneksel mimari özelliğine sahip yapıların sokaklarıyla, camisiyle, geleneksel öğeleriyle yanyana gelerek oluşturduğu

Geleneksel kent dokusunun mekânsal yapısı işlevsel düzeyde iki ayrı alana bölünmüştür. Genellikle kent merkezinin oluşturduğu kamusal alan kentin biraraya getirici işlevlerini (ticaret, din, eğitim, yönetim, kentsel servisler) kapsamaktadır. Barınma alanları ise özel alanı oluşturmaktadır. Topografyaya ve iklim koşullarına uyan organik sokak dokusu, geniş sokaklardan daha dar sokaklara giderek az sayıda konutun cephe aldığı çıkmaz sokaklara geçişlerle örülmüştür (Şekil 2.7). Konut alanları, ticari alanlardan, merkezden kademeli bir hiyerarşi ile ayrılmıştır (Oktay [25]). Konut birimleri çıkmaz sokaklarla öncelikle sokaklara sokaklar ise mahalle camilerine yönelir. Mahalle odaklarında yer alan cami ve küçük çarşı birimleri ise ana yollarla merkez cami, ticari merkez veya kale kapılarına doğru açılmaktadır (Yenen [26]). Burası hareketliliğin görüldüğü yerlerdir. Dışarıdan gelen ana yollar buraya açılmaktadır.

Geleneksel kentler içindeki geleneksel mimari özelliğine sahip konutlar hane halkının yaşam alanıdır. Geleneksel konutlar genellikle az katlı yapılardır. Geleneksel mimari tanımında da açıklandığı gibi; doğal etkenler, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel etkenler konutları biçimlendiren etmenlerdir. Geleneksel yapıların biçimlenmesini sağlayan doğal etmenler; yerleşim alanının topografik yapısı, iklimi, bitki örtüsü, sosyo-ekonomik ve kültürel etmenler; insanların geçmişi, kültürü, uğraşı, sahip oldukları teknoloji düzeyi, inançları, gelenekleri ve yaşama biçimidir. Geleneksel konutlar günümüzde uygulanan yapı ve imar düzenleri vd. çok belirgin sınırlamalarla meydana getirilmemiştir. Yapının parsel içindeki yerleşimi parselin fiziki ve coğrafi özelliklerine

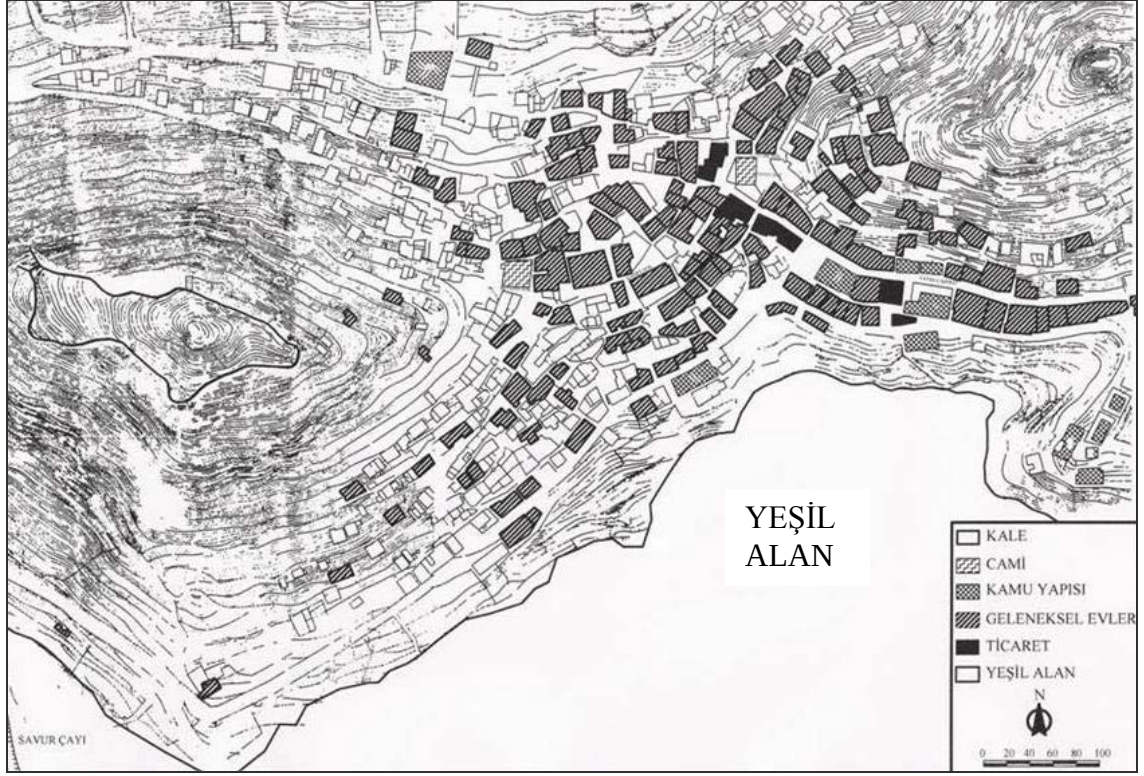
bağlı olarak belirlenmiştir. Güneş faktörü, yapı-sokak ilişkisi, giriş-bahçe kullanımı, eğim, mahremiyet vd. faktörler yapının parselde ne şekilde yerleşeceğini belirleyen en önemli özelliklerdir (Karakaş [29]). Geleneksel yapıların konumlanması ve yanyana gelişleri sokak cephelerini oluşturmaktadır.

Geleneksel konut dokusu bileşenleri genel olarak:

- Bir veya iki katlı konut,
- Bahçe / Avlu
- Bahçenin sokakla görsel bağlantısını kesen duvar,
- Hemen hemen bütün bahçede mevcut olan yeşil öge,
- Çıkamaz sokak ve sokaklar,
- Çıkamaz sokaklar çevresindeki konut gruplarının oluşturduğu mahalleler ve mahalle camileridir (Çevik ve Özen [30]).

Mahalle, geleneksel dokuların oluşturduğu önemli bir mekânsal ögedir, yerleşme birimlerinin birbirine eklenmesinden doğar. Her mahallenin kendi büyüklüğü ile orantılı bir odağı vardır. Her mahallede genellikle küçük bir cami/mescit aynı zamanda geleneksel yerleşmedeki konut dokusunun ihtiyacını karşılayan temel birimler: bakkal, kasap, berber, ayakkabı tamircisi, fırın, kahve ile birkaç dükkân, çeşme bulunur. Mahalle büyüdükçe bu merkez başka işlevleri de içinde barındırır: eğitim, sağlık evi, doyum tesisi, konuk evi, hamam vd.

Eğimli yerleşmelerde geleneksel konutlar birbirlerinin manzarasını, güneşini kesmeyecek şekilde yerleşmiştir. Kimi sokaklar konutların arasından eğime uyumlu şekilde oluşmuştur. Kimi sokaklar ise eğime dik bir şekilde bazen yokuş bazen de basamaklar halinde tepeye doğru çıkar. Arazi eğimine uyumlu bir şekilde oluşan çıkamaz sokaklar, eğime dik olarak şekillenmiş, yokuş halini almış sokaklara bağlanır (Şekil 2.8, 2.9) (Bektaş, [31]).

Şekil 2.8 Mardin, Savur’da topografyanın etkisiyle eğim çizgilerine göre gelişen geleneksel konut dokusu (Halifeoğlu ve Dalkılıç [32])

Şekil 2.9 Mardin, Savur’un geleneksel evlerinden görünüm (Halifeoğlu ve Dalkılıç [32])

Geleneksel dokularda sokak, dokuyu biçimlendiren önemli elemanlardan biridir. Sokaklar insan veya yüklü hayvanın geçebileceği genişlikte olup insan ölçeğine göre oluşturulmuştur. Geleneksel dokuda evlerin bahçe ve avlularının yanyana gelişleriyle biçimlenen bir sokak düzeni vardır. Yapıların sokağa göre konumlarına bağlı olarak sokak kesitleri değişir. Sokakların birleşme noktalarında küçük meydancıklar oluşur ve

burası mahalle çeşmesiyle odak özelliği kazanır. Burası çeşmeye su doldurmaya gelen insanların toplanma yeri, sosyal mekânıdır (Bektaş [31]).

Az katlı yapılar sokakların değişen genişliklerinde, sokakların karakterini belirler. Yapılar kadar bahçe ve avlu duvarları da değişen yükseklikleri ile sokak kesiti ve bütünlüğünü tamamlamaktadır. Evlerin zemin katlarının ve yüksek avlu duvarlarının dışa sağır olan taş yüzeyleri sokağın biçimini/doğrultusunu belirler (Şekil 4.5, 4.6, 4.7). Evlerin ana katları olan birinci katları, mülkiyet çizgisine göre şekillenmiş olan zemin katın eğrisel hatları üzerinden, sokağa doğru verrev çıkmalar yaparak sokak üzerinde dokuya hareket katar (Bektaş [31]).

Geleneksel yerleşme dokularında yer alan çıkmaz sokaklar doku içinde önemli bir fiziksel bileşendir. Çıkmaz sokağın bir ucu yapı adası ortasındaki konut birimine bir ucu da yapı adası çevresinde bulunan sokağa bağlanır. Çıkmaz sokakların bir ucunun kapalı olması, yapı adası kapsamındaki en alt konut grubunun tanımlanması ve sokağın sakinlerinin mahremiyeti açısından anlamlıdır. Bu sokaklar sadece sokak üzerinde yaşayan konut halkının kullanım mekânlarını oluşturmaktadır, burada yaşayan ailelerin toplanma mekânıdır. Kadınlar çıkmaz sokak üzerindeki avlu kapısının önünde oturabilirler, çocuklar bu sokakta güven ortamında oynayabilirler. Çıkmaz sokak fiziksel ulaşımı sağlarken aynı zamanda sosyal bir iletişim mekânıdır. Burası sokak üzerinde yaşayan halkın hem geçiş mekânı hem de ortak ve açık oturma odasıdır. Çıkmaz sokak üzerinde avlu ve yapı duvarları girinti çıkıntılı biçimde sıralanmıştır. Bu duvarlar üzerinde kimi evin avlu kapısı kimi evin penceresi sokağa açılmıştır. Sokakta evler birbirinin üstüne yaslanmış gibi dursa da avlu kapısından içeri girince evlerin bağımsızlığı hissedilir. Kapıdan itibaren bir avlu veya bahçe girenleri karşılar.

Geleneksel konutlarda bahçe veya avlu, konut bireyleri için büyük bir öneme sahiptir. Evin sokağa bakan giriş kapısı bir taşlığa ya da bahçeye açılır. Bazı yerlerde bahçeye girilmeden önce rüzgârlık gibi evin içi görülemeyen bir yere girilir. Daha sonra ikinci bir kapıyla bahçeye, taşlığa ya da avluya geçilir. Her evin kendine göre küçük de olsa bir bahçesi veya avlusu vardır. Bahçenin sokağa kapıdan başka bir açıklığı yoktur (Bektaş [31]).

Geleneksel konutlarda bahçe veya avlu en az evin içi kadar özenle tasarlanmıştır. Genellikle bahçenin bir çeşmesi, kuyusu ya da havuzu vardır. Kimi zaman bahçede tuvalet, mutfak ve depo vd. müştemilât bulunmaktadır (Şekil 4.16, 4.27, 4.28).

Buraların girişi avludan yapılmaktadır. Ayrıca avluda çamaşır ocağı, çamaşır taşı, tandır, dibek, odunluk, ahır, ambar veya kümes vd. birimler de bulunabilmektedir (şekil 4.20). Bahçe bir hizmet alanıdır. Bazen bahçede bir bölüm sebzelere, bir bölüm çiçeklere ayrılmıştır. Yer döşemesi bahçe kullanımına göre değişir. Yrenin coğrafi yapısına göre iklimin elverdiği duruma göre üzüm ezme teknesi, pekmez ocağı, meyve ağacı, bahçe tarımı yapılabilecek toprak zemin bulunur. Toprak olan yerlerin dışında zemin taş kaplama ya da çakıl taşı döşenmiş olabilir (Bektaş [31]).

Çok eğimli alandaki yerleşimlerde bahçeden manzara görülür. Düz alanda oluşan yerleşmelerde bahçe mutlaka doğayla ilişkilendirilmiştir. Geleneksel yerleşmelerde yeşil öğe önemli bir bileşendir. Yeşil ğe konutların avlularında, mahalle merkezini tanımlayan, buluşma yeri olan cami avlularında ve eşme meydanlarında, mezarlıklarda ağaçların varlığı dokunun genel görünümüne etki etmektedir. Geleneksel yerleşimlerde yeşil öğe (ağaçlar, çeşitli bitkiler) genellikle yapıların avlu veya bahçelerinde yerini almıştır. Dokularda yeşil öğe çoğunlukla güneş işınlarından ve yüksek sıcaklıktan korunmak amacıyla kullanılmıştır. Sıcak iklim özelliklerine sahip bölgelerdeki evlerde avluya dikilen ağaçlar yaz günlerinde avlunun gölgeli ve serin kalmasını sağlamaktadır. Avlulardan, bahçelerden sokağa taşan ağaçlar sokakları da gölgeleyerek, sokağa serinlik vermekte ve geleneksel dokunun genel görünümünü etkilemektedir (şekil 4.9, 4.10).

şekil 2.10 Antalya, Kaleiçi avlulardan taşarak sokakları gölgeleyen ağaçlar [33]

Şekil 2.11 Muğla, konut bahçelerindeki yeşil ögenin dokunun genel görünümüne etkisi (Bektaş [31])

Bu bölümde geleneksel konut dokusunun fizik mekânını oluşturan bileşenler ele alınmıştır. Konut birimlerinin tekrar, simetri, benzerlik kurallarına bağlı olarak oluşturduğu biçimlerin devamlı tekrarını sağlayan ritmik bir düzen içerisinde biraraya gelişleri geleneksel konut dokularını oluşturmuştur. Bu dokular, geometrik olmayan sokak ve mülkiyet çizgileriyle serbest ve organik bir doku özelliğindedir (Aru [17]). Konut ve avlu duvarları tarafından sahipsiz ve işlevsiz mekânların oluşumuna fırsat vermeden güçlü bir şekilde sıralanan organik sokak dokusunun yapılarla biraraya geliş biçimleriyle oluşturdukları doluluk-boşluk özelliklerinin geleneksel konut dokularını meydana getirdiği anlaşılmaktadır.

BÖLÜM 3

BERGAMA KENTİ’NİN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Bergama’nın genel özellikleri ele alınmıştır. Bergama’nın tarihsel gelişimi, konumu, fiziksel özellikleri, demografik özellikleri, sosyo-ekonomik durumu ve kentin dokusal yapısı incelenmiştir.

3.1 Bergama’nın Tarihsel Gelişimi

Uygarlık tarihinin en eski yerleşimlerinden biri olarak öne çıkan Bergama (Pergamon) Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi’ne uzanan bir tarihsel sürece sahiptir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Bergama (Pergamon) kenti her medeniyetin kendi kültürü doğrultusunda inşa ettiği tarihi ve kültürel değerlerle bugünkü önemine kavuşmuştur (Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011 [34]). Bergama’nın Antik dönemdeki adı Pergamon’dur. Yunanca öncesi bir dile ait olduğu bilinen “Pergamon” adı Prof Dr. Bilge Umar’ın “Türkiye’deki Tarihsel Adlar” adlı kitabında şu şekilde açıklanmıştır:

Adın aslı, Luwi dilinde Parga(u)ma öğelerinden üretilmiş ‘Yüksek Yerin Halkı’(nın kenti) anlamında Pargama’dır. Birinci anlamı Pergamon, Mysia’nın Helenistik çağda büyük önem kazanmış bir kentinin (şimdi Bergama) adının Helen ağzında büründüğü biçimdir.

Pergamon, Bakırçay’a akan Selinos ve Kestel Çayları arasında yaklaşık 300 metre yükseklikte bulunan Kale Dağı üzerinde kurulmuştur. Pergamon, verimli tarım arazilerine ve geniş bir hinterlanda sahiptir. Çevresindeki tarım arazilerine ve önemli ulaşım güzergâhlarına hâkim, savunma ve drenaj açısından elverişli tepenin biçimi

Pergamon'un görünümündeki temel unsurdur. Topografya Helenistik dönemdeki Pergamon'un üçüncü boyutunu oluşturmuştur (Yenen vd. [35]).

Pergamon adının tarihte ilk defa duyulması MÖ. 399 yılına rastlamaktadır. Pergamon Kale Dağı'nda M.Ö. 8. ve 6. yüzyıllara dayanan Yunan seramiğinin varlığı, halkın bir bölümünün hatta üst tabakasının Yunanlılar olduğunu göstermektedir. Pergamon konusundaki ilk tarihi kayda göre M.Ö. 399 yılında yörel bir bölge beyinden bahsedilmiştir. Bu beyin mensubu olduğu soylu ailenin, Pers Hükümdarlarına bağımlı olduğu söylenmektedir. Soylu sınıfını Pers ve Yunanlılar, halkını ise Hitit, Frig ve Lidya kökenli Anadolu eski halk toplulukları oluşturmaktadır (Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011 [34]).

MÖ. 334 yılında Makedonyalı Büyük İskender'in Bergama'nın yakınında yapılan bir savaşta Persler'i yenmesi üzerine, bütün Anadolu ve Yakın Doğu İskender'in egemenliği altına girmiştir. Böylece Batı Anadolu M.Ö. 300 ile M.Ö. 30 yılları arasında Yunan dili fakat bütün Asya kültürlerinin bir sentezi olan yeni bir kültür çağı yaşamaya başlamıştır. Grek kültürü – yerel kültür karışımı olan bu kültür çağı "Helenistik Medeniyeti" olarak bilinmektedir (Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011 [34]). Pergamon bu medeniyetlerin merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Helenistik dönemde; şehre su temininde vadi ve yamaçlar iki – üç katlı su kemerleri ile geçilmiş, psikolojik hastalıkların su ile tedavi edildiği Asklepion kurulmuş, Akropol'de bir plan dâhilinde tapınak, tiyatro, kütüphane, gimnazyum, saray, toplanma mekânları ve agoralar inşa edilmiştir (Yenen vd. [35]). Bugün dünyanın en dik tiyatrosu olma özelliğine sahip büyük tiyatro bu döneme aittir. Athena Tapınağı'nın da bu döneme ait olduğu tahmin edilmektedir. Bugün Bergama'ya gelenlerin dikkatini çeken tümölüslerin de ilk olarak bu dönemde yapılmaya başladığı ve Roma Çağı'nın ortalarına kadar uygulanan bir ölü gömme âdeti olduğu bilinmektedir (Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011 [34]).

Büyük İskender'in ölümünden sonra M.Ö. 301 yılından itibaren eski bir Makedonyalı general olan Lysimakhos, Bergama'nın da içinde bulunduğu Mysia Bölgesi'nde hükümranlığını ilan etmiştir. Büyük Bergama Krallığı adı verilen bu medeniyetin başkenti Bergama Kenti, kentin merkezi de Akropol Tepesi olmuştur (Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011 [34]). Krallık Dönemi'nde Bergama'da ve özellikle

Akropol’de birçok yapı inşa edilmiştir. Bergama; mimarlık, heykeltıraşlık, resim sanatları ve tıp alanlarında Asya’nın en ünlü kenti olmuştur.

Krallık Dönemi’nde Akropol’de inşa edilmiş yapılar arasında en önemlileri Zeus Sunağı (Büyük Sunak), Dionysos tapınakları, Hera Tapınağı, saraylar, Kraliyet Kütüphanesi’dir. Bergamalılar kitapların yazılabilmesi için “parşömen” adı verilen yeni bir kâğıt imal etmişlerdir. (Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011 [34]). Kent ile bağlantısı bir kilometrelik yol ile sağlanan Asklepion’un temelleri M.Ö. 5. yüzyılda atılmıştır. Kurulan Asklepion Sağlık Merkezi genişletilmiş ve yeni yapılar inşa edilmiştir (Radt, 2002: 223, Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011 [34]).

Krallık Döneminin son kralı III. Attalos döneminde Bergama büyük zorluklar yaşamaya başlamıştır. III. Attalos Romalılara olan hayranlığı ve varisinin bulunmaması sebebiyle hazinesini ve mallarını Romalılara bırakmıştır. Bergama Roma’nın Asya Eyaleti’nin başkenti olmuştur (Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011 [34]). M.Ö. 133’te Roma İmparatorluğu’nun kurulması ile Bergama’da refah ve barış içinde geçen üç asırlık devre başlamıştır. Roma Döneminde M.Ö. 3.-2. yüzyılda imar hareketleri ile kent yeniden canlanmıştır. Bu dönemde imparatorlar tarafından mabetler, tiyatrolar ve hamamlar yaptırılmıştır. Nüfusun artması ile kent sur duvarlarını geçerek Akropol tepesinden düzlükteki ovalara doğru yamaçlarda yayılmıştır (Rheidt [37], Özden vd. [38]).

Roma Dönemi’nde Bergama’nın bir tıp merkezi olarak önemi giderek artmıştır. Bu dönemde Asklepion Sağlık merkezine birçok eklenti yapılarak bugünkü hale gelmesi sağlanmıştır. Roma İmparatorluğu zamanında inşa edilen tapınak, havuz, tedavi salonları ile kent evrensel bir ün kazanmıştır (Bayatlı [39], Karcılı [40]). 3. yüzyılda yapılan savaşlar sonucu Roma İmparatorluğu zayıf düşmüş, taht kavgaları sonrasında imparatorluk Batı ve Doğu Roma olarak ikiye ayrılmıştır. Bergama Kenti’nin de dâhil olduğu Doğu Roma (Bizans), Constantinus yönetimine girmiş ve Hristiyanlık resmi din olarak kabul edilmiştir (Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011 [34]).

Bizans Dönemi, Bergama’nın görkeminin azaldığı bir dönem olmuştur. Hristiyan olan imparatorlar, eski Romalıların Tanrılar adına yaptırdıkları tapınaklarını ve kutsal alanları yıkmışlar ve yerlerine yeni kiliseler, manastırlar inşa etmişlerdir. Yıkılan tapınaklar içinde sadece Serapion Tapınağı sağlam bırakılmıştır. Bizanslılar tapınağın içinde birtakım değişiklikler yaparak, burayı İncil’de de adı geçen Asya’nın en ünlü

yedi kilisesinden biri hale getirmişlerdir. Yapının adı St. Jean Klisesi olarak değiştirilmiştir. Asklepion Bizans Devri'nde özelliğini kaybetmiştir (Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011 [34]).

Kent, 7. yüzyıldan itibaren Müslüman Arapların, 9. yüzyıldan itibaren de Türklerin akınlarına maruz kalmıştır. (Yenen vd., [35]). Bizanslılar kenti 1302 yılında terketmişlerdir. Bergama 14. yüzyılda yıkıcı bir savaş olmadan Karesi Beyliği'ne geçerek Türk egemenliğine girmiştir. Karesi Beyi'nin ölümünden sonra 1332/3'te bölgeyi ziyaret eden İbn Battuta'ya göre beylik Balıkesir ve Bergama olarak ikiye bölünmüştür. Karesi Beyliği Dönemi'nde kentte inşa edilmiş ilk Türk – İslam eseri bugün yalnızca minaresi ayakta duran Selçuklu Camisi'dir (Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011 [34]). Bergama'yı yöneten son Karesi Emiri'nin 1341 yılında ölümünden sonra Bergama Osmanlı Devleti yönetimine geçmiştir (Uzunçarşılı [41], Zachariadou [42], Binan vd. [43]).

Kent Osmanlı Devleti hükümrânlığı zamanında tekrar parlak dönemine kavuşmuştur. Kentte nüfus artışı ile birlikte imar hareketleri de hız kazanmıştır. Bergama'da bu dönemden günümüze birçok eser kalmıştır. O dönemden günümüze kalan cami, mescit, han, hamam, köprü, bedesten, çeşme ve sebil gibi yapılar günümüzde, kentin tarihi ve kültürel zenginliğini göstermektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: “Koyunköprü, Ulucami, Tabaklar Hamamı, Parmaklı Mescit, Lonca Mescidi, Çukurhan ve Kapalı Çarşısı, Hocasınan Mescidi, Küplü Hamam, Taşhan, İncirli Mescit, Hacı Hekim Cami ve Hamamı, Laleli Cami, Ansarlı Cami ve Şadırvanlı Cami”dir (Bayatlı [68], Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011 [34]). Bu dönemde yapılmış yapıların bulunduğu alanlar bize nüfusun yeni iskân bölgelerini göstermektedir. Osmanlı Dönemi'nin son zamanlarında Bergama yeni bir gelişme dönemine girmiştir. Kent Akropolis'in eteklerinden Bakırçay Ovası'ndaki düzlük bölüme doğru hızla yayılmıştır. Buradaki zengin doğal kaynaklar sayesinde kent içerisinde üretimde tarımsal ürünler, deri, yağ işleri gibi üretim kollarında uzmanlaşma olmuştur. Bu dönemde Selinos Çayı boyunca deri üretimine bağlı endüstriyel yapılar açılmıştır.

1841'de kaza müdürlüğü haline gelen Bergama 1864'te Balıkesir'e bağlanmıştır; 1867'de kaymakamlık, 1868'de Aydın Vilayeti'ne bağlı Saruhan Sancağı'nın bir kazası olmuştur (Emecen [44]), Binan vd. [43]). 1880-1881'de İzmir'e bağlanan kent (Berber, [45], Binan vd. [43]). Cumhuriyet'in ilanından sonra İzmir Vilayeti içinde kalmıştır (Emekli [46], Binan vd. [43]).

Bergama 19 Haziran 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, 14 Eylül 1922 de bağımsızlığına kavuşmuştur. Bu tarihten itibaren Rumlar kenti terketmeye başlamıştır. Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'nun çeşitli yörelerinden Anadolu toprakları dışına yerleşmiş (göçmen) Türk nüfusunun Anadolu'ya geri gelmesi ve Anadolu'nun farklı vilayetlerine dağılması ile Bergama'ya yerleşen göçmenler kentteki Türk nüfusunun artmasında etkili olmuştur.

Cumhuriyet Dönemi'nde kent, Osmanlı'nın son dönemlerinde düz alanda gelişen yönetim merkezi yakınına yerleşen, yeni dönemin donatı yapıları çevresinde gelişmesini sürdürmüştür. 1950 sonrası yaşanan kentleşme hareketleri ile köylerden alınan göç ile diğer Anadolu kentleri gibi Bergama kent nüfusu da hızlı bir artış içine girmiştir. 1950'li yıllardan buyana Bergama, artan kent nüfusu etkisinde ovada ve verimli topraklar üzerinde yayılışına devam etmektedir (Yenen vd. [35]).

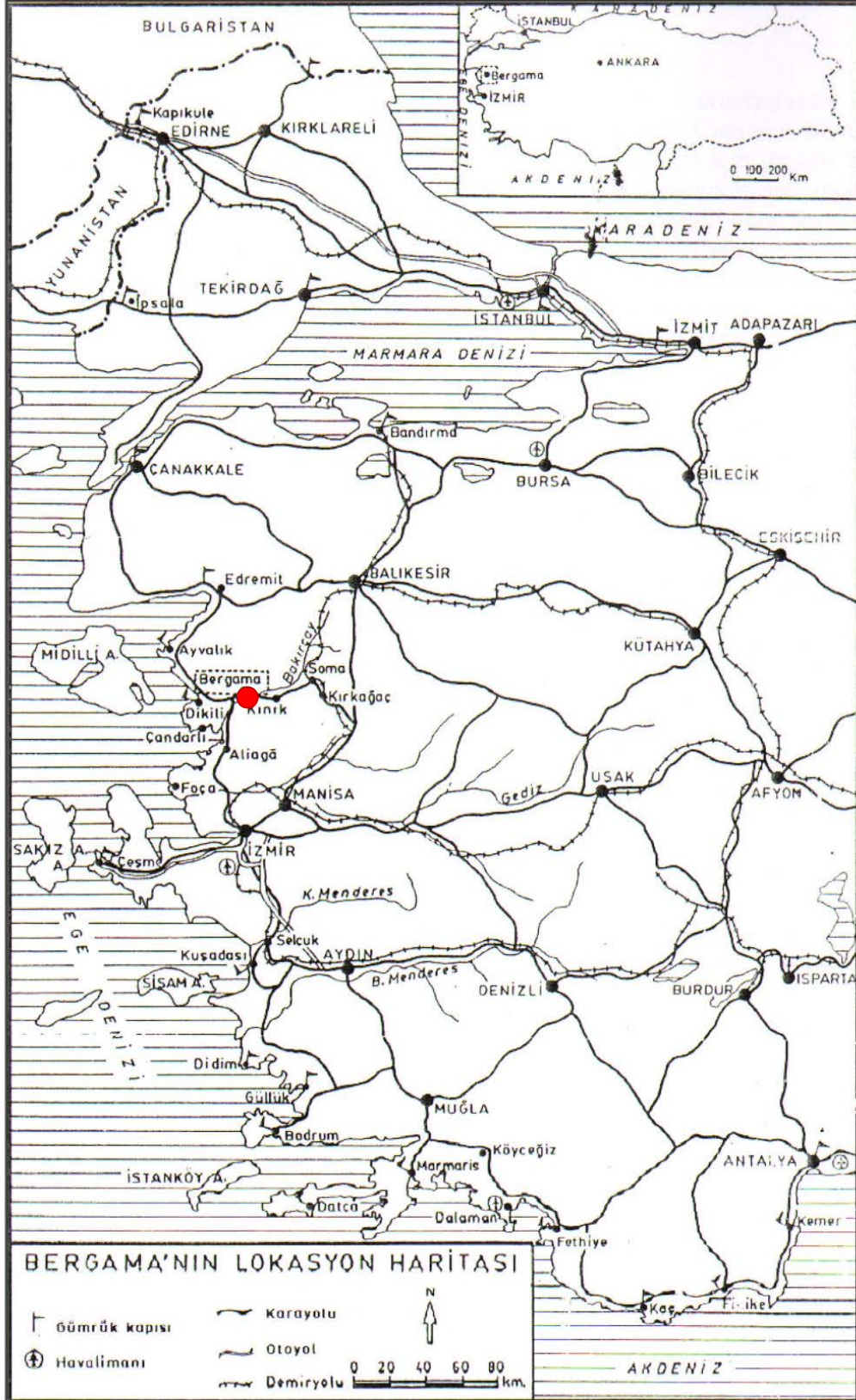
3.2 Bergama'nın Fiziksel Dokuyu Etkileyen Özellikleri

3.2.1 Konum

Bergama, Türkiye'de Ege Bölgesi'nin kuzeybatısında, İzmir'in 105 kilometre kuzeydoğusunda, Ege ve Çandarlı Körfezi'ne 25-30 kilometre uzaklıkta (Emecen [44]), Bakırçay'ın kuzey kenarına kurulmuştur (Bayatlı [39], Karcılı [40]).

Yerleşme doğuda Kınık İlçesi, batıda Dikili İlçesi, güneyde Aliağa İlçesi, kuzeyde ise Balıkesir'in Ayvalık ve Burhaniye ilçeleri ile sınırlıdır. Manisa ile hem doğudan hem de güneyden sınırı vardır (Binan vd. [43]). Güneybatısında Ege Denizi sahili yer almaktadır [47] (Şekil 3.1).

Ege Bölgesi'nin dört büyük havzasından biri olan Bakırçay Havzasının merkez yerleşmesi konumunda olan Bergama, ilk dönemde Bakırçay'a akan Selinos ve Kestel çaylarının arasında, Bakırçay'ın kuzeyinde Kale Dağı'nda konumlanmıştır. Günümüze kadar yerleşimini güneyde Bakırçay Ovası'na doğru sürdürmüştür. Bergama, deniz yüzeyinden 68 metre, Antik dönem yerleşmesi Akropol ise 331 metre yüksekliktedir ([47]).

Şekil 3.1 Bergama'nın Batı Anadolu'daki Konumu (Emekli [46], Karcılı [40]).

3.2.2 Fiziksel Özellikler

Yerleşmenin fiziksel özellikleri mimariyi biçimlendiren gerek yapı içinde gerekse dış çevre koşulları içinde uyum sağlamak isteyen insanın gereksinimleriyle bütünleşen önemli bir etkidir. Ülkemizin çeşitli yörelerinde iklim ve arazi yapısının farklılığı, yerleşme dokularının biçimlenişinde önemli rol oynamıştır (Kaygusuz [48]). Fiziksel yapı yerleşmenin gelişme yönünü belirler. Örneğin, su kenarında konumlanan bir yerleşmenin doku özellikleri ile ovada konumlanmış yerleşmenin özellikleri birbirinden farklıdır.

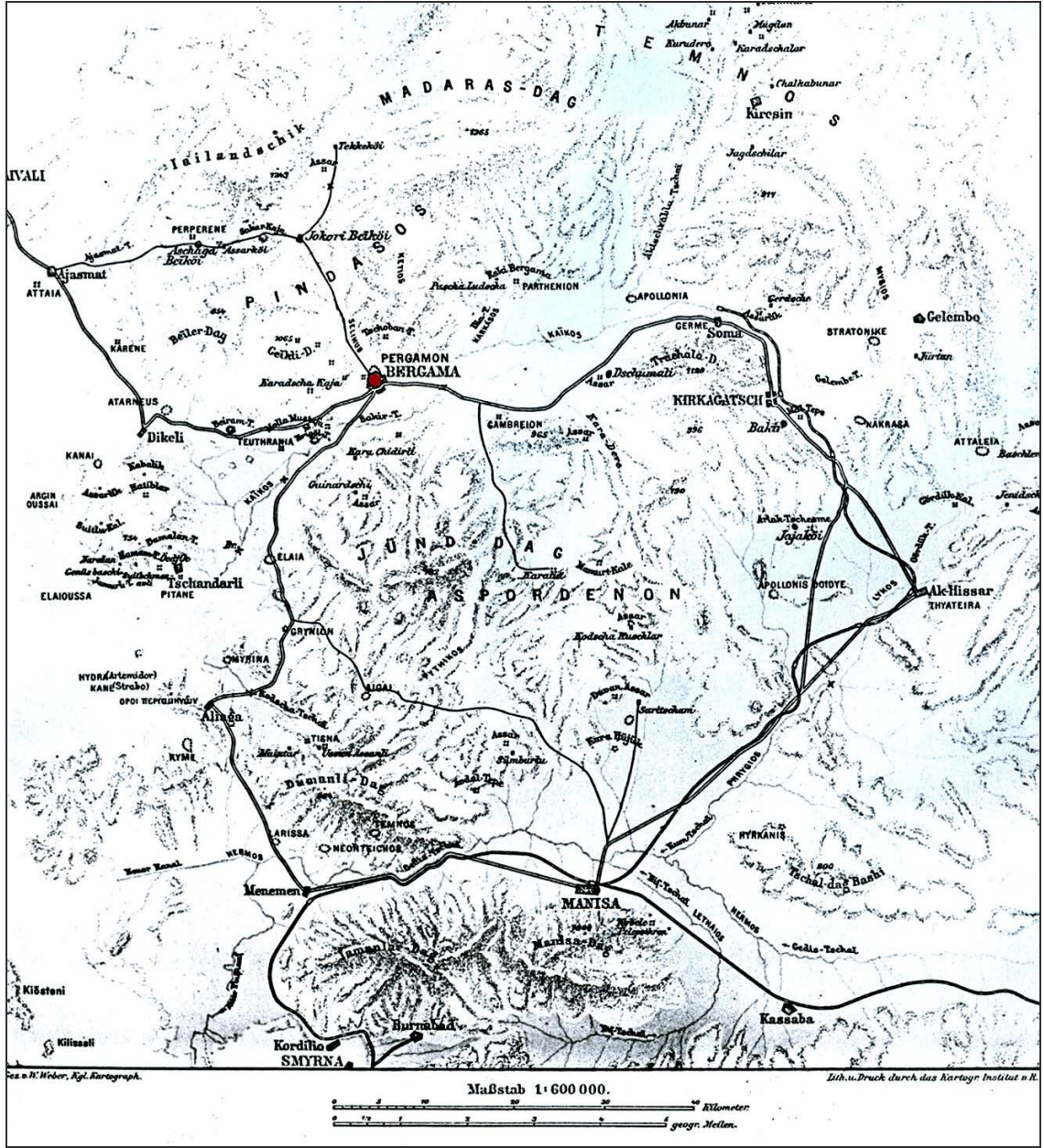
Bu bölümde Bergama'nın doğal yapısı, yerleşmenin biçimlenmeye etkisi olarak topografya, iklim, jeolojik yapı, bitki örtüsü gibi faktörler eşliğinde ele alınmıştır.

Topografik Yapı

Bakırçay Havzası'nda yer alan Bergama ilçe merkezinin doğal sınırlarını kuzeyde Akropol'ün karşısındaki Madra Dağları (1338m), kuzeybatıda 1051m yükselti ile Geyikli Dağı, Perperene kalıntıları, Astra ve Okçular Kalesi gibi ören yerlerinin bulunduğu Kozak Yaylası ve güneybatıda verimli tarım topraklarının bulunduğu Bakırçay Ovası ve Yaylacık Dağı (1144m) oluşturmaktadır. Kentin batısında, Bergama tarihinin en eski kalesi sayılan Teuthrania'yı taşıyan ünlü Kalarga Tepesi, doğusunda ise Yund ve Soma Dağları bulunmaktadır. Bergama topraklarının önemli bir bölümünü orman alanları oluşturmaktadır (Kozak ve çevresi) (Yenen vd. [35]). Yörede ayrıca doğal olmayıp insan eliyle yapılmış yerleşmelerin oluşturduğu tepeler de bulunmaktadır. Bergama Krallığı Devri'ne ait kral mezarlarının yer aldığı bu tepeler; Maltepe, Yığma Tepe, Tavşantepe Tümülüsleri'dir (Peker [49]).

Bergama kazası içerisinde önemli bir göl yoktur. Sadece Yund Dağı ve Geyikli Dağı üzerinde oluşmuş küçük gölcükler vardır. Bölgenin en önemli akarsuyu Bakırçay'dır. Diğer akarsular Bakırçay'a su taşıyan Selinos Çayı, Kestel Çayı ve İlya Çayı'dır (Peker [49]) (Şekil 3.2).

Topografya verileri, dokuların oluşumunu etkileyen önemli faktörlerden biridir. Doğa verileriyle uyumlu yerleşme düzeninin sağlanması için, arazinin yerleşme yerinin, eğim oranının, eğim yönünün, eğime bağlı doğal mekân niteliklerinin tespitinin yapılması gerekmektedir (Bala [50], Yoldaş [27]). Tepede veya yamaçta konumlanmış bir yerleşmenin sokak dokusu ile düz alanda gelişen bir yerleşmenin sokak dokusu farklı özelliklere sahiptir.

Şekil 3.2 Bergama ve Çevresi Topoğrafik yapısı (Karcılı [40])

Bergama yerleşmesinde de bu farklılık göze çarpmaktadır. İlk dönemlerde Bakırçay'ın kuzeyinde Akropol tepesinde konumlanan kent günümüze kadar yerleşimini, tepenin yamaçlarından ovaya doğru güney yönünde sürdürmüştür. Tepe yamaçlarındaki sokak yerleşimi ile düz ova alanı üzerindeki yerleşim birbirinden farklıdır. Topografyanın değişimi yerleşme dokusuna etki etmiştir.

Geleneksel dokuların en önemli özelliği kuruldukları topografya üzerinde doğaya uyumlu bir şekilde, doğanın kan dolaşımı içinde oluşmuş olmalarıdır (Bektaş [31]). Bergama'da da yukarıda belirtildiği gibi eğimli topografyanın olduğu Akropol ile Bergama Çayı arasında kalan yamaçta, geleneksel dokunun bulunduğu eğime paralel,

uzun sokaklar ve bu yolları birbirine bağlayan dik yokuşlu, merdivenli yollar mevcuttur. Eğimin dikliğini azaltmak için sokaklar olabildiğince geniş açılı şekilde zaman zaman küçük meydanlar oluşturarak kesişir, bu nedenle de yeryer üçgen - eşkenar dörtgen yapı adaları oluşmuştur. Dik yollar bazen fazla devam ettirilmeyip çıkmaz sokak şeklinde konutlarla sonlandırılmıştır. Bergama Çayı'nın güneyindeki ovaya doğru yayılan arazide -eğimin az olması nedeniyle- daha büyük yapı adalarını çevreleyen az eğimli bir sokak dokusu oluşumu görülmektedir. Bu sokak oluşumu Osmanlı dönemindeki kent dokusunun karakteristik bir özelliğidir.

İklim

İklim, yerleşmenin biçimlenmesini etkileyen doğal faktörlerden bir diğerini oluşturmaktadır. Anadolu'nun farklı iklim bölgelerine ayrılması ve bu bölgelerin de kendi içlerinde değişiklikler göstermesi yerleşmelerde farklı doku özelliklerinin oluşumunda etkili olmuştur. İklim özellikleri (sıcaklık, yağış, rüzgâr, nem, güneşlenme süresi) bakımından mevsimlere göre önemli farklılıklar bulunması yerleşmelerde kent dokularının farklılaşmasında etkilidir (Günay [51]). Geleneksel yerleşmelerde; topografya ve iklim özellikleri birlikte ele alınarak yerleşme için en uygun alanlar belirlenmekte, yapılar sıcaktan korunmak, rüzgârın serinletici etkisinden faydalanmak gibi konfor koşullarını etkileyen faktörlere göre konumlanmaktadır. İklim koşulları yapıların yer seçimlerine, bir araya gelişlerine, doluluk-boşluk durumlarına, yönelişlerine, konumlarına, plan tiplerine, yapı tekniğine, malzeme seçimlerine, çatı biçimlerine etki ederek dokuların farklılaşmasına sebep olmaktadır (Küçükerman [52]).

Bergama kazası, Akdeniz iklim kuşağında yer almaktadır. Bergama'da yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Kışlar çok sert geçmez (tr.wikipedia.com). Bergama'da yıllık sıcaklık ortalaması 16°C olup sıcaklık yıl boyunca 5°C'nin altına düşmemektedir. Kış mevsimi sıcaklık ortalaması 7.5°C, ilkbahar ortalaması 14.3°C, yaz mevsimi ortalaması 25.2°C, sonbahar ortalaması 17°C'dir. Bakırçay ve çevresindeki yükseltisi fazla olmayan topografik şartlar nedeniyle Ege Denizi'nden gelen ılık hava akımı Bergama'ya kadar girebilmektedir. Kentin kuzeye ve batıya açık (doğuda Akropol Tepesi ile batıda kısmen Geyikli Dağı ile Boztepe'nin bulunması) iki boğazın olduğu bir noktada, bir vadi içinde kurulmuş olması rüzgârların ve hava akımlarının yerleşme içine girmesine olanak sağlamaktadır. Hâkim rüzgârlar; çoğunlukla kuzeyden güneye esen, kışın da batıdan esen ve yağmur getiren rüzgârlardır. Rüzgârlar yaz ve kış kuzeyden yıldız, kuzeydoğudan poyraz, kuzeybatıdan karayel şeklinde eser. Lodos ve

batı rüzgârları yağmur getirir. Bergama için hâkim rüzgâr yönü kuzeydoğu ve güneybatıdan esmekte ve yaz aylarında serinletici ve ferahlatıcı bir etki oluşturmaktadır. Aşırı sıcak ve soğuk günlerin olmaması, kar yağışlı gün sayısının sınırlı olması, yaz aylarında sıcaklığın etkisini azaltan hafif rüzgârlar, yağışsız günler, rahatsız edici düzeye ulaşmayan nem miktarı bu yörenin iklim özelliklerindendir.

Yıllık toplam yağış tutarı 600mm civarındadır. Bergama çevresinde yağışlar çoğunlukla kış mevsiminde olur. Çevresindeki dağ tepeleri haricinde kar çok nadir yağar ve birikmez. Buna karşın yaz aylarında yağış oldukça azdır (Emekli [46]).

Bergama'daki geleneksel dokuda -günümüz yerleşmelerine göre- iklimin daha çok dikkate alınarak yerleşildiği görülmektedir. Örneğin Akropol üzerindeki dik yamaçtaki tiyatro, güneybatıdaki gün batımı ve sıcak mevsimlerde esen imbata göre konumlandırılmıştır. Özellikle kuzeydoğu rüzgârına karşılık evler güneye, güneşe doğru yönlendirilmiştir (Yenen vd. [35]). Geleneksel konut dokularında da yapılar ve sokaklar iklim ve topografya özelliklerinin olumlu şartlarından yararlanacak şekilde oluşturulmuştur. Geleneksel konutlarda sokaklar serinletici rüzgârları içlerine alacak şekilde yönlendirilmiştir. Konutlar sıcaklığın getirdiği olumsuz etkileri azaltmak için kalın dış duvarlı, avlulu, avlu yönleri doğu ve güney yönlerinden faydalanacak şekilde yapılmış, böylece sıcaklık kontrolü sağlanmıştır.

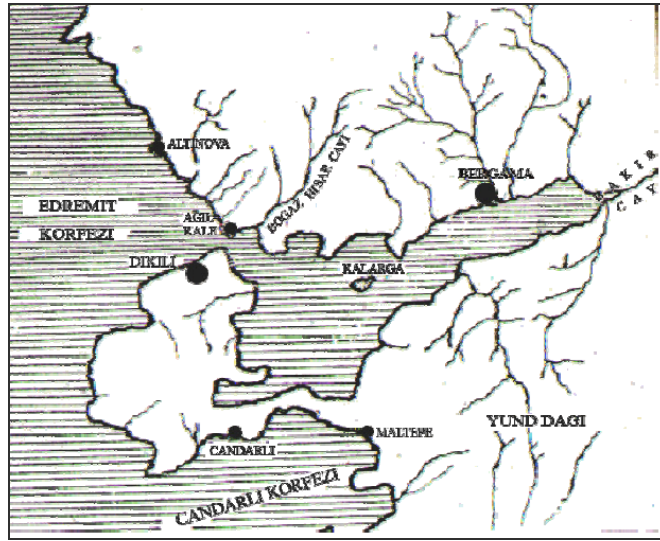
Bitki Örtüsü

Bakırçay Havzası'nda yer alan Bergama'nın çok verimli topraklara sahip olması ve Akdeniz iklim kuşağında yer alması bitki örtüsünü etkilemiştir. Bölgede başta bağlar ve zeytinlikler olmak üzere tüm Akdeniz bitkilerine rastlanmaktadır (Peker [49]).

Bergama kent merkezinin kuzeyindeki ve güneydoğusundaki tepelerin yamaçları boyunca maki ve yer yer kızılçam formasyonları yer almaktadır. Makilerle karışmış olan kızılçamlar; tepeliklerde (Sakartepe, Seyrettepe, Durdağ çevresinde) ve kuzeyindeki volkanik alanlarda Çamlıtepe civarında görülmektedir. Bergama ve yakın çevresindeki doğal bitki örtüsü tahrip edilmiş, tarımsal faaliyetlere açılmıştır. Madra ve Kozak çevresinde yer yer ormanlar mevcuttur. Kozak tarafında fıstıkçanı koruları geniş yer kaplamaktadır. Havzada yaz aylarında pamuk tarlalarının varlığı ilginç bir peyzaj sunmaktadır. Palamut, çam, kavak, çınar, selvi, palmiye ve diğer Akdeniz ağaçlarına da yörenin her tarafında rastlanmaktadır.

Jeolojik Yapı

Bakırçay Havzası, çok uzak olmayan devirlerde meydana gelmiş, dolma (alüvyal) bir çöküntü hendeğidir (Bayatlı [39]). İlk zamanlarda Ege Denizi Dikili yakınlarından Bergama Tepesi eteklerine kadar girmektedir (Şekil 3.3). Daha sonra Bakırçay'ın getirdiği büyük akıntı ve çöküntüler Bakırçay ağzında denizi doldurunca Bergama kara yerleşmesine dönüşmüştür (Şekil 3.4). Sonrasında Bakırçay yön değiştirip Maltepe-Çandarlı arasından yeni bir yatak oluşturmuştur (Şekil 3.5) (Bayatlı [39], Karcılı [40]).

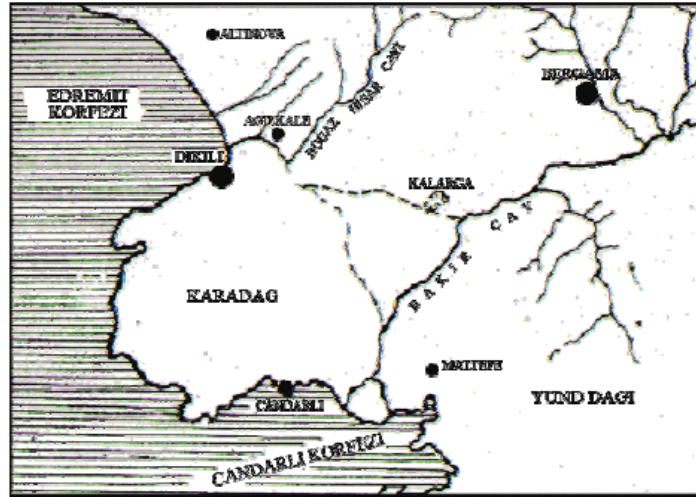
Şekil 3.3 1.Dönemde Bakırçay'ın Durumu (Bayatlı [39], Karcılı [40])

Şekil 3.4 2. Dönem: Bergama Denizi'nin Dolmasıyla Oluşan Bakırçay'ın Yatağı (Bayatlı [39], Karcılı [40])

Havzada arazi Bakırçay Vadisi'nden itibaren kuzeye ve güneye doğru yükselmeye başlar. Bergama ve çevresinin jeolojik yapısı, akarsu, göl tortulları, Bakırçay'ın alüvyonları ve volkanik biçimlenmelerden meydana gelmektedir. Kuzeyindeki tepeler,

şistlerden, granitlerden, permokarbon kalkerlerinden, andezitten, bazalttan ve Neojen devrinden gelen materyallerden meydana gelmiştir. Madra Dağı jeolojik olarak Paleozoik şistlerden meydana gelmektedir. Kozak bölgesinin jeolojik oluşumu granittir (Emekli [46], Karcılı [40]).

Şekil 3.5 Bakırçay'ın Yatak Değiştirmesi (Bayatlı [39], Karcılı [40])

Havzanın güney tarafındaki Poyracık ve Kınık kesiminde, şistler, gravakkeler ve mermerimsi kalkerler, Zeytinadağ bölgesinde de permokarbon kalkerleri, Tekkeköy, Egrigöl, Armaganlar, Sindel kesimleri ise volkanik materyallerden ve neojen kalkerlerden ibarettir (Şekil 3.6) (Emekli [46], Karcılı [40]).

Şekil 3.6 Bakırçay vadisi ve jeolojik durumu (Bayatlı [39], Karcılı [40]).

Bergama geleneksel dokusunu oluşturan evlerde de, bölgede yaygın olarak bulunan pembe ve yeşil renkli andezit taşı, yer yer de mermer kullanılmıştır (Karcılı [40]).

Bakırçay'ın kuzeyindeki topraklar altıncı ve yedinci dereceden tarımsal özellikli topraklardır. Güneyindeki topraklar ise birinci ve ikinci dereceden tarımsal özellikli olan topraklardır. Bu nedenle kentin güneye doğru kayması tarımsal toprakların değerlendirilememesine sebep olmaktadır (Emekli [46]).

Dolaşım Ağı

İzmir gelişmiş bir karayolu ile çevre illere bağlanmaktadır. İzmir İli'nin kuzeyinde iki karayolu hattı mevcuttur. Bunlardan biri Manisa üzerinden Balıkesir, Bursa ve İstanbul ile bağlantıyı sağlamaktadır. Diğer Ege Denizi kıyılarını izleyerek Aliğa ve Bergama üzerinden Çanakkale'ye bağlanmaktadır. Bergama kent merkezi İzmir-Çanakkale yoluna 7 km mesafede ve İzmir, Manisa ve Balıkesir il merkezlerine ortalama 100 km uzaklıktadır. Denize kıyısı olmayan Bergama'ya en yakın yerleşme Dikili İlçesi olup 27 km uzaklıktadır. Bergama'nın demiryolu ulaşımına bakıldığında en yakın demiryolu Soma'dan geçmektedir ve 42 km uzaklıktadır. İzmir Adnan Menderes Havalimanı ise Bergama'ya yaklaşık 100 km uzaklıkta bulunmaktadır (Yenen vd. [35]).

3.2.3 Demografik Özellikler

Bergama ve çevresi İlkçağ'dan itibaren, coğrafi yapısı nedeniyle, önemli bir yerleşim merkezidir. MÖ. IV. yüzyılda yapılmış kabartmalar incelendiğinde, şehirde oldukça kalabalık bir nüfusun yaşadığı anlaşılmaktadır (Peker [49]).

Bergama Krallığı döneminde, M.S. II. yüzyılda Bergama şehrinin nüfusunun 120 bine ulaştığı tahmin edilmektedir. Bu bilgileri doğrulayan en somut kanıtlardan birisi de şehre 63 bin kişi kapasiteli 3 tiyatronun yapılmış olmasıdır. Ancak bu parlak dönem Bizans çağında giderek gerilemiştir. Arkeolojik araştırmalar Bizans Devri'nde kentin varlığını kale içinde sürdürdüğünü göstermiştir. (Peker [49]).

14. yüzyılda Türk hâkimiyetine giren Bergama tekrar canlanmaya ve kalabalıklaşmaya başlamıştır. 1487 tarihli bir tahrir defterine göre 34 mahallesi vardır ve yaklaşık 6000 nüfusun ancak 90-100 kadarı Hristiyan'dır. 1520-1530 yıllarında nüfusu 5600 dolayında iken, mahalle sayısı aynıdır. 1573'e doğru 150 kadarı Gayri-Müslim olmakla birlikte toplam nüfus 8600'ü aşmış fakat mahalle sayısı 32'ye inmiştir. 1698'deki bir tespate göre 21 mahalleli, 3000 nüfuslu bir yerleşmedir (Emecen [44], Binan vd. [43]).

17. yüzyıldan itibaren İzmir'in bir yöre limanı ve antrepo olmakta çıkıp uluslararası bir nitelik kazandığı süreçte yabancılar İzmir başta olmak üzere Batı Anadolu'ya

yerleşmişlerdir ve 18. yüzyılın sonrasında önemli bir sayıya ulaşmışlardır. 18 Haziran 1867 tarihli yabancı devlet uyruklulara “taşınmaza tasarruf hakkı” veren kanun ile birlikte Bergama’da da yabancı uyrukluların sayısı epeyce artmıştır (Güneri [53], Binan vd. [43]). Salnamelere bakıldığında bu artış görülmektedir. Gayrimüslimler içerisinde nüfus açısından en kalabalık olanlar Rumlardı. 19. yüzyıl sonlarında Rumların Müslüman nüfusa oranı 1/5 olmuştur (Binan vd. [43]).

19. yüzyılın ilk çeyreğinde, 1816 yılında Bergama’yı ziyaret eden Turner’e göre, şehir toplam 2500 hanedir. Bunun 500 hanesi Rum, 30 hanesi Yahudi, 20 hanesi Ermeniler oluşturmaktadır, nüfusu ise 8000’dir (Peker [49]). Bergama’yı ziyaret eden bir başka seyyah A. Randell’e göre 1826 yılında şehrin nüfusu 15.000 kişidir (Peker [49]).

Bu yabancı kaynaklı ve tahmini verilerden sonra, kaza hakkındaki ilk resmi ve kesin bilgileri, 1831 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nda yapılan ilk nüfus sayımı sonuçlarından öğrenilmektedir. Ancak bu nüfus sayımında sadece erkek nüfus tespiti yapılmıştır. Bu nüfus sayımı sonuçlarına göre erkek nüfusu 3452 kişidir.

Bu ilk resmi bilgilerden sonrası Salnamelerden öğrenilmektedir. 19. yüzyılın son yarısına ait 1296/1878 Aydın Vilayeti Salnamesine göre Bergama Kazası 5 nahiye ve 3 kasabasıyla toplam 8500 hanede yaşayan, 22.000 nüfusa sahiptir. 1297/1879 Salnamesinde nüfus 32.000’e ulaşmıştır. 1307/1891 Salnamesine göre ise Bergama’da kazalarıyla birlikte toplam 65.711 kişi yaşamaktaydı. Bu nüfusun %82’sini Türkler, %15.5’ini Rumlar, %2.5’ini diğer etnik gruplar oluşturmaktadır (Peker [49]).

1901 yılında tarihlenen Aydın İli Salnamesi’ne göre 23.590 nüfuslu Bergama Merkezi’nde 17.139 Türk, 3.585 Rum, 281 Ermeni, 495 Yahudi yaşamaktadır. 2.625 kişi diğer etnik kökenlilere mensuptur. Balkan Savaşı ve 1. Dünya Savaşı sırasında bölge nüfusunda hareketlilik yaşanmıştır. 1878 yılında Bergama’ya çok sayıda Rumeli göçmeni yerleştirilmiş, yeni mahalleler ve köyler kurulmuştur (İpek [54], Binan vd. [43]). Rum nüfusunda değişiklik olmazken bu göçler nedeniyle Türk nüfusu hızla artmıştır. Rumların önemli bir kısmı Kurtuluş Savaşı sırasında Batı Anadolu’yu terketmişler, kalan Rumlar da Türkiye ile Yunanistan arasında 1926 ve 1939 yıllarında imzalanan anlaşmalar gereği Bergama’dan ayrılmışlardır. Böylelikle Batı Anadolu Rumları ile Kuzey Yunanistan ve Ege Adaları’ndaki Türkler yer değiştirdiğinden, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Bergama kozmopolit yapısını kaybetmiştir (Yenen vd. [35]).

Cumhuriyet Devri'nde Bergama'nın bütünündeki nüfus artışında önemli bir değişiklik olmamıştır. 1950 sonrasında yaşanan kentleşme hareketleri büyük kentlerin yanında Bergama gibi küçük kentleri de göç alma yönünde etkilemiştir. Özellikle kırsal alanda iş olanaklarının kısıtlı olması nedeni ile kent merkezlerinde nüfus bir artış içine girmiştir. 1927'de kent nüfusu 13.868 iken (Emekli [46], 1990'da 42.554, 1997'de 47.500, 2000 yılındaki son nüfus sayımında 52.173'tür.

Bergama günümüzde Türk kökenlilerin ve çok az sayıda azınlıkların yaşadığı bir kenttir. Bugün ticaretle uğraşan kesim çoğunlukla Bergama yerlisidir ve merkezin kuzey bölümünde, geleneksel kent merkezinde oturmaktadır. (Emekli [46], Binan vd. [44]). Bergama'ya kırdan gelen kesim de geleneksel kent dokusunda, Selinos Çayı'nın güney bölümlerinde oturmaktadır. Bergamalı olmayan işçi ve memurlar ise merkezin yeni gelişmekte olan güney kesiminde oturmaktadırlar.

3.2.4 Sosyo-Ekonomik Durum

Bergama bulunduğu coğrafyanın elverişliliği sonucu yüzyıllardır önemli bir tarım ve hayvancılık merkezi olmuştur (Binan vd. [43]). Günümüzde Bergama'da tarım, hayvancılık ve hammadde kaynaklarına dayalı bir ekonomik hayat vardır (Gazez, [55], Karcılı [40]).

Bergama'da ekonomik faaliyetler değerlendirildiğinde, tarım önceden beri önemli bir geçim kaynağıdır. Bölgede ekili ve dikili ziraat yapılmaktadır. Yetiştirilen başlıca ürünler pamuk, tahıllar, baklagiller, üzüm, tütün, zeytin, çam ve yer fıstığıdır (Emekli [46], Binan vd. [43]). 16. yüzyılda Bergama pamuk ipliği işleminde, pamuklu dokuma üretiminde ve satışında önemli bir merkez olmuştur. Dokunan kumaşların bedestende satışa çıkarıldığı düşünülmektedir. 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Bergama'da üretilen tarım ürünleri dışsatıma yöneliktir (Binan vd. [43]). Günümüzde tarımsal faaliyetler daha çok Bergama'nın kırsal kesimlerinde sürdürülmektedir. Bergama'da ekili alanların yanında dikili araziler de önemli yer kaplamaktadır: meyvelikler, zeytinlikler, bağlar, çam fıstığı alanları... Şehrin kuzeyindeki Kozak Yaylası'ndaki ormanlarda fıstık çamı yetiştiriciliği oldukça ön plandadır (Peker [49]). Bergama topraklarının elverişliliği bahçe ziraatına da çok elverişlidir. Eskiden kırsal kesimde ve kent içerisinde ev bahçelerinde ev halkının ihtiyaçlarını karşılayacak kadar sebze, meyve yetiştirilir, fazla geldiğinde ise pazarda satılırdı (Peker [49]). Günümüzde de geleneksel kent merkezindeki bahçe kullanımı olan konut yapılarının bazılarında

kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar sebze, meyve yetiştirildiği arazi çalışmaları sırasında gözlemlenmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, tarımsal faaliyetlere yardımcı veya ek olarak, Bergama merkezi ve ova köylerinde inek ve manda, dağ köylerinde ise genellikle koyun ve keçi beslenmekteydi. Bergama çevresinde arıcılık da oldukça yaygın ve verimlidir (Peker [49]).

Bergama'da geleneksel el sanatlarından bazıları Krallık dönemine dayanmaktadır; deri işlemeye yönelik zanaatlar (debbağlık-saraçlık, tabaklık, mescilik, pabuculuk, izmecilik, keçecilik) bunların başında gelmektedir. Cumhuriyet öncesinde evlerdeki el tezgâhlarında yn, keçi kılı ve pamuktan kilim, keçe, bez dokuması yapılmıştır. Çırçır fabrikalarının açılması ve teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan ucuz yabancı mallar el dokumacılığının gerilemesine neden olmuştur. Açılan fabrikalar işgücünü bu yönde arttırırken tarımda ve el sanatlarında çalışanların sayısı azalmıştır. 1890 tarihli salnameye göre ilçede  sabun ve zeytinyağı fabrikası, sekiz değirmen, bir un ve dört ırır fabrikası bulunmaktadır (Emekli [46], Binan vd. [43]).

Bergama'da gün geçtikçe artan sanayi faaliyetleri aynı zamanda çeşitlilik kazanmıştır. Cumhuriyet öncesinde hatta sonrasında sadece tarımsal sanayi ve küçük atölye tipi el sanatları gelişmişken 1990'larda taş (granit, mermer, kireç) işletmeciliğinden, orman ürünleri ve gübre, tekstil ürünlerine ak üretimine kadar pek çok sanayi kolu gelişmiştir. Bunun yanısıra un ve zeytinyağı fabrikalarıyla sınırlı olan gıda sanayine salça, incir, üzüm işleme, konserve fabrikaları eklenmiş olup aynı zamanda modern teknoloji kullanılmaktadır (Emekli [56]).

Tarıma dayalı Bergama ekonomisinde 1990'lardan sonra sanayi alanındaki gelişmelerle birlikte ticaret ve turizm alanında da gelişmeler olmuştur. Çimento, tekstil ve salça fabrikalarının açılması, 1985'ten sonra da turizm faaliyetleriyle ilişkili işlerin (hediyelik eşya, deri, halı, kilim, restoran, otel-motel v.b.) artması, ulaşım sektöründe daha fazla insanın çalışması, yöreye özgü ürünlerin (peynir, tahin helva, fıstık, zeytinyağı, zeytin, granit) işlenmesine yönelik ticari faaliyetlerin artması, tarım ile uğraşanların sayısının azalmasına neden olmuştur (Emekli [56]). Ayrıca inşaat işleri, eğitim kurumları, toplumsal ve sosyal işlerde çalışanların oranı da Bergama'nın kentleşmesine paralel olarak artmaktadır.

Cumhuriyet öncesinde diğer ticaret yerleşmelerinde olduğu gibi Bergama'da da bakkallar, manifaturacılar ve dükkânlar vardı. Bu yerlerin sahipleri genellikle Rumlardı. Rumlar gittikten sonra Türklerin sahip olduğu ticarethaneler ihtiyaca göre artmaya başlamıştır (Emekli [46]). Bergama, İzmir-Bandırma demiryolu yapılmadan önce çok canlı bir ticaret merkeziydi. Mallar, gemilerle Dikili'ye gelmekte, buradan Bergama'ya taşınmakta ve oradan da Anadolu'nun iç kısımlarına sevkedilmekteydi. Kentte her çeşit malın yapılıp satıldığı bir çarşı vardı; burası günümüzde de halen çeşitli dükkânların yer aldığı geleneksel kent merkezidir. Geleneksel çarşıda bakırcılar, pabuççular, demirciler, keçeciler, nalıncılar.. çarşıları, loncalar, peynir, iplik, hayvan, pekmez, tabak pazarları, zerbavat hali bulunmaktaydı.

Bergama'da günümüzde ticaretle uğraşan kesim genellikle Bergama'nın yerlisidir. Ticaret amaçlı olarak konaklama tesisleri, pansiyonlar, restoranlar, hediyelik eşya satan mağazalar yer almaktadır. Bergamalı olmayan işçi ve memur kesimi, Bergama'ya sonradan gelmelerinden dolayı, özellikle kentin güneyindeki yeni gelişen alanlara yerleşmişlerdir.

3.3 Bergama'da Kentsel Doku

Bergama Çayı'nın kuzeyinde, bir tepe üzerinde bulunan Antikçağ yerleşmesi ile eteklerindeki Ulucami çevresinden ovaya yayılan günümüz yerleşmesi, sanki kronolojik bir düzen içinde Bergama yerleşmesinin tarihini özetlemektedir. Antikçağ'da tepedeki kale (Akropolis) yerleşimi Romalılar zamanında kale eteklerinden ovaya doğru ilerlemiş, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi'nde ise ovaya doğru yayılmıştır (Binan vd. [43]).

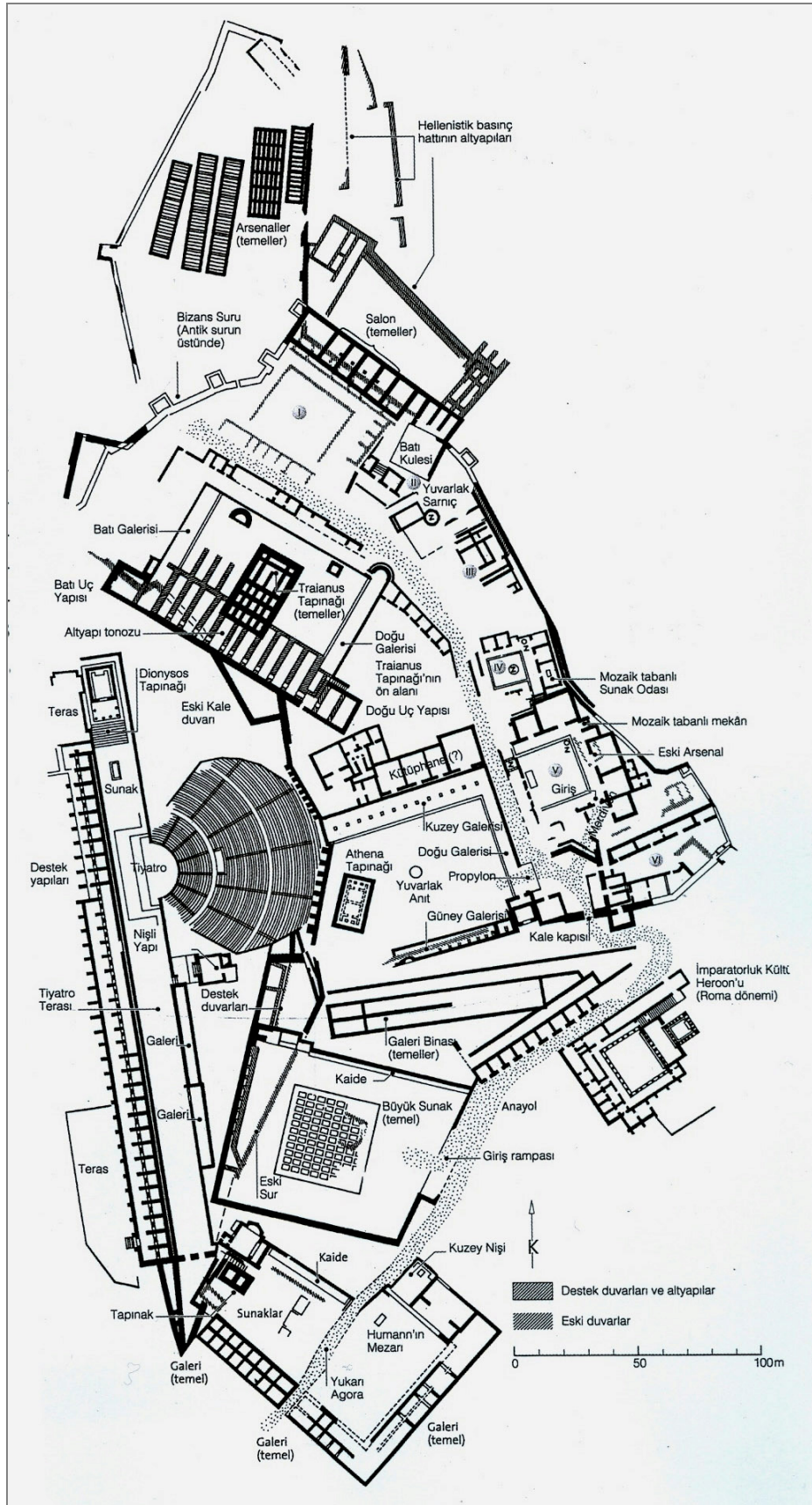
Tepe üzerinde oluşan antik kentin biçimlenmesinde topografik ve iklimsel koşullar etkili olmuştur. Anıtsal planlamanın en etkileyici örneklerinden biri olan Pergamon (Bergama) Akropolü'nde alanın darlığı ve arazinin eğimli olması sebebiyle karmaşık bir teraslanma meydana getirilerek ahenkli bir planlama uygulanmıştır. Pergamon yerleşmesinin kurulduğu tepenin denizden yüksekliği 330 metre olup bu dağın güneyinden Selinos Çayı ve kuzeyinden Kestel Çayı geçmektedir. Helenistik Dönem'de Batı Anadolu kentlerinin büyük çoğunluğu ızgara doku ile inşa edilmiş olmasına karşın Pergamon Akropolisi (yukarı kent) organik biçimde gelişmiştir. Pergamon Akropolisi'nin yapıları topografik konumları sebebiyle güneyden kuzeye sıralanmış, ana cepheleri -uzaktan görülebilmesi amacıyla- batıya yönlendirilmiştir (Akurgal [57],

Yenen [35]). Genişliği beş metre olan dőřeli bir yol, eğime uygun bir şekilde, bėyėk kavislerle Akropolis'e çıkmakta, çoğunluğu teraslar üzerinde yėkselen kamu yapıları arasında ana bağlantıyı oluşturmaktadır. En alttaki terasta gėneye açık ve çevresi iki katlı, her iki yanda dükkân sıralarına girişi sağlayan bir kolonatla çevrili bėyėk bir ticaret yapılanması-agora bulunmaktadır. Ana yol agoradan sonra teraslar üzerinde yer alan ve birbirine bağlı üç gymnasia (okul), birçok tapınak ve bir eşme yapısını içeren bir yapı kompleksinin bulunduğu 2. kademeye çıkmaktadır. En iteki sur bėlgesinin odak noktasını ise oldukça eğimli bir yamaçta konumlanmış ve bir istinat duvarıyla desteklenmiş olan tiyatro oluşturmaktadır. Tiyatronun st kısmı çevresinde, M..3.-2. yėzyıllar arasında, teraslar üzerine inşa edilmiş ikinci bir agora, birçok tapınak, bėyėk altar, bir kütüphane, kışlalar ve kral sarayı bulunmaktadır (şekil 3.7, 3.8, 3.11). Akropolis alanındaki Zeus Sunağı, Athena Tapınağı, Kütüphane, Bėyėk Saray ve Tiyatro bu dėnemin ihtişamını en iyi yansıtan yapılardır.

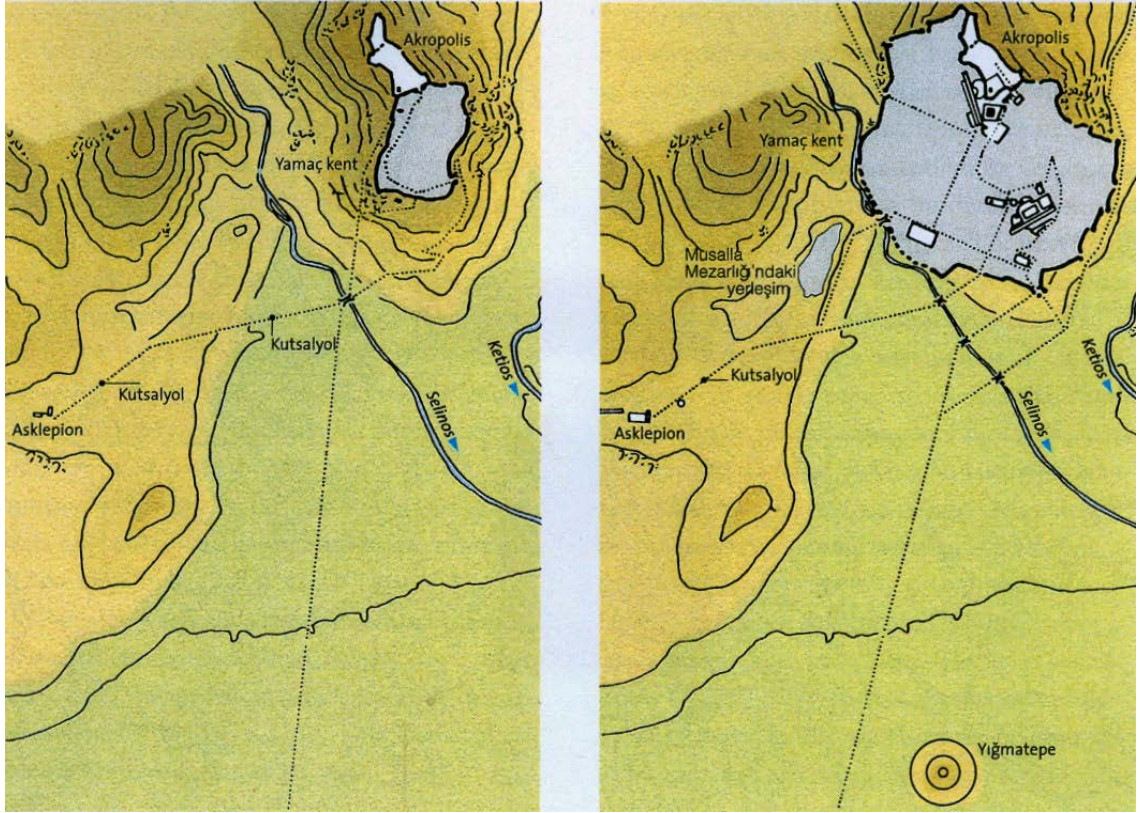

şekil 3.7 Pergamon Akropolisi hava fotoğrafı ([59]).

Tepenin gėneyine doğru yumuşak bir eğimle inen arazide, Bergama'nın surlarla çevrili yerleşim bėlgesi yer almıştır. M 3. yėzyılda genişletilen Bergama kent duvarları M 2. yėzyılda Selinos ayı'na kadar inen bėlgeyi kapsamış, kent bu dėnemde en geniş alana ulaşmıştır (Radt [36], Binan vd. [43]) (şekil 3.9, 3.10).

Şekil 3.8 Bergama Akropol'ünün yerleşim planı (Karcılı [40])

Şekil 3.9 ve Şekil 3.10 Pergamon'un gelişimi- sağda M.Ö. 3. yüzyıl, solda M.Ö 2. yüzyıl (Radt [36])

Şekil 3.11 Pergamon Akropolisi Maketi (Bergama Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011 [34])

Kent Roma İmparatorluğu döneminde kale duvarlarının dışında yamaçlarda ızgara planlı bir doku ile gelişmiştir (Şekil 3.12). Yerleşim bölgesindeki yol dokusu küçük yollarda “ızgara şeması”na uyarken, kentin giriş kapısından kaleye çıkan ana cadde araçların iniş ve çıkışlarını kolaylaştıracak şekilde büyük kavisler çizmektedir. Yamaçtan yukarı çıkan yollar basamaklı, yamaca paralel onlar düz şekilde devam etmektedir. Bu tanımlamalardan da “kentin tepenin en üst noktasında yer alan kale ile” güneyde daha yumuşak eğimli, “sur duvarlarıyla çevrili bir aşağı kent” olmak üzere iki bölümden meydana geldiği anlaşılmaktadır. (Yenen vd. [35]). En parlak dönemini M.S. 2. yüzyılın başlarında yaşayan kentte, MS II. yüzyılın ilk yarısında batıda Roma tiyatrosu, amfiteatro ve stadion, güneyde Mısır Tanrılarına adanmış Roma Devri Tapınağı (Serapion-Kızıl Avlu) inşa edilmiştir. Roma İmparatorluğu’nun gücünü kaybetmesi sonrasında kent eski surları içine geri çekilip küçülmüştür. Bu süreçte; din ve mezhep kavgalarının neden olduğu karmaşık ortamda, Antik Çağ’ın altyapı sistemleri bakımsız kalmış, birçok Batı Anadolu kenti gibi Bergama da 6. yüzyıldan itibaren çekiciliğini kaybetmiştir (Bayatlı [39], Karcılı [40]). Helenistik Dönem’den M.S. 8. yüzyıla kadar iskânın devam ettiği Bergama Kenti’nin sonrasında üç yüzyıl kadar terkedildiği kentte 11. ve 12. yüzyıllardan itibaren yeniden yerleşildiği yazılmaktadır (Radt [36], Binan vd. [43]).

14. yüzyılda kent Türklerin eline geçtikten sonra Bergama’ya gelen ilk Türkler Musalla tepesine -bugünkü Selçuk ve Barbaros mahallelerine- yerleşmiştir. Burası Roma Dönemi’nin prestijli konut alanı ve forum alanı olarak bilinmektedir (Şekil 3.12). Bu yer Selinos’a yakınlığı, manzara avantajları ve korunmuş bir altyapıya sahip olması sebebiyle tercih edilmiştir. Bu dönemin ilk Türk-İslam yapısı günümüzde sadece minaresi ayakta kalan Selçuk Camisi’dir. 1399 yılında Yıldırım Beyazıt Selinos Çayı kenarında ve Akropol eteklerinde bugün de kullanılmakta olan Ulu Cami’yi yaptırmıştır (Özden vd. [39]). Selçuk Camii’nden Ulu Cami’ye doğru uzanan yerleşmenin XV. ve XVI. yüzyılda yapılmış olan Parmaklı Mescid ve Tabaklar Hamamı gibi yapılardan Selçuk Mahallesi’nin doğusuna doğru, Köprülü Hamam, Taşhan, Kurşunlu Cami, İncirli Cami gibi yapılardan güneye doğru gelişim gösterdiği söylenebilir (Binan vd. [43]). Dönemin kent merkezi olan Pazar yeri cami, mescit, hamam ve han yapılarıyla çevrelenmiştir. Pazar yeri çevresinde sivil mimarlığın özgün örnekleri olan geleneksel Türk evleri inşa edilmiştir. Böylece ticaret merkezi konut bölgesi ile çevrelenmiştir (Alanyalı [60], Karcılı [40]).

Geleneksel Bergama yerleşim dokusunun bugünkü durumu Türklerin eline geçmesiyle gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti egemenliğinde Antik Dönemin kalesi tamamen terkedilmiş, kent surlarla çevrili olmayan, ovaya yayılan bir yerleşme görünümünü kazanmıştır (Binan vd. [43]). Kale Bergama halkı için sığınak işlevini üstlenmiştir (Emekli [56]).

Katip Çelebi'nin Cihannüma'sına göre Bergama 17. yüzyılda kalenin eteklerinde doğu ve batı yönünde genişlemiş bir kenttir. Bir mahallesi, Roma Devri'nde inşa edilen Serapion Tapınağı'nın çevresinde, Serapion'un da altından geçen Selinos Çayı üzerinde kurulduğu için 'ne yerde ne gökte' olarak adlandırılmıştır (Emecen [44], Binan vd. [43]).

Kentin Osmanlı Dönemi'nde gelişen kısmının dokusu organiktir. Organik doku doğal faktörleri (iklim, topoğrafik eşikler) toplumların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerini (gelenek, örf adet, yaşam biçimlerini) gözönüne alarak oluşan özgün bir tür yerleşme dokusudur. Yerleşme bütünüyle eğime uygun olarak, vadi, meltem, güneş, manzara gözetilerek oluşturulmuştur (Yenen vd. [43]). Geleneksel yerleşimlerin oluşturduğu organik dokularda sokaklar insanların ve yüklü hayvanların geçebileceği genişlikte olup insan ölçeğindedir. Merkezden konut alanlarına doğru kademeli bir sokak hiyerarşisi vardır. Arazi yapısına göre yapı adası içlerindeki konutların cephe aldığı çıkmaz sokaklar sokaklara açılmakta, eğime paralel sokaklar ilk toplanma yeri olan mahalle mescitlerine odaklanmaktadır. Buradan merkezdeki cami, külliye, ticaret merkezi veya kale kapılarına yönelen kademeli bir yerleşim düzeni söz konusudur. Sokak genişlikleri değişkendir (Eruzun [60]).

Ticaretin gerçekleştiği ve pazar alanlarının kurulduğu sokaklar yeterli gün ışığını alan, buna karşılık aşırı güneş ve yağmura karşı koruma sağlayan asmalar ve geçici gölgeliklerle örtülmekteydi. Sokaklar yağmur suyunun drenajını sağlayacak şekilde sağlanmıştır (Yenen vd. [43]).

Günümüzde Bergama geleneksel yerleşim dokusunu oluşturan yapı adalarının, tipik Anadolu-Türk kentinde olduğu gibi, çok sayıda çıkmaz sokak barındırdığı görülmektedir. Kent dokusunda, birkaç yolun kesiştiği yerde ya da dar kavislerde yolun genişlemesiyle oluşmuş planlanmamış küçük meydancıklar da vardır.

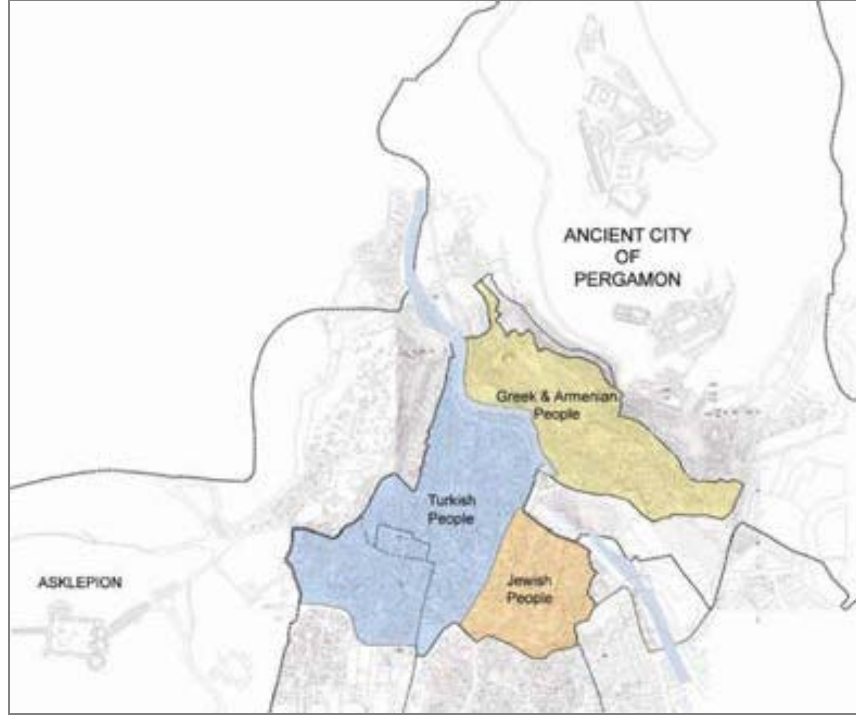
18. yüzyıl Bergama'da canlanma dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde Geyikli bölgesinden Bergama'ya gelen içme suyunun mahallelere dağıtılması için birçok çeşme

yapılmıştır. Bakırçay üstündeki Şeytan Köprüsü'nün yapım tarihi de bu dönemdir. Canlanma hareketleri 19. yüzyıl birinci yarısında da devam etmiştir (Sönmez [61], Karcılı [40]). Geleneksel dokuyu tahrip eden doğal afetler, 1842'deki sel baskını ve 1853'deki yangındır. Yangında 400 kadar dükkân, 200 kadar ev ve 5 han yanmıştır (Bayatlı [63], Binan vd. [43]).

1869 yılında Bergama Belediyesi kurulmuştur, belediye bu dönemde altı mahallede yaklaşık 4000 kişiye hizmet vermektedir (Binan vd. [43]). 1876 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Bergama'ya yerleşen göçmenler yeni mahallelerin kurulmasında rol oynamışlardır (Bayatlı, [62]). 1990 yıllarında Bergama'da mahalle sayısı 18'e ulaşmıştır.

Bergama Anadolu-Türk kenti özelliklerinin korunma durumu açısından iki bölgeye ayrılabilir: birincisi Akropol eteklerinden Selinos / Bergama Çayı'na kadar uzanan 'geleneksel konut bölgesi', ikincisi bu bölgenin uzantısı olarak devam ederek, Kınık Caddesi'yle, onu kesen Cumhuriyet Caddesi'nin güneybatısına doğru yayılan 'çarşı bölgesi'dir (Şekil 3.14). Bu iki ana bölge 19. yüzyılın ikinci yarısında kentin ulaştığı büyüklüğün yaklaşık yarısını kaplamaktadır. Bu dönemde kentte Türkler düzlükte, Rumlar kale eteklerinde, Ermeniler çayın batısında ve Yahudiler çay boyunca yaşamışlardır (Yenen vd. [35]) (Şekil 3.13). Kentin fiziksel görünümünden de bu farklılık anlaşılmaktadır. Çayın Akropol eteklerine doğru olan kısmındaki Roma Dönemi yerleşim izleri, Rum ve Ermeni azınlığın iskân hareketlerinin arttığı 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Kale eteklerinden Selinos Çayı'na kadar iki katlı kırmızı kiremitli, taş, tuğla malzemeli, cephe bölümlerinin ve çıkmaların orantılı ilişkileri, pencerelerdeki demir parmaklıkları arazi yapısı nedeniyle kademeli olarak yerleşmiş evler ve çayın altında ise tek katlı, toprak damlı beyaz badanalı, kerpiç, avlulu ve kargir evler, bölgede farklı kültürlerin yaşantılarını kentin fiziksel dokusuna yansıdığını göstermektedir (Emekli [56]).

Bergama bu haliyle farklı dönemleri içeren çok katmanlı bir kent olup açık bir müze konumundadır. Farklı dönemler, farklı kültürler birbirlerinin yerleşim alanlarında barındıkları için birbirleriyle çakışmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede üst katları yıkılmış bazı Batı Etkisinde inşa edilmiş evler, geleneksel Türk evi tipinde planlanmış (Alanyalı [59], Karcılı [40]) ve mübadele sonucu evler yeni sahiplerinin gereksinimlerine göre döşenmiştir.

Şekil 3.13 Osmanlı Dönemi’ndeki farklı etnik yapıların yerleşme içerisinde konumlanması

Kent Cumhuriyet döneminde Osmanlı’nın son döneminde düz alanda gelişen yönetim merkezi yakınına yerleşen yeni dönemin donatı yapıları çevresinde gelişmesini sürdürmüştür. Geleneksel kent dokusu 1960’lara kadar yapısını korumuş; bu yıllarda kentin ana caddesi olan Cumhuriyet Caddesi’nin doğusundaki bölgede bazı cami ve mescitler ile birlikte bazı tarihi yapıların ve ahşap evlerin yıkılarak yerine yeni betonarme konutların inşa edildiği bir süreç başlamıştır. Geleneksel dokuyu yavaş yavaş yokederek geleneksel Bergama Çarşısı’nın güney ve güneydoğusuna doğru devam eden bu değişim sonucu yenilenen alanlar “Osmanlı Dönemi Kenti’nin” güney sınırına kadar ulaşmıştır (Binan vd. [43]). Günümüzde yeni kent merkezi çevresinin (Cumhuriyet Meydanı çevresi, Cumhuriyet Caddesi üzeri) geleneksel konut yapılarının yıkıldığı olduğu yerlerde 4, 5, 6, 7 katlı ticaret yapılarının yapılmış olduğu görülmektedir (Şekil 5.7). Ayrıca trafiği rahatlatmak ve yolları genişletmek için yapılan imar çalışmaları sonucu geleneksel konut dokusu içerisinde yer alan İnkılâp ve Turabey Mahallelerinde birçok konak tahrip olmuş veya yıkılmıştır. Geleneksel kent dokusu tahrip edilmiş bu kesim günümüzde III. Derece Arkeolojik Sit alanı içerisinde yer almaktadır (Şekil 3.14). Bergama 1950’li yıllardan buyana artan kent nüfusu etkisinde ana ulaşım aksları üzerinde güney, güneydoğu ve güneybatı yönünde ovada, verimli tarım topraklarında yeni gelişme alanları açılarak yayılmaktadır. Kent yeni akslarda genişlerken kentin

AKROPOL

KOZAK YOLU

DÖNÜZ MEYDANI

ULUCAMI

SADIRYAN CAMI

İSTİKLAL MEYDANI

CUMHURİYET MEYDANI

ASKLEPİON

KIZILAYLI

KINIK YOLU

YÜKSEK EĞİM

CUMHURİYET CADDESİ

SELİNOS ÇAYI

HOYUK

HOYUK

YENİ GELİŞEN KONUT ALANLARI

LEGEND:

- ANA ULAŞIM AKSI
- SU ÖĞESİ
- YERLEŞİM YERİ (ESKİ)
- TARİHİ KENT MERKEZİ
- GELENEKSEL KONUT DOKUSU
- YERLEŞİM YERİ (YENİ)
- SANAYİ
- TARIM ALANLARI
- ASKERİ ALAN
- CUMHURİYET MEYDANI
- KENT İÇİN LANDMARKLAR
- GELENEKSEL KENT MERKEZİ - ÇARŞI (ARASTA)

1976 yılındaki sit ilanına göre Bergama geleneksel kent dokusu “Kentsel + Arkeolojik Sit” olarak tanımlanmış alanın yanında, II. ve III. Derece Arkeolojik Sit olarak tescillenmiş alanlar üzerinde de yer almaktadır (Şekil 3.15). 1943 tarihli Bergama İmar Raporundaki Bergama haritasında o tarihteki geleneksel kent dokusu yayılma alanı, Roma ve Helenistik devirlerin kent dokusu ile karşılaştırıldığında, 1943 yılındaki

kentin, Antikçağ'ın her iki dönemine ait kent dokusunun üzerinde yer aldığı görülmektedir (Binan vd. [43]). Yerleşim alanlarının çakışması, sit alanlarının da birbirlerinin üzerine gelmesine ve aynı alanın farklı sit alanları sınırı içerisine dâhil olmasına (Arkeolojik + Kentsel Sit Alanı) neden olmaktadır.¹

Terk edilmeye başlanan tarihi doku stokunun kullanılması ve yeni yapı yapmanın önüne geçecek düzenlemelerin yapılması gereklidir. Böylelikle Bergama'nın doğal ve kültürel değerlerine önem verilerek kimliğinin sürdürülmesi sağlanabilecektir (Yenen vd. [35]).

3.4 Bergama'da Koruma ve Planlama Çalışmaları

Bergama'da 1878 yılında Carl Human tarafından arkeolojik kazıların başlatılması ve her geçen gün önemli buluntuların ortaya çıkması kentin baskın olarak arkeolojik özellikleriyle anılmasını sağlamış ve sağlamaktadır (Binan vd. [63]).

1937 yılında Türkiye genelinde tarihi değeri olan şehir ve kasabaların planlarının Belediye Fen Heyeti'ne bırakılması prensip kararının yürürlüğe girmesi ile Bergama İmar Planı 1940 yılında programa alınarak, 1941 yılında incelenmeye başlamıştır (Bakanlık Turizm Komisyonu [64]), Karcılı [40]). 1943 yılındaki Bergama ilk imar planı raporunda kentin tarihi gelişimine, arkeolojik alanlara, kamu ve anıtsal yapılara yer verildiği, ama geleneksel konutlardan ve bunun oluşturduğu dokudan söz edilmediği görülmektedir. Ev mevcudu 4000 olup genelde iki katlı olduğu ve yapım sistemi olarak taş, kerpiç ve çatmadan oluştuğundan başka bilgi verilmemiştir. Kent dokusu ilgili olarak yolların genişlik ve malzeme özelliği ve kentin ana yolları belirtilmiştir (Bergama Şehri İmar Planı Raporu [65], Binan vd. [63]).

1968 tarihli Bergama Şehri İmar Planı Raporu'nda da kentin arkeolojik alan özelliği ön plandadır. Asklepion ve Akropol'ün yanısıra kent içindeki arkeolojik alanlar üzerinde de durulmuştur. Bu alanların kazılarak ortaya çıkarılması ve korunması gereği vurgulanmaktadır. Arkeolojik alan üzerinde yer alan geleneksel kent dokusunun dondurularak gelişmesinin kısıtlanması ve zamanla bu alanın boşaltılarak arkeolojik kazılara terkedilmesi önerilmiştir. Antik Dönem yapılarına verilen önem sayesinde geleneksel evlerin korunmasına dolaylı olarak katkıda bulunulmuştur. Geleneksel konut dokusu altındaki Antik kentin zarar görmemesi için, varolan yapılanma dondurulmuş; yeni

¹ Sit alanı sınırları ile ilgili detaylı bilgi tez çalışmasının '3.4 Bergama'da Koruma ve Planlama Çalışmaları' bölümünde verilmektedir.

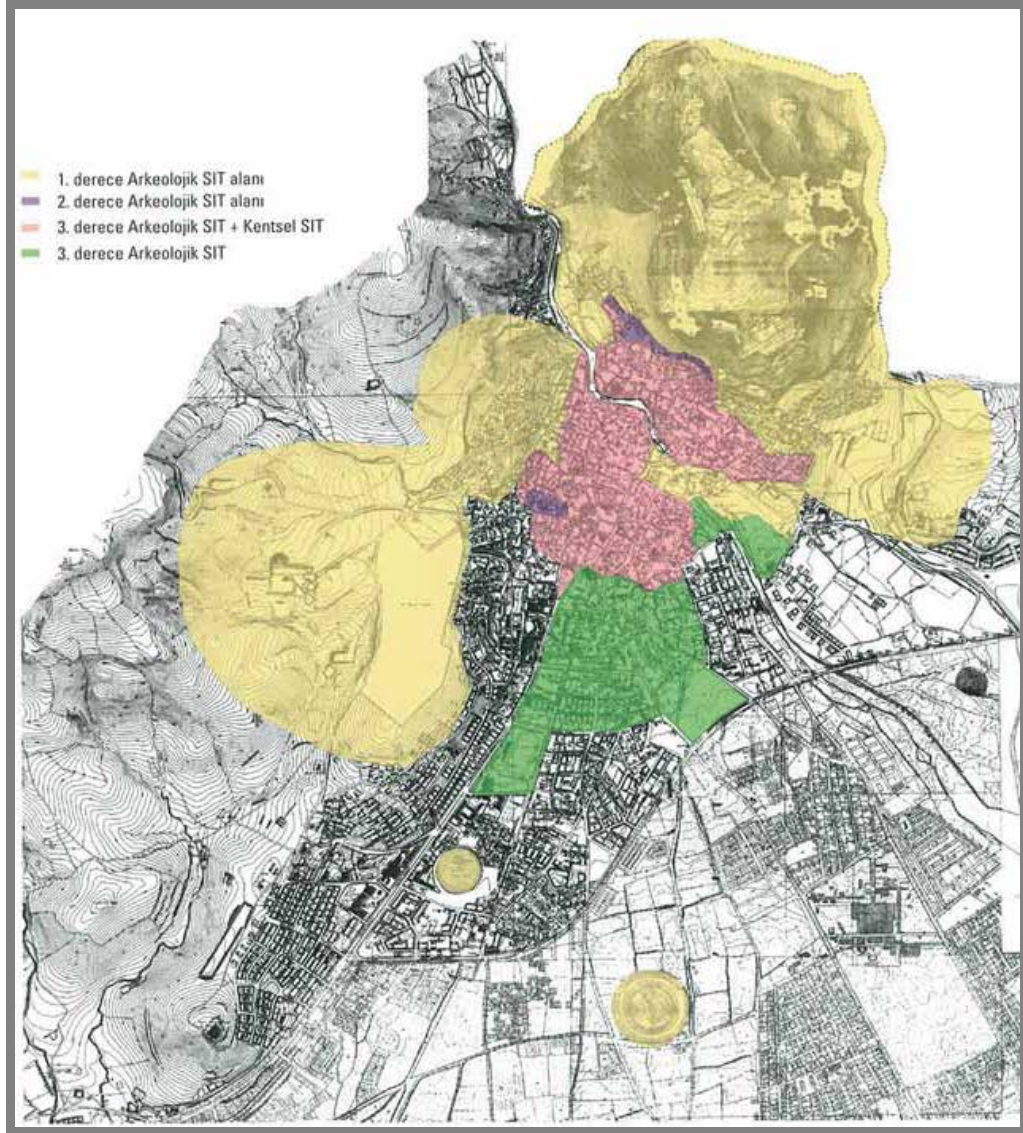
yapılaşmalar için bu alanlar dışında geleneksel dokunun güneyinde yeni iskân alanları açılmıştır.

1960'lı yıllardan sonra kentin önemli bir caddesi olan Cumhuriyet Caddesi'nin doğusundaki bölgede bazı cami ve mescitler ile birlikte bazı tarihi yapıların ve ahşap evlerin yıkılarak yeni betonarme konutların inşa edildiği bir süreç başlamıştır. Geleneksel dokuyu yokeden bu değişim “Bergama Çarşısı'nın” güneydoğusuna doğru devam etmiş ve yenilenen alanlar Osmanlı dönemi kentinin güney sınırına ulaşmıştır (Sönmez [61], Binan vd. [66]).

Ülkemizde “sit” kavramı ilk olarak 1973 yılında tanımlandıktan sonra, 1976 yılında Bergama'nın Arkeolojik Sit Alanları ve sınırları Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunca (GEEAYK) tescil edilmiştir. 1983 tarihinde, Pergamon Antik Kenti kalıntıları üzerinde ve dışında gelişmiş korunması gerekli kentsel doku nedeniyle Bergama'nın tarihsel kent merkezi çevresi, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'na 1983 yılında, 1. derece, 2. derece ve 3. derece Arkeolojik sitlerle çevrili “Kentsel Arkeolojik Sit” olarak tanımlanmıştır. 1976 yılında sadece “Arkeolojik Sit” alanları ve sınırları tescil edilen Bergama Kenti'nin “Kentsel Sit” ve “Arkeolojik Sit” olarak tescili 1983 yılında gerçekleştirilmiş ve 1984'te tekrar değerlendirilmiştir. 1984'te Kentsel sit ilan edilen birçok bölge sit kararına rağmen, imar mevzuatına göre yapılaşmaya açılmıştır. Geleneksel doku içerisindeki sokakları genişletmek amacıyla geleneksel yapılar yıkılmış, sokak hattı geriye çekilerek imar mevzuatına göre ve geleneksel doku özellikleri ile uyumsuz yeni yapılar ve geniş caddeler ortaya çıkmıştır. Yıkım ve tahribatların artması, 1991 yılında “Koruma Amaçlı İmar Planı” çalışmalarının başlamasına neden olmuştur. 1993 yılında Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararıyla “Kentsel Arkeolojik Sit” tanımı ve koruma koşulları belirlenerek, Bergama benzeri katmanlaşmanın olduğu kentlerde karar üretememe aşılmıştır. 2001 yılında, sit alanı ilanından 18 yıl sonra, kentte gerekli görülen alanların, İzmir 2 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'na “Kentsel Arkeolojik sit” olarak ilan edilmesiyle, Bergama Belediyesi'nin başvurusu sonucu “geçiş dönemi yapılaşma koşulları”nı belirleyen karar alınmıştır. Buna göre, Bergama kenti sit alanları; Kentsel Arkeolojik Sit, 1. derece Arkeolojik Sit, 2. derece Arkeolojik Sit ve 3. derece Arkeolojik Sit olarak tanımlanmıştır. İzmir 2 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nda 2004 yılında alınan karar sonucunda, Bergama Kentsel Arkeolojik Sit tanımı “Kentsel + 3. derece Arkeolojik Sit” olarak

değiştirilmiş ve sınırı da güneyde Gazipaşa Mahallesi'ne kadar çekilmiştir (Binan vd. [63]). Bu süreçte geleneksel kent dokusundaki yapılaşmanın durması ve tamir dahi edilememeleri sonucunda köhneyen evler, düşük gelir grubundaki kişilerin ya da evlerinden ayrılmak istemeyen yaşlıların barındıkları konutlara dönüşmüştür. Yamaç yerleşimindeki batı etkili evler, mübadele ile Yunanistan'dan gelenlerin yanısıra çevre köylerden gelip Bergama'ya yerleşenlerce de satın alınmıştır. Ova yerleşimindeki geleneksel evlerde ise Bergama'nın düşük gelirli ve evini terketmek istemeyen yaşlılardan oluşan yerli halkı oturmaktadır (Binan vd. [43]).

Sit alanları 1993, 1994, 1996 ve 2002 yıllarında İzmir Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Koruma Kurulunca yapılan revizyonlar sonucu günümüzdeki şeklini almıştır (Şekil 3.15).

Şekil 3.15 Bergama ilçe merkezinin sit sınırlarını gösteren harita (Binan vd. [66])

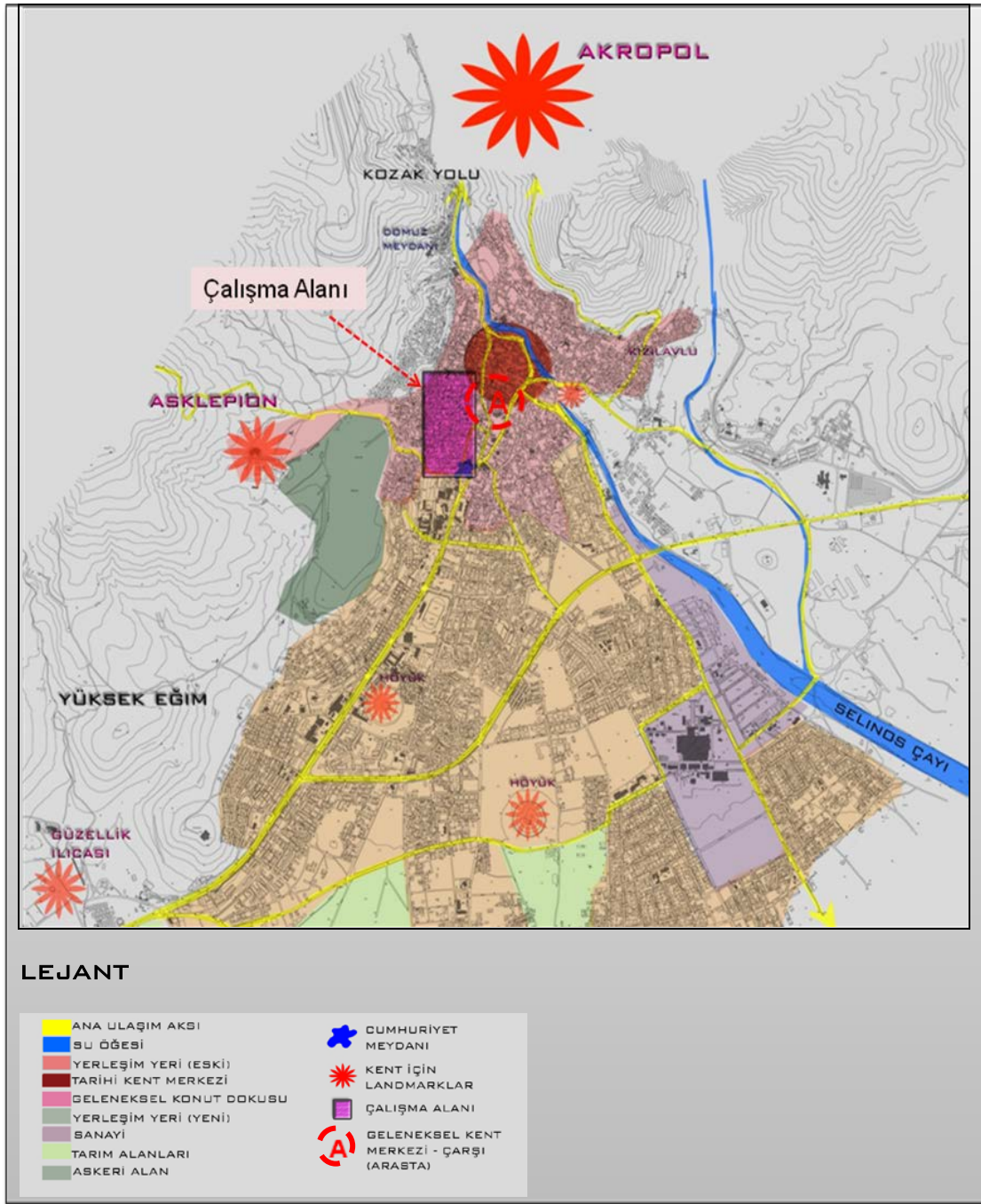
1983 yılında Sit Alanı olarak ilan edilen Bergama geleneksel kent dokusunun koruma amaçlı imar planı İzmir 2 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından incelenme aŗamasındadır. Bergama genelinde Sit Alanları için Koruma Amaçlı İmar Planı'nın henüz onay almamıŗ olması sebebiyle, Bergama'da 'Sit alanları, Etkilenme Ge iŗ Alanları, Geleneksel Dokunun Yer Aldığı Alanlar' gibi özellikli bölgelerde 1940'lı yıllardan günümüze kadar İmar Planlarının getirdiği plan kararları etkindir. Planlama sürecinde oluŗturulan 1978, 1987 ve 2002 yılları imar planları bu özellikli bölgeler için özel planlar  retmemiŗ, aksine bu alanları kentin herhangi bir bölgesi olarak ele alarak dokuların yokolmasına sebep olacak kararlar oluŗturmuŗtur. Seçilen  alıŗma alanının kentsel sit ve etkilenme ge iŗ alanı sınırları kapsamında olup geleneksel dokunun tüm izlerini taşıması ve koruma amaçlı imar planının henüz uygulama aŗamasına girmemesi sebebiyle, geleneksel dokuların yoğunlukta olduğu benzeri alanlar gibi imar planlarının tehdidini altındadır.

ÇALIŞMA ALANI İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

Önceki bölümde Bergama'nın genel özellikleri ele alınmış, Bergama'daki kentsel doku, doku farklılıkları incelenmiştir. Bu bölümde, Bergama'nın tarihsel gelişimi ve fiziksel dokuyu etkileyen özellikleri gözönünde tutularak, geleneksel dokunun seçilen ve ayrıntıda çalışılan doku parçaları incelenmektedir.

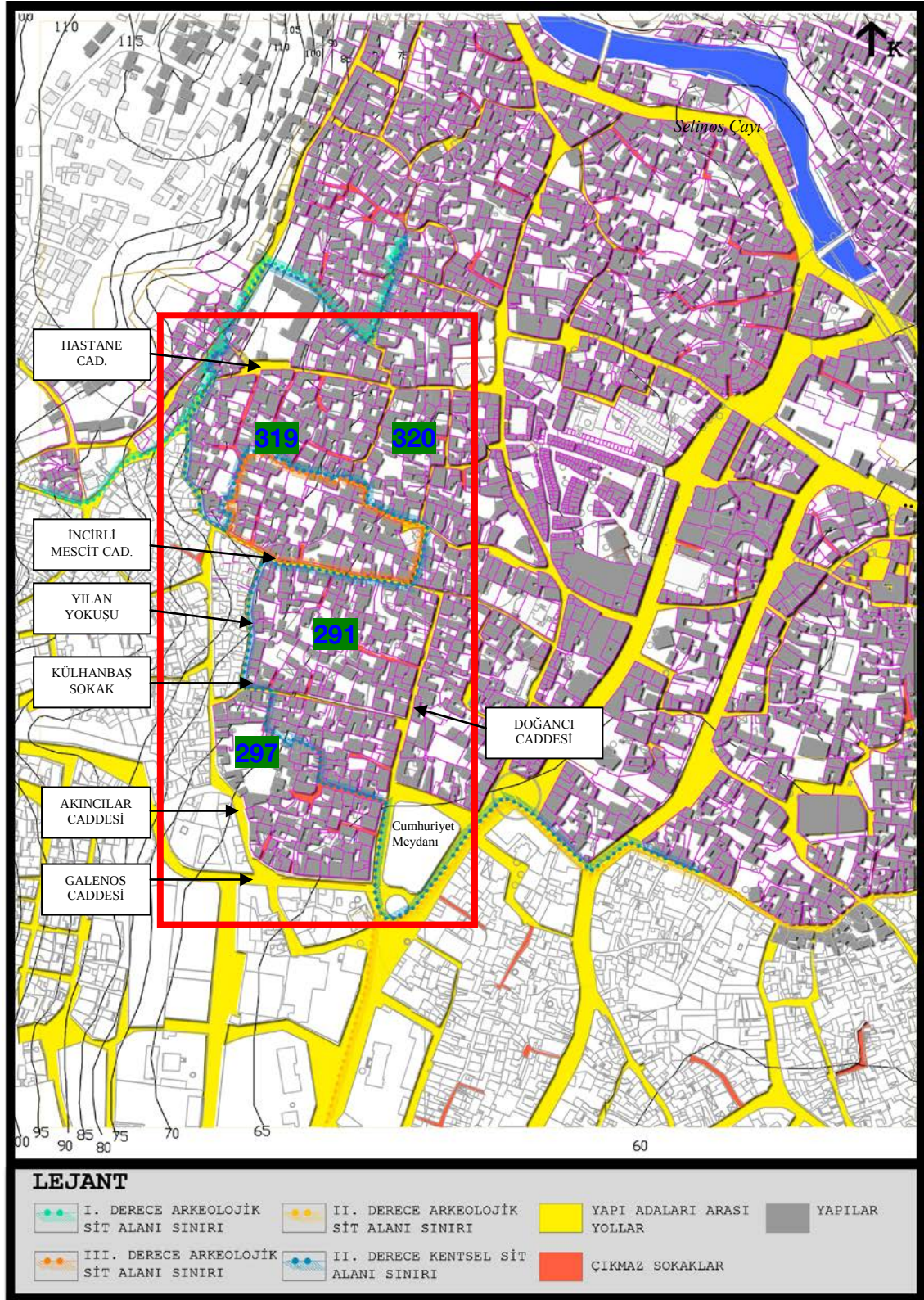
4.1 İncelenen Alanın Genel Özellikleri

Bergama Kentsel ve Arkeolojik Sit sınırları içinde kalan çalışma alanı, Selinos Çayı'nın güney kesiminde Cumhuriyet Meydanı'nın bulunduğu yeni kent merkezinin batı ve kuzeybatısında yer almaktadır. Alan Cumhuriyet Meydanı'nın kuzeyinde yer alan geleneksel çarşının batısındaki birkaç yapı adasından oluşmaktadır (Şekil 4.1). Çalışma alanının bir bölümü yeni kent merkezi içerisinde yer alan çok katlı ticari yapıları içermekte, bir yandan da geleneksel konut özelliğinde olan avlulu tek veya iki katlı yapıları içeren yapı gruplarını kapsamaktadır. Çalışma alanı seçilirken; alanda hem geleneksel konut dokusunun hem de geleneksel doku üzerinde imar planı uygulaması ile oluşmuş yeni yapıların bulunmasına dikkat edilmiştir. Çalışma alanının Bergama içerisinde farklı yapısal özellikleri barındıran (geleneksel doku ve geleneksel dokuları yokederek, sonradan oluşturulmuş, çok katlı oluşumların içiçe olması) doku oluşumlarını içermesi alanın sınırlarının belirlenmesinde etkin rol oynamıştır.

Şekil 4.1 Çalışma alanının Bergama içerisindeki konumu

Kentte geleneksel dokunun özgünlük durumu değerlendirildiği zaman kent içinden geçen Selinos Çayı'nın kuzey kesiminde yer alan dokudaki tahribatın ve değişimin güney bölümündeki dokuya göre daha az olduğu gözlenmektedir. Selinos Çayı'nın güneyinden kent merkezine doğru ilerledikçe geleneksel yapılarındaki bozulmalar, değişimler artmıştır. Seçilen çalışma alanı yeni kent merkezi ile geleneksel konut özelliğindeki yapıların kesişim noktası olan bölgeden kuzeye doğru geleneksel konutların yoğunlaştığı yapı adalarını içine almaktadır.

Şekil 4.2 İncelenen yapı adalarının Bergama içerisindeki konumu

Gazipaşa ve Atmaca Mahalleleri'nin bir bölümünü içeren çalışma alanı dört yapı adasından oluşmaktadır; merkez + konut dokusunu kapsayan 297 no'lu yapı adası ve kuzey yönüne doğru geleneksel konut dokusunun bulunduğu 291, 319 ve 320 no'lu yapı

sokak ise Galenos Caddesi'ne açılmaktadır (Şekil 4.3). Adanın Arif Ağa Çıkma Sokakı kuzeyinde kalan kısmı kentsel sit alanına girmektedir. Adada tescilli yapı yoktur fakat korunması gerekli görülen yapılar bulunmaktadır. Geleneksel yapıların özgünlüğünün korunamadığı yapı adasında 20. yy başında inşa edilmiş geleneksel avlulu evlerin yanı sıra Cumhuriyet Dönemi'ne özgü tek katlı ve iki katlı yapılar da bulunmaktadır. Galenos Caddesi'ne ve Cumhuriyet Meydanı'na bakan yönde ise yeni merkezi oluşumun getirdiği ticari gelişim ile rant isteği ile imar yönetmeliğinin birleşmesi sonucu oluşmuş çok katlı yapılar yer almaktadır.

291 no'lu yapı adası Gazipaşa Mahallesi'nde yer almaktadır. Yamaçta bulunan yapı adasında topografya batıya doğru yükselmektedir; doğuda Doğancı Caddesi (106 m), kuzeyde İncirli Mescit Caddesi (145 m), batıda Yılan Yokuşu (108 m), güneyde ise Külhanbaş Sokağı (114 m) ile çevrilidir. Yapı adasının alanı yaklaşık 15.000 m² (1.5 ha)'dır. Ada üzerinde bulunan dört adet çıkma sokaktan 2. Çıkma Sokak İncirli Mescit Caddesi'ne, iki isimsiz çıkma sokak Külhanbaş Sokağı'na, Müftü Çıkması ise Doğancı Caddesi'ne bağlanmaktadır. Dikdörtgen biçimli ada 75 parselden oluşmaktadır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4 291 no'lu yapı adası

sokak ise Galenos Caddesi'ne açılmaktadır (Şekil 4.3). Adanın Arif Ağa Çıkma Sokakı kuzeyinde kalan kısmı kentsel sit alanına girmektedir. Adada tescilli yapı yoktur fakat korunması gerekli görülen yapılar bulunmaktadır. Geleneksel yapıların özgünlüğünün korunamadığı yapı adasında 20. yy başında inşa edilmiş geleneksel avlulu evlerin yanı sıra Cumhuriyet Dönemi'ne özgü tek katlı ve iki katlı yapılar da bulunmaktadır. Galenos Caddesi'ne ve Cumhuriyet Meydanı'na bakan yönde ise yeni merkezi oluşumun getirdiği ticari gelişim ile rant isteği ile imar yönetmeliğinin birleşmesi sonucu oluşmuş çok katlı yapılar yer almaktadır.

291 no'lu yapı adası Gazipaşa Mahallesi'nde yer almaktadır. Yamaçta bulunan yapı adasında topografya batıya doğru yükselmektedir; doğuda Doğancı Caddesi (106 m), kuzeyde İncirli Mescit Caddesi (145 m), batıda Yılan Yokuşu (108 m), güneyde ise Külhanbaş Sokağı (114 m) ile çevrilidir. Yapı adasının alanı yaklaşık 15.000 m² (1.5 ha)'dır. Ada üzerinde bulunan dört adet çıkma sokaktan 2. Çıkma Sokak İncirli Mescit Caddesi'ne, iki isimsiz çıkma sokak Külhanbaş Sokağı'na, Müftü Çıkması ise Doğancı Caddesi'ne bağlanmaktadır. Dikdörtgen biçimli ada 75 parselden oluşmaktadır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4 291 no'lu yapı adası

319 no'lu yapı adası Atmaca Mahallesi'nde batıya doğru yükselen bir topografya üzerinde yer almaktadır. Yapı adasının güneyinde ve doğusunda İncirli Mescit Caddesi (258 m), kuzeyinde Hastane Caddesi (193 m), batısında Çakırağa Sokak (168 m) ve Karaca Ahmet Sokağı (42 m) ile çevrilidir. Adada 6 adet çıkmaz sokak bulunmaktadır. Karcı, Helvacı ve Karaveliler adlı çıkmazlar kuzey-güney yönünde olup kuzeyde Hastane Caddesi'ne, Serdar Çıkmazı doğuda Çakırağa Sokak'a, iki adet isimsiz çıkmaz sokak ise güneyde İncirli Mescit Caddesi'ne bağlanmaktadır. Organik biçimli olan yapı adası 115 parselden oluşmaktadır. Yapı adası alanı yaklaşık olarak 23.500 m² (2.35 ha)'dır. Geleneksel konutların bulunduğu adada 4 adet tescilli yapı bulunmaktadır. Adadaki konutlar arasında 20. yüzyılın başında inşa edilen geleneksel avlulu evlerin yanı sıra Cumhuriyet Dönemi'ne özgü evler de görülmektedir. Alan III. Derece Arkeolojik + Kentsel Sit Sınırı içinde bulunmaktadır. Ayrıca çok sayıda konutun altında ve özellikle adanın güney bölümünde Antikçağ kalıntısı tespit edilmiştir. Güney bölümde yer alan bu alan II. Derece Arkeolojik Sit Sınırına dâhil edilmiştir (Şekil 4.5).

Şekil 4.5 319 ve 320 no'lu yapı adası

320 no'lu yapı adası Atmaca Mahallesi'nde yer alan ada Çakırağa Sokak (168 m), Hastane Caddesi (47 m), Şadırvan Aralığı (47 m) ve Çınarlı Hamam Caddesi (62 m) ile çevrelenmiştir. Yapı adası alanı yaklaşık olarak 5.860 m²'dir. Şadırvan Aralığı'na açılan

bir adet çıkmaz sokak bulunmaktadır. Ada üzerinde toplam 22 parsel bulunmaktadır. Ada genelinde tek ve iki katlı geleneksel avlulu konutlar bulunmaktadır (Şekil 4.5).

Çalışma alanı kapsamında incelenen adaların ada/parsel numaraları, Bergama Belediyesi bünyesinde mevcut olan imar planlarından alınmış ve plan paftalarına aktarılmıştır.

4.3 Doku Özellikleri

i. Sokak Dokusu

Doku içerisindeki sokakların belli bir geometrik şekli bulunmamaktadır. Sokaklar arazinin mülkiyet sınırına göre yer yer daralıp genişlemektedir. Geometrik olmayan, kıvrımlı yol şebekeleri organik biçimdeki kent dokusunu oluşturmaktadır. Geleneksel yerleşim dokularının belirleyici özelliği olan bu sokak dokusu Bergama’da da kentsel sit alanı içerisinde yer alan çalışma alanında görülmektedir. Geleneksel dokularda sokakların yönleri değişkendir. Topografyanın yükseldiği yerlerde eğime bağlı olarak yükselen ve kıvrılan sokaklar mevcuttur. Kimi zaman topografyaya paralel olarak giden sokaklar bazı yerlerde topografyaya diktir. Topografyanın dik olduğu durumlarda sokak bazen yokuş halinde iken bazen de merdivenli sokak halini almıştır. Topografyanın eğiminin azaldığı yerlerde sokak eğimi de azalmaktadır. Sokaklar kıvrımlı bir yol şebekesine sahip oldukları için sokak başından bakıldığında sokak boyunca düz bir hat görmek mümkün değildir. Sokağın dönüşüne bağlı olarak görüş açısı bir yapı ile kesilebilmektedir.

Bir sokağın karakterini sokağın yönü, sokağı sınırlayan yapı yükseklikleri, yapı cephesindeki çıkıntılar (çıkma, saçak, baca vd.) sokak en kesiti, yapı cephelerindeki doluluk boşluklar, yeşil ögenin varlığı, sokak döşemesi, topografya belirlemektedir. Geleneksel dokuda bir sokak boyunca aynı kesitin devam etmesi gerekmez; kimi yerde yapılar kimi yerde avlu duvarları değişen yüksekleriyle ve aralarındaki mesafeyle sokak kesitini ve bütünlüğünü tanımlamaktadır. Sokağın kapalılık hissi avlu duvarlarının ve yapıların yükseklikleriyle değişmektedir.

Geleneksel dokularda kademeli olarak oluşmuş bir sokak hiyerarşisi vardır. Konutlardan gelen çıkmaz sokaklar yapı adalarında kent içi ulaşımı sağlayan sokaklara bağlanmıştır. Bu sokaklar, geleneksel yerleşimin büyüklüğüne göre, ticari merkeze,

merkez camiye, külliye veya kale kapılarına bağlanarak kademeli bir yerleşim düzeni oluşturmuştur.

Çalışma alanında yapı adalarını ayıran cadde ve sokaklar çıkmaz sokaklara göre daha geniş bir enkesite sahiptir. Bu sokaklar kullanım yoğunluğuna göre yaya ve araç ulaşımına açık olup en az bir arabanın geçebileceği genişliktedir. Alanda sokaklar batıya doğru yükselen topoğrafyaya göre yönlendirilmektedir. Alan içerisinde Külhanbaş Sokak, Akıncılar Sokak, İncirli Mescit Caddesi, Hastane Caddesi, Yılan Yokuşu topografik yapıya bağlı olarak yönlendirilen sokaklardır (Şekil 4.5, 4.6, 4.7, 4.8, 4.9). Topografyanın etkisiyle sokağın yönüne göre sokak üzerinden farklı manzaralar görülebilmektedir. Güney-kuzey yönünde yer alan Doğancı Caddesi, doğu-batı yönünde yer alan Galenos Caddesi, Çakırağa Sokak ve Karaca Ahmet Sokağı diğer sokaklara göre düz bir oluşum göstermektedir. Şekillerde sokakların doğal etkenlere göre oluşumları örneklenmektedir.

İncelenen yapı adalarında ada ortasındaki parsellere erişim yapı adası ortalarına kadar gelen çıkmaz sokaklarla sağlanmaktadır. Çıkmaz sokaklar yapı adalarını çevreleyen sokaklara göre daha dar ve kıvrımlı bir hat çizmektedir. Geleneksel konut dokularında çıkmaz sokağın önemi oldukça fazladır. Çıkmaz sokaklar geleneksel dokunun damarlarıdır. Çıkmaz sokak geleneksel dokuyu özgün kılan fiziksel bileşenlerden biridir. Bu da yapı adasının iç kısmındaki kullanım alanlarının sokak üzerinde bulunan yapıların yarı-kamusal mekânlarını oluşturmaktadır. Sokaklar herkesin geçebileceği mekânlar iken çıkmaz sokaklar sadece belirli çıkmaz sokak üzerinde yaşayan hane sahiplerinin toplanma, geçiş mekânları olmaktadır.

Çıkmaz sokaklar üzerinde, sokaklar üzerinde olduğu gibi, sokak hattı mülkiyet sınırının oluşumuna göre avlu duvarı girinti, çıkıntı yapabilmektedir. Sokak genellikle bir yapı ile son bulmaktadır. Bazı çıkmaz sokaklar sadece yayaların girebileceği genişlikte iken bazıları tek aracın girebileceği genişlikte olabilmektedir.

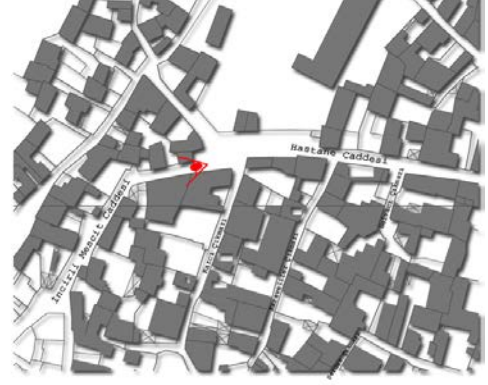
Şekil 4.6 Akıncılar Caddesi ve Külhanbaş Sokağı'nın birleşim yerinden Külhanbaş Sokağı'na bakış

Organik dokunun bileşeni olan kıvrımlı sokaklarda sokak düz bir şekilde ilerlerken mülkiyet hattı veya topografyanın da etkisiyle kıvrılarak farklı bir yöne yönelebilir. Karşımıza bir avlu duvarı veya bir yapı çıkabilir. Yukarıda Akıncılar Caddesi'nin Külhanbaş Sokağı ile birleştiği noktadan Külhanbaş Sokağı'na doğru topografya kotunun azaldığı görülmektedir (Şekil 4.6).

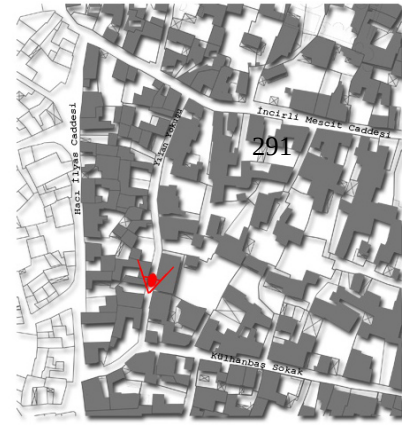

Şekil 4.7 İncirli Mescit Caddesi'nden kuzeybatıya doğru bakış

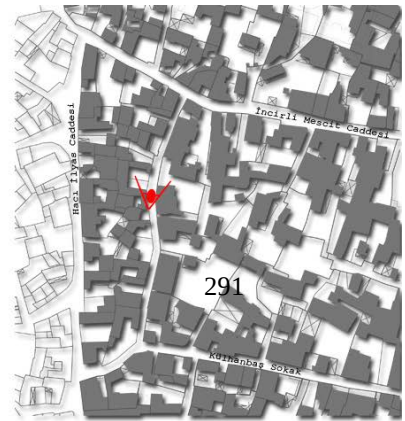
Yukarıda İncirli Mescit Caddesi'nde kuzeybatıya doğru yükselen topografyanın etkisiyle sokak kotunun yükselerek kıvrılması sonucu karşımıza çıkan bir avlu duvarı görülmektedir (Şekil 4.7).

Şekil 4.8 Hastane Caddesi'nden güneybatıya İncirli Mescit Caddesi'ne doğru bakış
Hastane Caddesi'nin topografik yapıya göre güneybatıya doğru kıvrılarak yükseldiği görülmektedir (Şekil 4.8).

Şekil 4.9 Yılan Yokuşu'ndan kuzey doğru bakış

Şekil 4.10 Yılan Yokuşu'ndan kuzeye doğru İncirli Mescit Caddesi'ne doğru bakış
Yılan yokuşu topografyaya göre yükselip alçalmaktadır. Ayrıca sokak üzerinde avlulardan sokağa sarkan yeşil ögenin varlığı görülmektedir (Şekil 4.9, şekil 4.10).

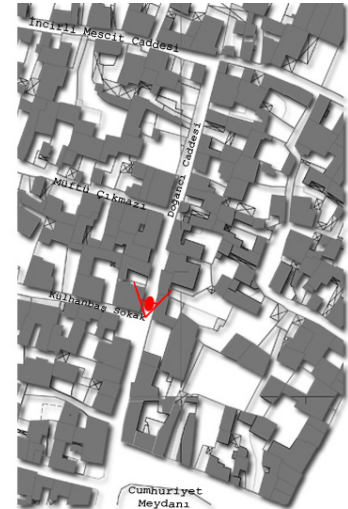

Şekil 4.11 319 no'lu yapı adasında yer alan Serdar Çıkmazı'ndan doğuya Çakırağa Sokağı'na doğru bakış

Avlu içlerindeki ağaçlar avlu duvarından sarkarak sokak üzerinde bir peyzaj unsuru oluşturmaktadır. Ayrıca sokak kenarlarında kendiliğinden oluşan yeşillikler arnavut kaldırımı sokak döşemesi kenarında sokağa renk katmaktadır (Şekil 4.11).

Şekil 4.12 Çakırağa Sokak girişinden güneye, sokağa doğru bakış

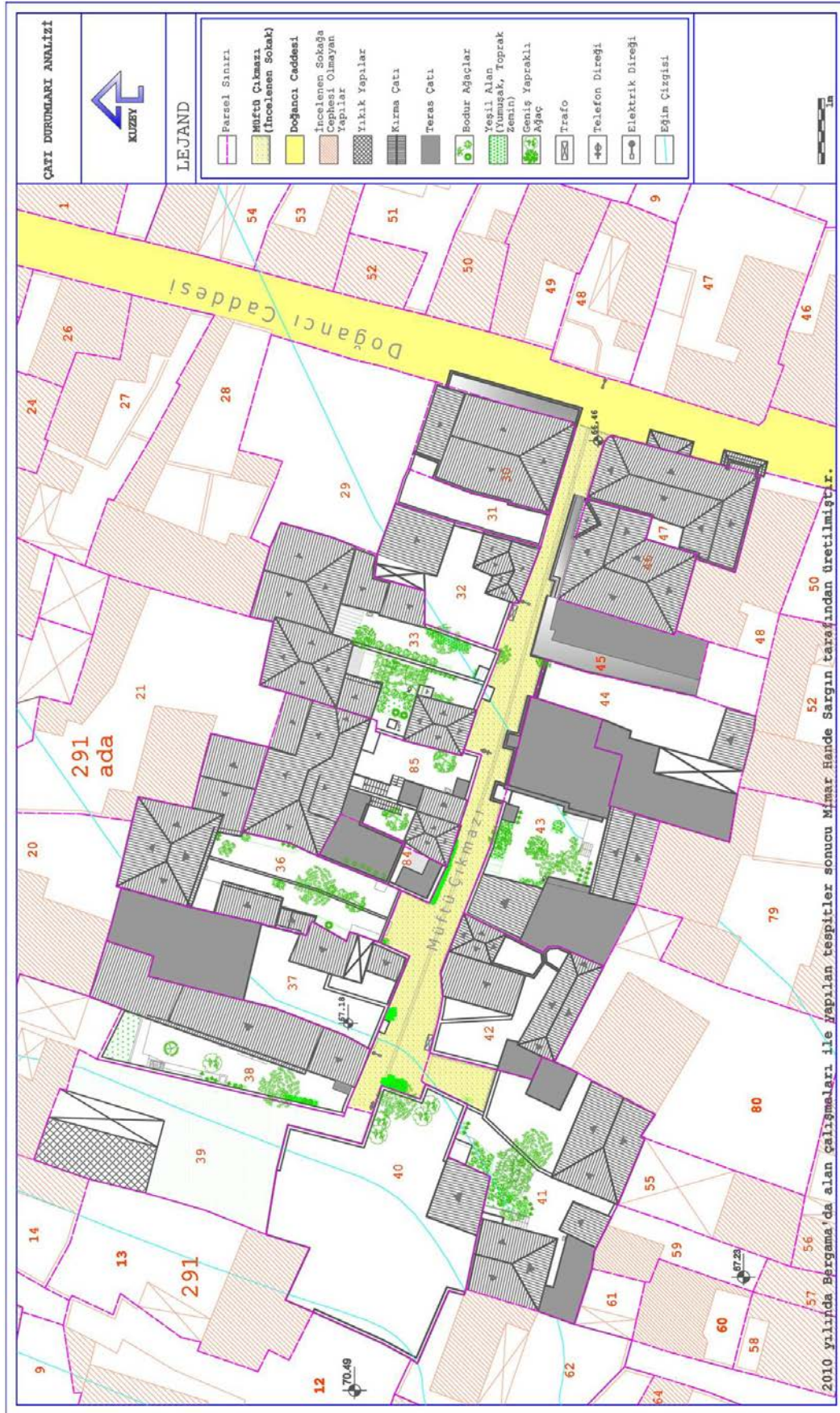
Şekil 4.13 Doğancı Caddesi'nden kuzeye, sokağa doğru bakış

ii. Yapı - Parsel - Sokak İlişkisi

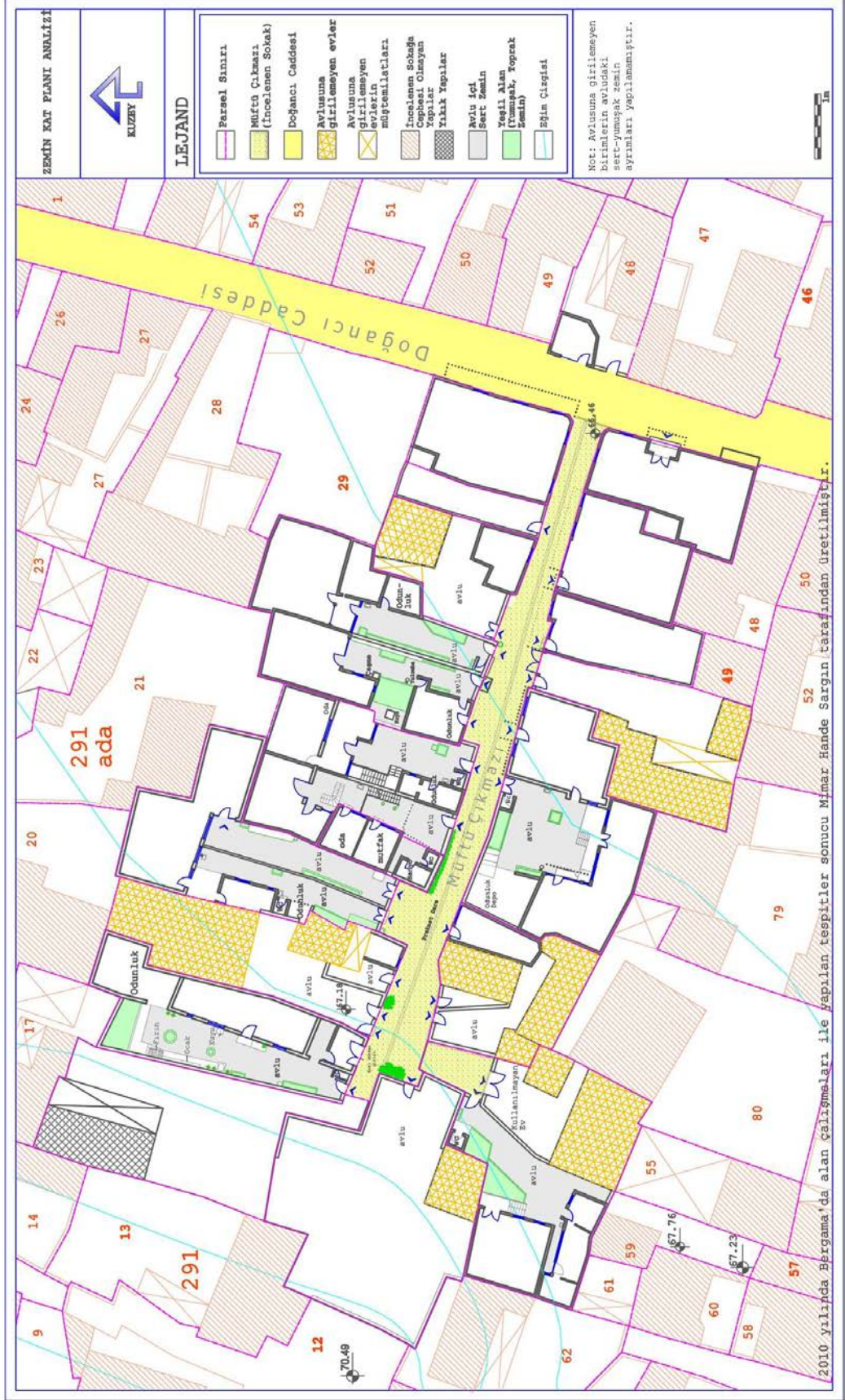
Çıkmaz sokaklar geleneksel dokuların özgünlüklerinin bir parçası olup bu dokuların temel bileşenlerindendir. Bu sokakların varlığı dokuların devamlılığını sağlanması açısından önemlidir. Çıkmaz sokakların geleneksel dokular için önemli olması sebebiyle çalışma alanı içerisinde yön ve yapı konumları açılarından birbirinden farklı özellikte olan iki çıkmaz sokak geleneksel doku içerisindeki yapı - parsel - sokak ilişkisine göre detaylı bir şekilde ele alınmıştır. İncelenen sokakların fiziksel yapısını anlayabilmek için üç farklı harita çıkarılmıştır: zemin kat planları, çatı planları ve analitik harita. Bu planlara göre yapıların sokak ile ilişkileri, konumları, mevcut ve özgün durumları karşılaştırılmış, Bergama geleneksel dokusunun fiziksel özellikleri saptanmaya ve derinlemesine anlaşılmasına çalışılmıştır. Zemin kat planlarında yapıların konumları, sokaktan avluya ve yapı içine girişler, cephe açıklıkları, avludaki sert-yumuşak zemin ilişkisi gösterilmiştir. Çatı planı paftalarında sokaktan cephe alan yapıların vaziyet planı işlenmiştir. Analitik paftada ise yapıların özgünlüğünü ve değişimlerini tespit etmek amacıyla 1965 yılı hâl-i hazır haritası günümüzdeki hâl-i hazır harita ile karşılaştırılmıştır. Böylece yapıların parsel içerisindeki değişimleri, eklentileri, bölünmüşlükleri veya yıkılıp yerine (yeniden) yeni yapı yapılma durumları, parsel sayısının ifraz yoluyla artışı, ifraz ve yeni yapılar sonucu parsel ölçülerinin küçülmesi, bağlı olarak kadastral dokunun değişimi saptanmış, yapı-parcel ilişkisinin özgünlük durumları tespit edilmiştir. Bu karşılaştırmada özgün yapıların avlu ile ilişkileri, 1965 yılı sonrası yapılan yapıların parsel içerisindeki konumları, kütle büyüklükleri, parsel içinde yapılan eklentiler, yeni yapıların sokak ile ilişkileri değerlendirilmiştir. Yapılara parsel içerisinden girişler, yapı cephesinde avluya veya sokağa olan açıklıklar (pencere boşlukları) arazi çalışmalarında tespit edilmiş ve zemin kat planı paftasında gösterilmiştir.

Yapı adaları üzerinde boşluklu, bahçeli, avlulu, insan boyunu geçen (2.20 m ve üzeri) yükseklikte avlu duvarlarıyla çevrili parsel kullanımına rastlanmaktadır. Dikdörtgen veya yamuk şeklindeki parsellerin bazılarının tamamı yapıyla kaplı iken, çoğunluğunda farklı büyüklüklerde bahçe veya avlular bulunmaktadır. Parselin bulunduğu ada üzerindeki konumuna göre, bazı konutların bahçe veya avlularına sokaktan girilebilmektedir. Bazı yapılar sokaktan cephe alırken bazıları avlu içerisinde ve sokağa cephe vermeden konumlandırılmıştır.

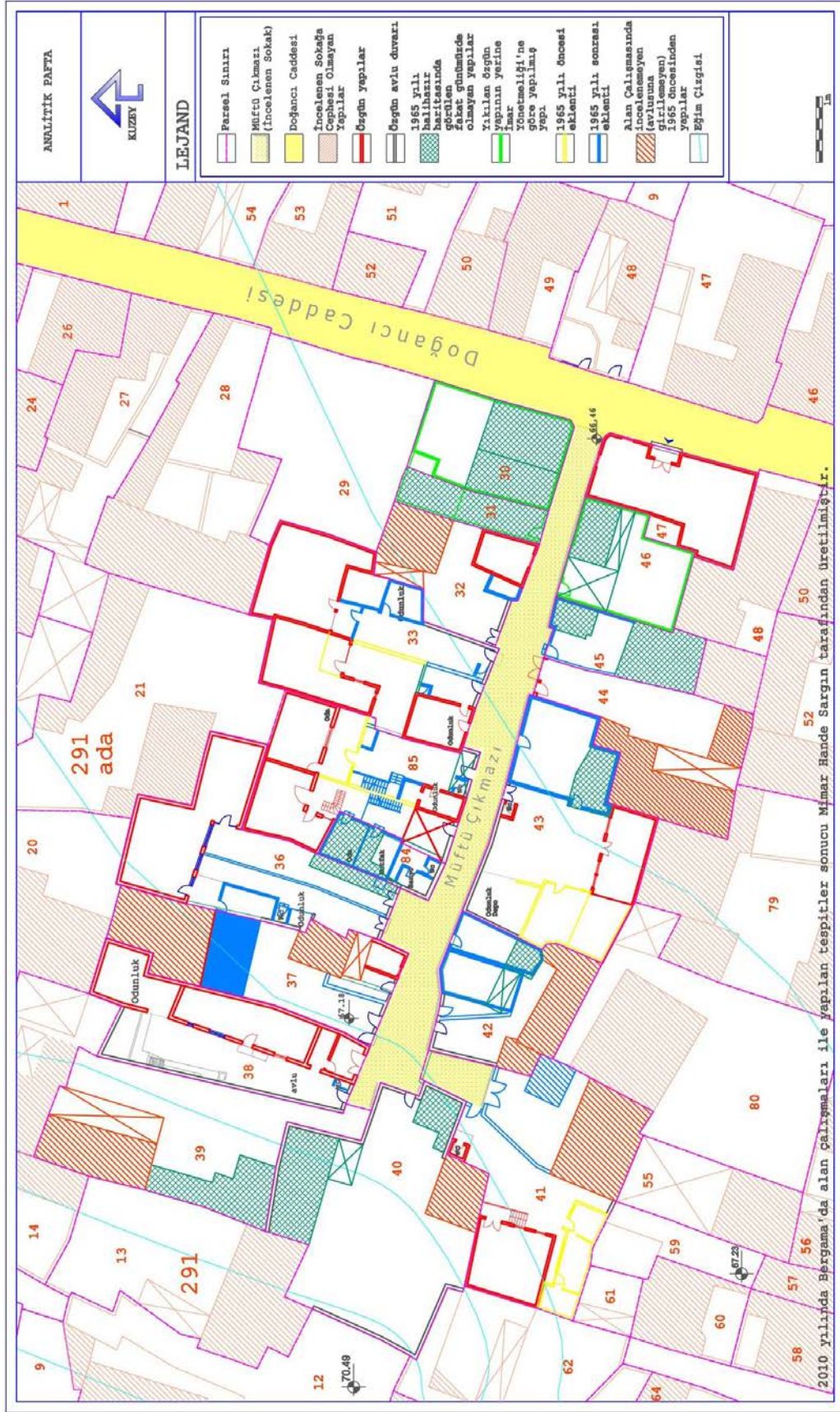
Alan içerisinde iki çıkmaz sokak doku özellikleri açısından detaylı olarak incelenmiştir:
Müftü Çıkmazı ve Karaveliler Çıkmazı.

Şekil 4.14 Müftü Çıkma Çatı Durumları

Şekil 4.15 Müftü Çıkma zemin kat planları

Şekil 4.16 Müftü Çıkması analitik harita

Detaylı olarak incelenen çıkmaz sokaklardan biri 291 no'lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı'dır. Bu çıkmaz sokak doğu-batı yönünde olup doğuda Doğancı Caddesi'ne bağlanmaktadır. Sokak üzerindeki yapılar mülkiyet çizgileri üzerinde giriş durumlarına göre farklı oluşumlar göstermektedir. Konutlara doğrudan sokaktan veya bir avludan geçilerek girilmektedir (Şekil 4.14). Sokaktan önce avluya girilen oluşumlarda avlu bir geçiş mekânı özelliğine sahip olmaktadır. Avlu geleneksel kent dokularının önemli bir bileşenidir. Geleneksel yerleşimlerdeki mahremiyet duygusunun önemi avlu oluşumunu desteklemiştir. Anadolu'da Türk-İslam aile yaşantısının dışa kapalı olması konutların da içe dönük olarak düzenlenmesini gerektirmiştir.* Kadınların vakitlerinin çoğunluğunu ev içerisinde geçirmesi evi kadının mekânı haline getirmiştir. Bütün işler ev içinde gerçekleştiği için büyük bir bahçeye ve çalışma alanlarına ihtiyaç duyulmuş, aile yaşantısının gizliliği de gözönüne alınınca evin içe dönük bir avluya açılması gereği ortaya çıkmıştır. Avlu hanenin yaşama mekânıdır. Burada çeşitli peyzaj düzenlemeleri bulunabilir, sebze meyve yetiştirilebilir, evcil hayvan bulundurulabilir, kimi avlu içerisinde depo, mutfak, tuvalet gibi birimler yer alabilir. Kısaca ana yapıda yer almayan fakat hane halkı ihtiyaçları için gerekli olan birimler avlu içerisinde ana yapıya bitişik ya da ayrı olacak şekilde düzenlenmiştir. İncelemelere göre yapılara avludan girilen oluşumlarda; yapılar parsel içindeki konumu yön (güneş, rüzgâr yönü) faktörü, yapının avluya hâkim olabilmesi... gibi etkenler gözönüne alınarak yerleştirilmiştir. İncelenen Müftü Çıkmazı'nda yapıların avlu ve sokak ile olan konumlarını değerlendirmek amacıyla mevcut durumla 1965 yılı hâl-i hazır haritası karşılaştırılmıştır (Şekil 4.16). Müftü Çıkmazı üzerinde yer alan yapılarda 1965 yılı öncesinde bir kadastral parsel içerisinde tek bir aileye hitap eden yapı ve avlu kullanımı varken, günümüz hâl-i hazır haritasına bakıldığında zaman parseli ve yapıyı ikiye veya üçe bölerek (özgün) parseldeki hane sayısının arttırıldığı görülmüştür. Bu ise bölünen yapıların hane halkı için yetersiz kalmasına, bağlı olarak küçülen ana yapı alanında karşılanamayan gereksinimler için avlu içerisine yeni eklentilerin (wc, depo, mutfak, oda vd.) yapılmasına sebep olmuştur. Bu durum avlunun kullanım alanının küçülmesi ile sonuçlanmıştır.

Yapıya avludan girilen oluşumlarda yapının sokaktan cephe almayacak şekilde parselin arka sınırına dayandırılarak ve sokak tarafında bahçe / avlu bırakılarak yerleştirildiği

* Yoldaş, N.G., (2007), Anadolu Geleneksel Konut Dokusundaki Çıkmaz Sokak İşlevinin Günümüzdeki Durumunun İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, SÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya, s : 46

Arazi çalışmasında avlusuna girilen 33, 36, 85 no'lu parsellerde ana yapının sokaktan cephe almayacak şekilde parselin arka sınırına yerleştirildiği görülmektedir. Bu parseller için analitik haritaya bakıldığı zaman 1965 yılından sonra avlu duvarı ile parsel içlerinde bölüntülerin yapıldığı görülmektedir.

Şekil 4.17’te görülen 33 no’lu parsel 1965 yılı hal-i hazır haritasına göre bölüntüsüz bir avluya sahipken günümüzde bir avlu duvarıyla ikiye bölünmüş durumdadır. Parsel içinde iki farklı girişli, iki avlulu, ana yapının da kendi içinde ikiye bölündüğü bir

farklı hane girişi olan parselde avlular derinliği fazla olan bir geçiş mekânı durumuna dönüşmüştür. Günümüzdeki haliyle ikiye bölünen avlu ve ev için avludaki bazı birimler kaldırılmış ve 33 no'lu parsel gibi ihtiyaca göre her hanenin avlusuna yeni birimler eklenmiştir. Bu da ikiye bölünerek küçülen avlunun daha da küçülmesine sebep olmuştur. 1 no'lu hanenin avlusuna wc, odunluk, oda hacimleri eklenmiştir. Avlularda isteğe göre peyzaj düzenlemeleri yapılmıştır.

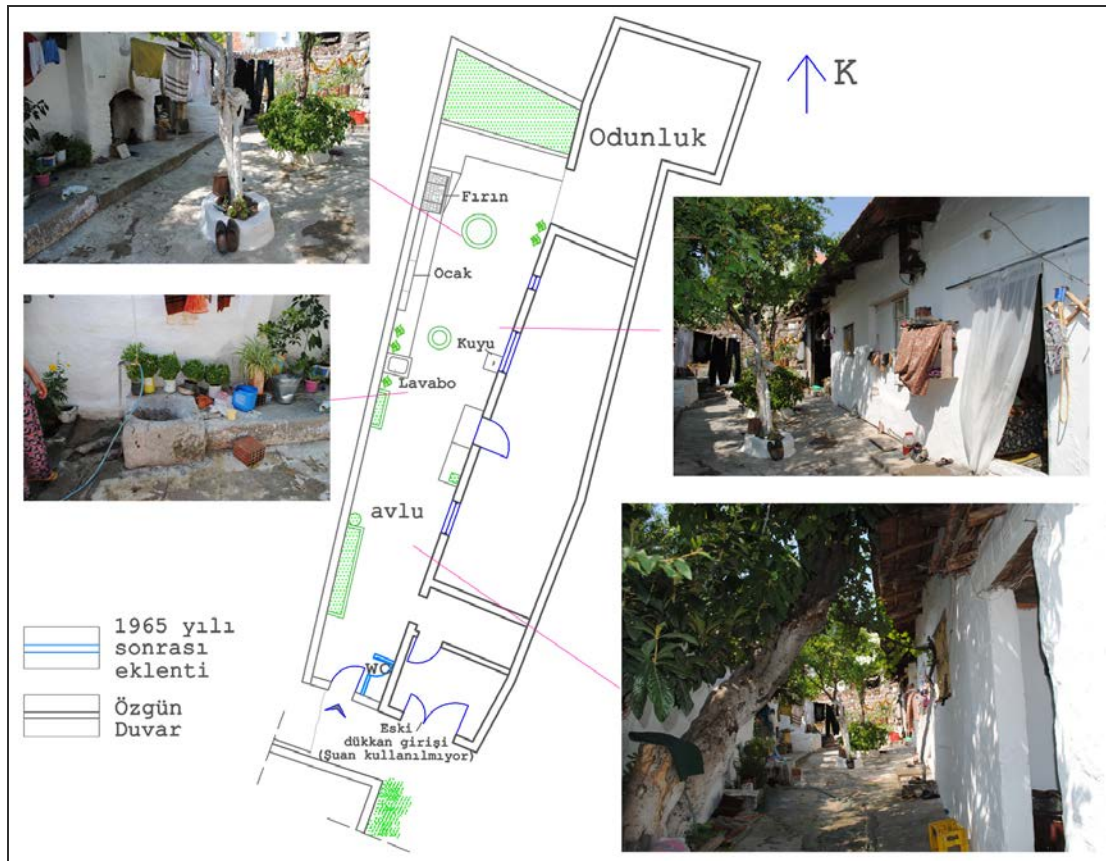
Analitik değerlendirme paftasına bakıldığında sokaktan doğrudan yapı içine girilen evlerin yerinde, 1965 yılı öncesinde avlulu mekândan geçilerek girilen yapıların bulunduğu gözlenmektedir. Bu durumda yapılara doğrudan girilen evlerin çoğunluğu 1965 sonrasında oluşmuştur. Bu tür yapılar Bergama geleneksel dokusunun özelliği olan özgün avlulu ev tipi modeli olmayıp kentin yeni gelişim bölgelerinde uygulanan imar yönetmeliğine göre bitişik nizamda inşa edilmiş, parselin tamamını kullanan betonarme yapılardır. Müftü Çıkmazı'nda 30, 31, 45 ve 46 no'lu parsellerde 1965 yılı hal-i hazır haritasında görülen avlulu yapılar yerine parselin tamamını kaplayan betonarme yapılar yer almaktadır (Şekil 4.19, 4.20).

Şekil 4.19 ve 4.20 291 no'lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı üzerindeki 30, 31 no'lu (sol resimdeki yapı) parsellerdeki ve 45 no'lu (sağ resimdeki yapı) parseldeki 1965 yılı hal-i hazır haritasındaki avlulu yapının yerine yapılmış betonarme yapılar

1965 yılı hal-i hazır haritasına bakıldığı zaman 30 ve 31 no'lu parseller üzerinde avlusu bulunan yapıların yer aldığı görülmektedir. Günümüzde 30 no'lu parsel üzerinde yer alan betonarme yapının kütlesi komşu yapılara ve parseline göre büyük olup bütün parseli kaplamıştır. Bunun yanısıra yapının batı cephesinin 30 no'lu parsel tarafına kapı pencere açıklığı vererek cephe aldığı görülmektedir. Bu durum da 30 ve 31 no'lu parsellerin imar durumunda tevhid yoluyla birleştirildiğini düşündürmektedir (Şekil

Bazı parsellerde de yapı sokağa bitişik yapılmıştır. Yapının bir pencere açıklığıyla sokağı görmesi sağlanmıştır. Burada parsel içerisinde giriş gene avludan yapılmıştır. Bu durumda yapı sokaktan ve avludan cephe almaktadır. Avlusuna girilen 38 no'lu parsel de bu duruma örnek teşkil edebilir (Şekil 4.21).

Şekil 4.21 291 no’lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı üzerindeki 38 no’lu parselin sokak-avluyapı ilişkisi

38 no'lu parselde sokaktan önce avluya girilmektedir (Şekil 4.21). Sokak ile cephesi az olan dikdörtgen şeklindeki parselde yer alan yapının dar kenarı sokakla bağlantıyı sağlarken ana cephesi avluya cephe alacak şekilde yerleştirilmiştir. Yapı avluya, batıya doğru yönlendirilmiştir. 1965 yılı hal-i hazırına göre değerlendirme yapıldığında günümüzde parsel içerisinde bölüntü yapılmamıştır. Bu haritada olmayan günümüzde olan birim avlu girişindeki tuvalet birimidir. Depo birimine avludan girilmektedir. Yapının sokağa cephe veren bölümünde dükkân bulunduğu dair hane halkından bilgi alınmıştır. Fakat dükkân günümüzde işlevini sürdürmemektedir. Avlu içerisindeki sert

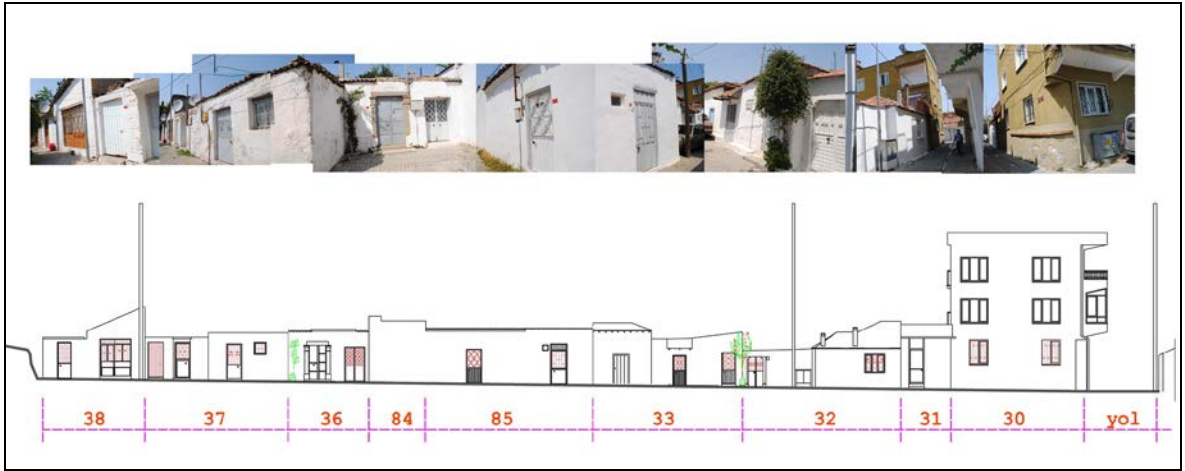
zemin betondur. Ağaç, bitki, çiçeklik ve yeşilliklerle avlu zenginleştirilmiştir. Bunlar dışında avluda fırın, ocak, musluk, lavabo yeri ve kuyunun bulunması avluyu evin bir yaşam alanı haline dönüştürmüştür.

Arazi çalışmasında avlusuna girilemeyen fakat haritalarda görüldüğü üzere yapılarının konumu itibariyle hem sokak hem de avluya cephe veren yapılar 32 ve 37 no'lu parsellerde görülmektedir.

Geleneksel kent dokusundaki 1 ve 2 katlı yapılardan oluşan sokak duvarı kimi zaman sağır kimi zaman da boşluklu bir yüzeye sahiptir. Bu yüzey dokusunu duvar malzemesi, yapıların birinci katlarında sokağa doğru yapılan çıkmalar, duvarın dokusu, sokak duvarındaki yeşil öge oluşturabilir. Müftü çıkmazı kentsel sit alanında yer almasına rağmen sokak üzerinde yer alan yapılar özgünlüklerini fazla koruyamamıştır. 1965 yılı hal-i hazır ve günümüz hal-i hazır karşılaştırıldığında plan olarak yapılarda değişiklikler olmuştur. Bu değişim sokak karakterine de yansımıştır. 47 no'lu parseldeki yapı 1965 yılı hal-i hazırında da bulunan Cumhuriyet Dönemi yapısıdır. 46 no'lu parseldeki yapının yerinde -analitik haritadan da görüldüğü gibi- 1965 yılında avlulu bir yapı yer almaktadır. Günümüzde çıkmalı bir yapı bulunmaktadır. 45 no'lu parsel üzerinde yer alan yapı ise çıkmalı, balkonlu bir yapıdır. Sonradan yapılmış olan bu yapı sokağın karakteriyle uyumlu değildir. 42 no'lu parsel -analitik haritada görüldüğü gibi- 3 farklı haneye bölünmüştür. 41 no'lu parselde mevcutta 2 farklı hane bulunmaktadır. Parsel 1965 yılı sonrasında ikiye bölünmüştür. Arazi çalışmasında 40 no'lu parsel içerisine girilememiştir. Fakat günümüz hal-i hazır haritasıyla 1965 yılı haritası karşılaştırıldığı zaman eklenti bir yapının bulunmadığı görülmektedir (Şekil 4.22).

Şekil 4.22 291 no'lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı'nın güney silüeti

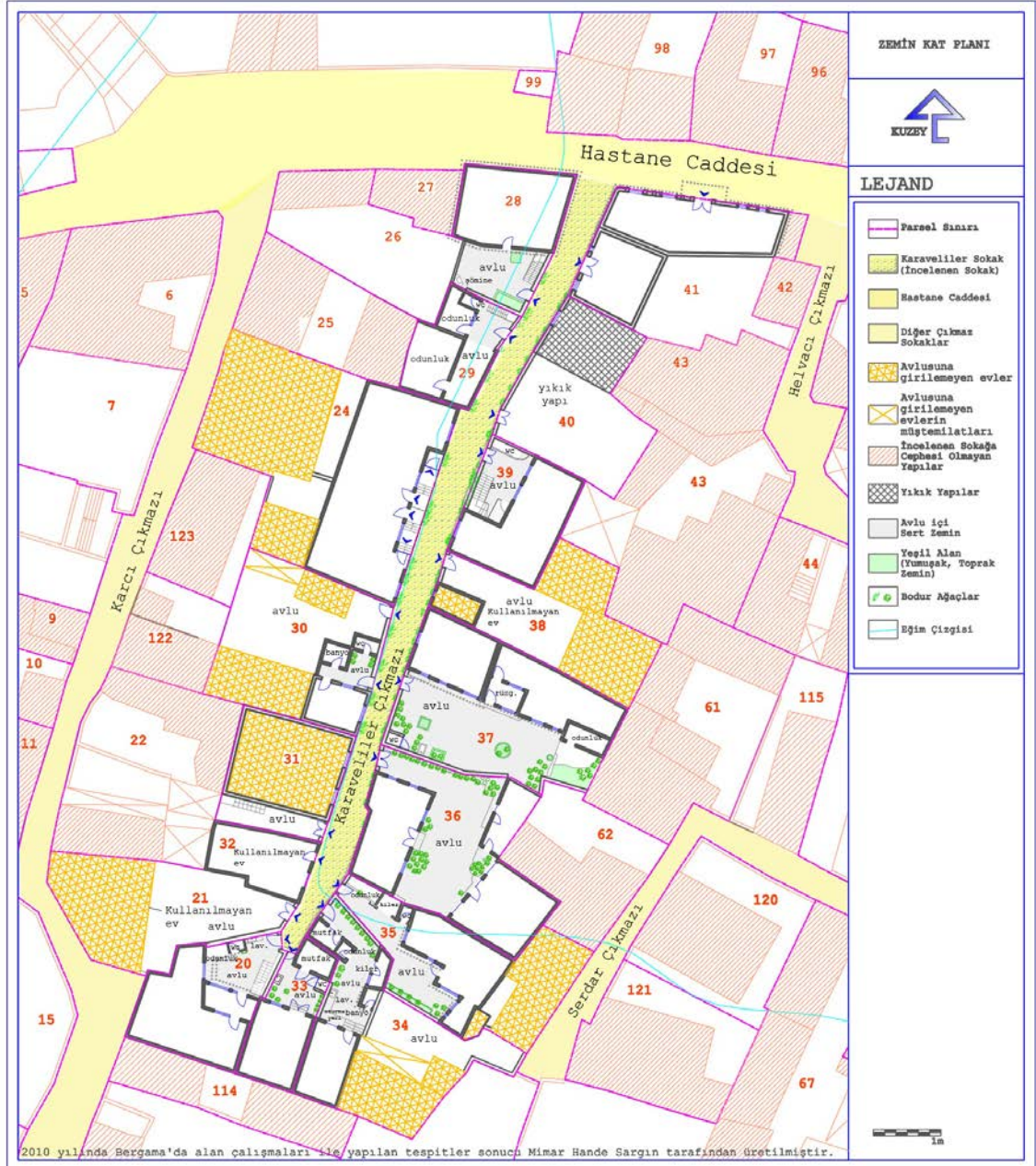

Şekil 4.23 291 no'lu yapı adasında yer alan Müftü Çıkmazı'nın kuzey silüeti

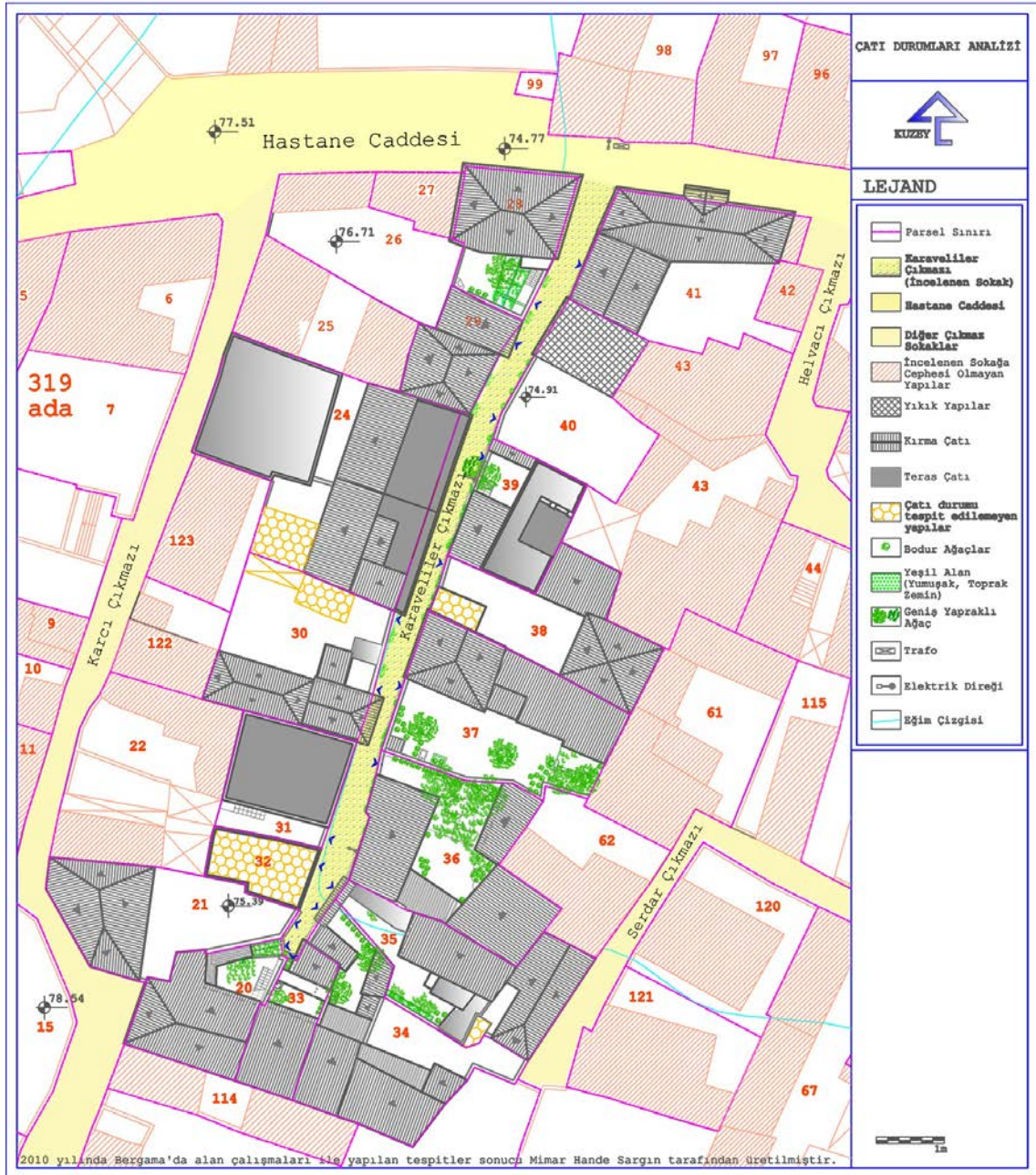
Müftü Çıkmazı'nın kuzey cephesinde yer alan parsellerde de özgünlüklerini koruyamamış olan yapılar mevcuttur (Şekil 4.23). 30 ve 31 no'lu parselde 1965 yılı hal-i hazır haritasında avlusu olan iki farklı yapı varken, günümüzde bu yapıların yerinde 3 katlı betonarme bir yapının bulunduğu görülmektedir. İmar yönetmeliğine göre yapılan 30 nolu parsel üzerindeki bu yapı 31 no'lu parseli de kendi arka bahçesi olarak kullanmaktadır. Bu durumda 30 ve 31 no'lu parsellerin birleştirilmiş olabileceğini düşündürmektedir. 32 no'lu parselde yer alan yapının avlusuna girilememiştir. Sokağa cephe veren bu yapının 1965 yılı hal-i hazır haritasında da yer aldığı görülmektedir. 33 no'lu parselde yer alan yapı 1965 yılı hal-i hazırında bölüntüsüz bir avluya sahipken

günümüzde parsel avlu duvarıyla iki farklı haneye hizmet edecek şekilde ikiye bölünmüş durumdadır. 1965 yılı hal-i hazır haritasında iki farklı haneye hizmet eden 84 ve 85 no'lu parsellerin arazi çalışmasında tek hane tarafından kullanıldığı görülmüştür. 84 ve 85 no'lu parseller günümüz hal-i hazır haritasında iki farklı parsel olarak belirtilmiş olsa da 84 no'lu parselde yeralan banyo ve tuvalet birimi 84 no'lu parselde hizmet etmektedir. Bu iki parsel birleşmiş durumdadır. Bu durumun yanında 85 no'lu parsel üzerinde de iki farklı hane bulunmaktadır. Bu durum 65 yılı hal-i hazır haritasında da aynı şekildedir. Eklenti olarak yapılan avlu duvarı 1965 yılı öncesine aittir. 36 no'lu parselde 1965 yılından sonra bir avlu duvarıyla ikiye bölünmüştür. Özgün durumda tek girişli olan avlu günümüzde iki farklı girişe sahiptir. Arazi çalışmasında 37 no'lu parsel içerisine girilememiştir. Fakat 1965 yılı hal-i hazır haritası ile günümüz hal-i hazır karşılaştırıldığında tek haneye hizmet eden avlunun günümüzde bölüntülü durumda olduğu görülmektedir. 38 no'lu parselde ise herhangi bir eklenti bulunmamaktadır.

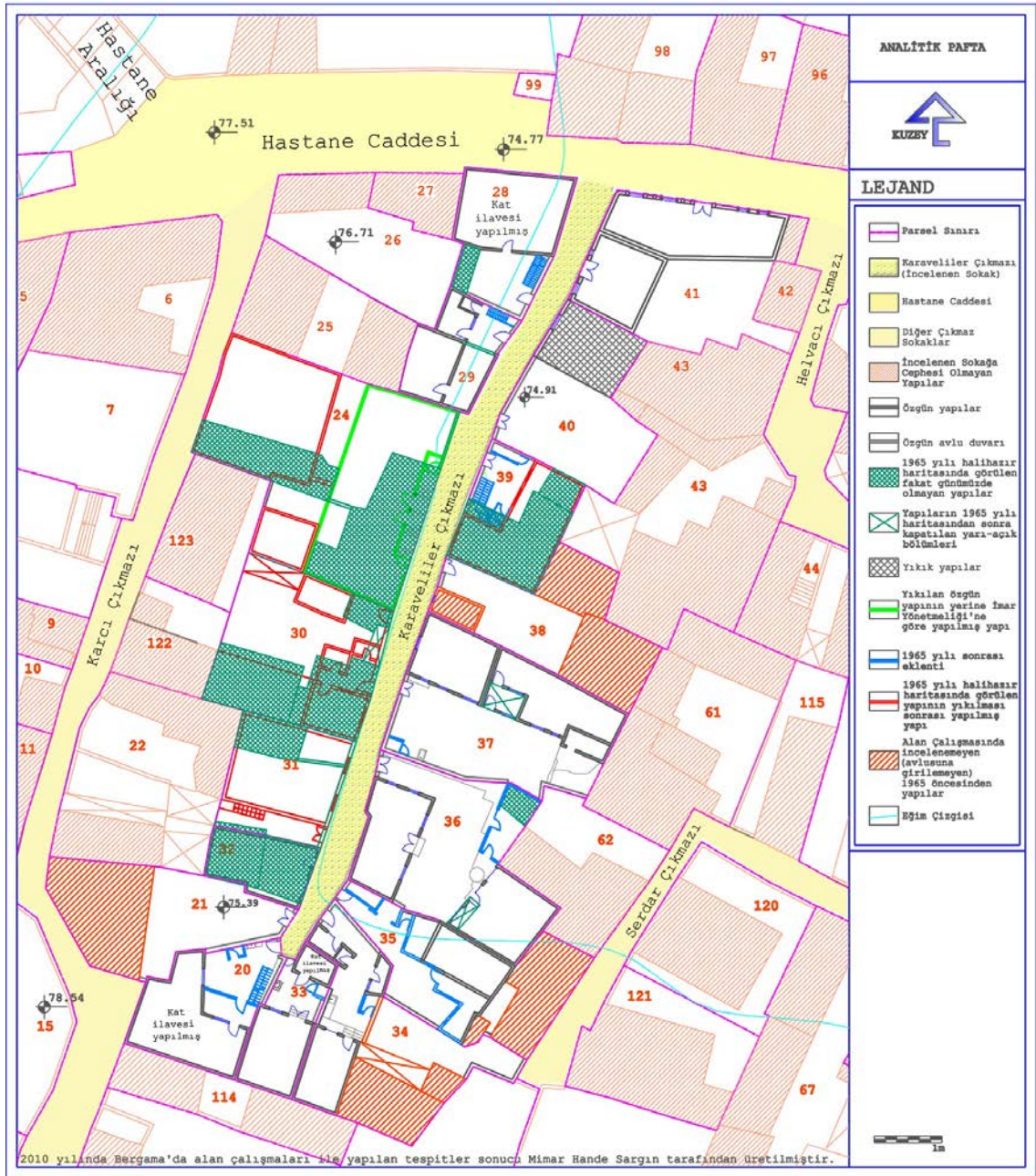
Karaveliler Çıkmaı

Şekil 4.24 319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmaı- Zemin Kat Planı
Paftası

Şekil 4.25 319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmazi- Çatı Durumları Paftası

Şekil 4.26 319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmaşı- Analitik Pafta

Detaylı olarak incelenen çıkma sokaklardan biri de 319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmaşı'dır. Bu çıkma sokak kuzey-güney doğrultusunda olup kuzeyde Hastane Caddesi'ne bağlanmaktadır. Sokak üzerindeki yapılar parselleri içerisinde farklı konumlanmalar oluşturmuştur. Sokak-parcel-yapı ilişkisi;

- Konutlara bir avludan geçilerek girilen yapılar;

Ana yapının sokağa cephe vermesi,

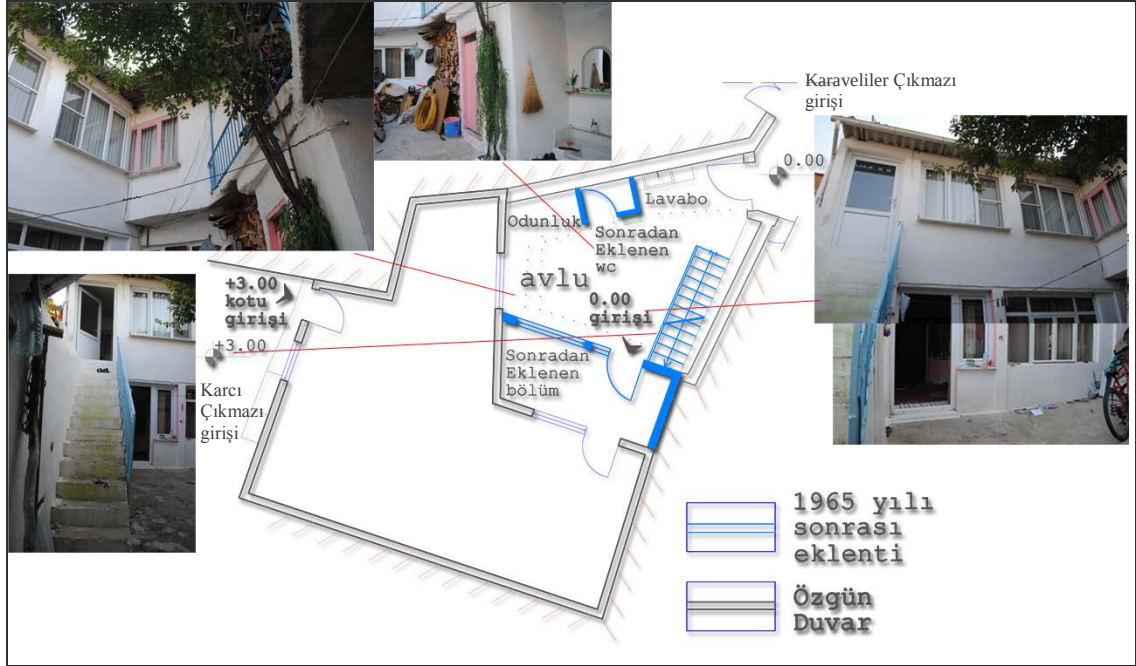
Ana yapının sokakla cephesi olmadan arka parsel sınırına dayanmış olması,

- Konutlara doğrudan sokaktan girilen yapılar;

Yapı kenarında avlunun olması,

Avlusu olmayan yapılar şeklinde çeşitlenmektedir (Şekil 4.24, 4.25, 4.26).

Arazi çalışmasında avlusuna girilen 20, 33, 34, 35 no'lu parsellerde ana yapının sokaktan cephe almayacak şekilde parselin arka sınırına yerleştirildiği görülmektedir.

Şekil 4.27 319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmağı üzerindeki 20 no'lu parselin sokak-avlu-yapı ilişkisi

319 no'lu yapı adasında Karaveliler Çıkmağı üzerinde yer alan 20 no'lu parsel çıkmağı sokağın bitiminde yer alan parsellerden biridir (Şekil 4.27). Parsele giriş sokaktan avluya açılan kapı ile sağlanmıştır. Ana yapı parsel sonuna dayanarak yapı önünde avlu bırakılmıştır. Avluya, analitik paftada görüldüğü gibi, 1965 yılından sonra odunluk, wc gibi servis hacimleri eklenmiştir. Ayrıca ana yapı önüne kapı ve cam boşluğu bulunan bir duvar eklenerek yapı genişletilmiştir. Bu parselde farklı bir durum göze çarpmaktadır. Ana yapının hem Karaveliler Çıkmağı'ndan hem de Karcı Çıkmağından girişi bulunmaktadır. Fakat bu iki sokak arasında (20 no'lu parselin bulunduğu yerde) yaklaşık 3 m'lik bir kot farkı vardır. Karaveliler Çıkmağı girişinde iki katlı yapı görünümü varken, Karcı Çıkmağı yönünde tek katlı bir yapı görünümü oluşmuştur. Ayrıca parselin Karaveliler Çıkmağı girişindeki avludan yapının üst katına merdivenle ulaşıldığı görülmektedir. Bu da yapının üst katının iki haneye bölündüğünü veya iki farklı girişi olan tek bir haneye hizmet eden yapı özelliğinde olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.28 319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmağı üzerindeki 33 no'lu parselin sokak-avlu-yapı ilişkisi

33 no'lu parsel de Karaveliler Çıkmağı'nı sonlandıran parsellerden biridir (Şekil 4.28). Parseldeki yapıya giriş avludan yapılmıştır. Sokaktan önce avluya, avludan da ana yapı ve servis hacimlerine giriş sağlanmıştır. Ana yapı avluya, kuzeye doğru yönelmiştir. Avlu içerisindeki wc birimi 1965 yılı hal-i hazır haritasında yer almamaktadır. Avlu içindeki sert zemin betondur. Çiçekler, saksılar ve ağaçlarla avlu içi görsel açıdan zenginleşmektedir. Ayrıca avlu içinde alçakta bir el yıkama yeri bulunmaktadır.

34 no'lu parsel iki sokaktan da giriş alan bir parseldir (Şekil 4.29). 1 no'lu bölüme Karaveliler Çıkmağı'ndan, 2 no'lu bölüme ise Serdar Çıkmağı'ndan giriş sağlanmıştır. Bu bölüntülü durum 1965 yılı hal-i hazırında da mevcuttur. Bu da yapının oluşturulurken bu şekilde olabileceği ihtimalini veya 1965 yılından önce bir değişiklik geçirmiş olması durumunu düşündürmektedir. Fakat sokak girişindeki avlu mekânının 1.40-1.50 m genişliğinde uzun bir koridor halinde oluşu özgün geleneksel yapıların sahip olduğu avlu boşluğu ile örtüşmemektedir.

Şekil 4.29 319 no'lu yapı adasında yer alan Karaveliler Çıkmağı üzerindeki 34 no'lu parselin sokak-avlu-yapı ilişkisi

1 no'lu avlulu yapı incelenecek olursa mutfak, odunluk, kiler, banyo birimlerinin avludan girişli olduğu görülmektedir. 1965 yılı hal-i hazır haritasında görülmeyen tek birim banyo birimidir. Avlu içerisinde sabit oturma elemanları ve el yıkama yeri oluşturulmuştur. Sıcak yaz günlerinde serinlik sağlamak amacıyla avluda çok sayıda saksı çiçeği, bitki ve ağaç bulunmaktadır. Ana yapı avluya kuzeydoğuya doğru yönlendirilmiştir. Ana yapı iki katlıdır. Yapıya avlu zemininden 4 basamakla çıkılmaktadır.

35 no'lu parsel de iki sokaktan avlu girişi olan iki farklı haneye sahip bir parseldir (Şekil 4.30). 1 no'lu bölümün girişi Karaveliler Çıkmağı'ndandır. Sokaktan önce avluya, avludan da avlu içindeki servis hacimlerine ve yapıya giriş sağlanmıştır. Ana yapının sokakla bir bağlantısı yoktur. Parselin 1 no'lu bölümü içinde 1965 yılı hal-i hazır haritasına göre ana yapıya ve avluya eklentilerin yapıldığı görülmektedir (odunluk, kiler, wc gibi). 2 no'lu bölümün girişi Serdar Çıkmağı'ndan yapılmıştır. Arazi çalışmasında avlu içine girilememiştir. Fakat yapıya doğrudan sokak üzerinden giriş

Karaveliler Çıkmağı girişi

1965 yılı sonrası eklenti

Özgün Duvar

Avlusuna girilemeyen yapı

Serdar Çıkmağı girişi

1965 haritasında da olan avlu duvarı

avlu

Sonradan eklenen bölüm

Kiler wc

odunluk

1 2

K

A narrow alleyway between white-washed buildings. A red arrow points to a satellite dish on a distant building. The alleyway is paved with cobblestones and has green plants along the sides. A motorcycle is parked in the distance.

84

24 no'lu parsel günümüzde hem Karaveliler hem de Karcı Çıkmazından giriş almaktadır. 1965 yılı hal-i hazır haritasına bakıldığı zaman parsel üzerinde avlusu bulunan yapıların yer aldığı görülmektedir. Günümüzde 24 no'lu parsel üzerinde yer alan Karaveliler Çıkmazı'ndan giriş alan 3 katlı yapı yapı hem kapladığı alan hem de yapı yüksekliği olarak sokak üzerindeki diğer yapılara göre büyük olup uyumsuzluk teşkil etmektedir (Şekil 4.31).

4.3 Sokak Dokusunda Kentsel Peyzaj Öğeleri

Bu bölümde çalışma alanı içerisinde yer alan kent için önemli olan tescilli yapılar, anıt eserler, geleneksel sokakla bütünleşmiş olan yeşillikler, ağaçlar, yol kaplamaları, ulaşım durumu (araç-yaya) dokuyu tanımlaması açısından değerlendirilecektir.

Sivil Mimarlık Örnekleri

Çalışma alanı çevresinde bulunan önemli yapılar tescilli yapılar, çeşme, şadırvan, cami, mescit gibi çeşitli sivil mimarlık yapılarıdır. Bunları değerlendirecek olursak;

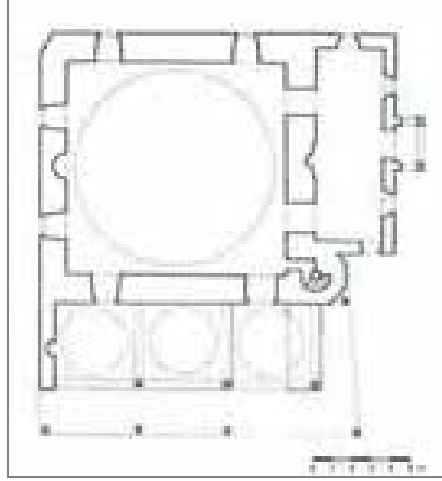
Aslanlı Camii: 319 ada 79 parselde, Çakırağa Sokak ile Karaca Ahmet Sokağı'nın birleştiği köşede bulunmaktadır. Kıрма çatılı bir ana mekânı, kuzeyinde son cemaat yeri ve minaresi bulunmaktadır. Yapının son cemaat yeri üzerinde tarihsiz bir onarım yazıtı yer almaktadır (Ersoy [67]). Osman Bayatlı 'Aslancızade'nin yeniden bina ettirdiği bu camiyi, Sofizade Hacı Ahmed'in 1070/1660 tarihinde tamir ettirmiş' olduğunu belirtmektedir (Bayatlı [68], Binan vd. [66]) (Şekil 4.32, 4.33)

Şekil 4.32 ve 4.33 Aslanlı Camii plan ve görünüşü (Binan vd. [66])

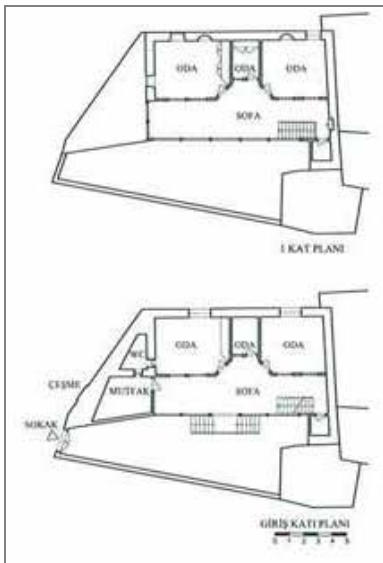
Şadırvanlı Camii: Selçuk Mahallesi'nde, 415 ada 13 parselde, Hastane Caddesi ile Şadırvan Caddesi'nin birleştiği köşede bulunmaktadır. Selçuk Minaresi'nin de yanında yer alan caminin kare planlı mekânı, sekizgen kasnak üzerinde oturan bir kubbe ile

örtülmüştür. Doğu Cephesinde üç kubbeli son cemaat yeri, kuzeyinde minare ve binaya bitişik bir bölüm bulunmaktadır. Caminin doğu cephesindeki giriş kapısı üzerinde bulunan yazıta göre ‘Hacı Osmanoğlu Hacı Hasan tarafından Hicri 957 (1550) yılında inşa ettirilmiştir (Bayatlı [68], Ersoy [67], Binan vd., [66]) (Şekil 4.34, 4.35).

Şekil 4.34 ve 4.35 Şadırvanlı Cami plan ve görünüşü (Binan vd. [66])

Özgün Konut Yapıları: Çalışma alanı geleneksel konut yapılarının çoğunlukta olduğu yapı adaları bütününden oluşmaktadır. Alan içerisinde tescil edilmiş ve tescilli olmasa bile özgünlüğünü kaybetmemiş yapılar ve yapı elemanları bulunmaktadır. Tescilli konut yapıları toplam 8 adettir. Bunların yanında korunması gerekli görülen birçok yapı bulunmaktadır. Bu yapılar geleneksel konut dokusunun devamlılığına katkıda bulunan özel öğelerdir.

Şekil 4.36 ve 4.37 Atmaca Mahallesi’nde 319 ada 111 no’lu parseldeki açık/dış sofalı bir konutun plan ve görünüşü (Binan vd. [66])

Çalışma alanı içerisinde 319 no'lu ada 111 no'lu parsel üzerinde yer alan yapı tescil edilmiş bir yapıdır (Şekil 4.36, 4.37). Yapı iki katlı olup, girişi avludandır. Yapının önünde yarı açık bir mekân, bir dış sofa bulunmaktadır. Bu sofadan yapı içindeki odalara geçilmektedir. Arazi çalışmasında çalışma alanındaki birçok yapının açık olan sofa mekânlarının ihtiyaca göre kapalı mekân biçimine getirildiği görülmüştür. Bu yapıda ise sofa mekânı özgün haliyle bırakılmış olup, bir camekânla kapatılmamıştır. Evde yaşayan kullanıcılar ihtiyaçlarına göre genellikle avlulara veya yapı kenarlarına bazı eklentiler yapmaktadır. Bu yapının avlusuna herhangi bir eklenti veya bölüntü yapılmamıştır. Bu durum yapının özgün halini günümüze kadar getirebilmesini sağlayan önemli bir etkidir (Şekil 4.38, 4.39, 4.40).

Şekil 4.38 Evin açık sofasının dıştan görünümü ve arkada Viran Kapı

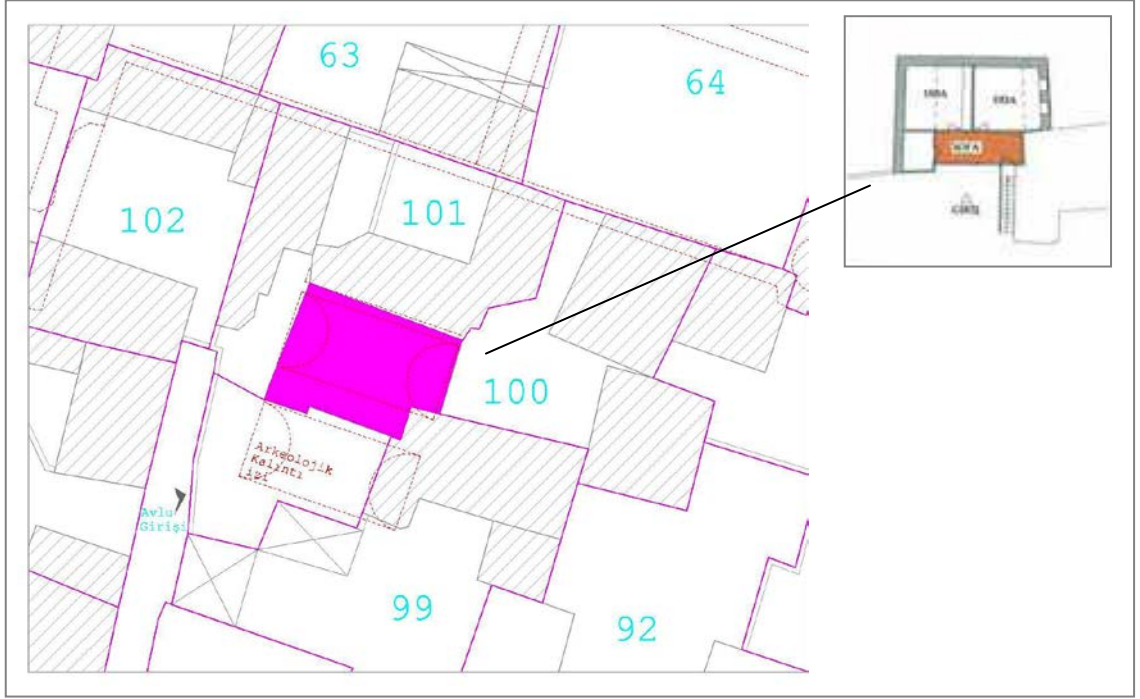

Şekil 4.39 Evin 1. katındaki açık sofaya bakış (Binan vd. [66])

Şekil 4.40 Şekil Evin avlusundan görünüm (Karcılı [40])

Alan içerisinde arkeolojik kalıntılar üzerine yapılmış birçok yapı bulunmaktadır. 319 no'lu yapı adası 100 no'lu parsel üzerinde yer alan bir konut yapısı bu duruma örnek teşkil etmektedir. Yapının üst kat çıkması antik kalıntıya ait olan taş kemerler üzerine yerleştirilmiştir. Yapı geleneksel konut özelliğinde olup açık dış sofalı plan tipine sahiptir. Yapının birinci kat planında da görüldüğü gibi odalara geçiş yapı sofasından yapılmıştır (Şekil 4.41)

Şekil 4.41 319 yapı adası, 100 no'lu parsel üzerinde yer alan geleneksel yapı

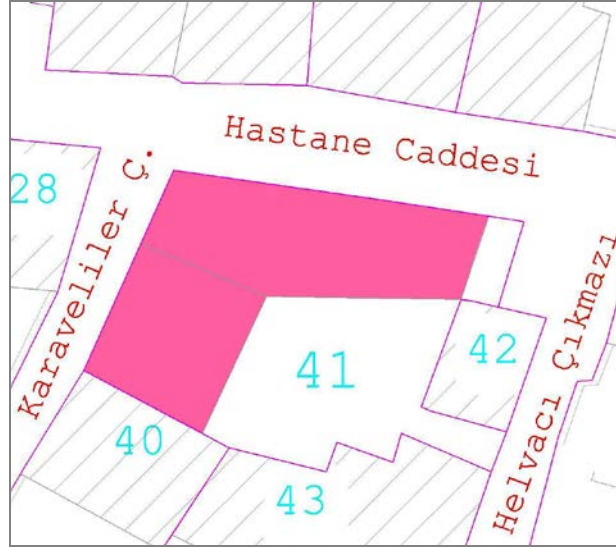

Şekil 4.42 Yapının doğu görünüşü

Şekil 4.43 Yapının güney görünüşü

Alan içerisinde 319 no'lu yapı adası 41 no'lu parsel üzerinde yer alan yapı Rum veya Ermeni azınlıklar tarafından yapılmış olan iki katlı taş, tuğla malzemeli, cephedeki orantılı ilişkileri ve kapı-pencerelerdeki demir parmaklıklı olan ev tipidir. Yapı tescilli bir sivil mimarlık örneğidir (Şekil 4.44, 4.45, 4.46).

Şekil 4.44 319 no'lu yapı adası 41 no'lu parsel üzerinde yer alan yapı

Şekil 4.45 ve 4.46 Yapının Hastane Caddesi'nden kuzey ve batı görünüşleri

Çalışma alanında tescilli yapıların yanında korunması gerekli nitelikli yapılar bulunmaktadır (Şekil 4.47, 4.48, 4.49, 4.50).

Şekil 4.47 297 no'lu yapı adası 33 no'lu parsel üzerinde yer alan bir bölümü ticari birim bir bölümü de sağlık birimine ait olan yapı erken Cumhuriyet dönemi yapısıdır.

Şekil 4.48 297 no'lu yapı adası 15 ve 16 no'lu parseller üzerinde yer alan konut yapısı yapı cephesindeki kemerli pendere boşlukları ve yapı kütlesi açısından bir erken Cumhuriyet dönemi yapısı özelliğini göstermektedir.

Şekil 4.49 297 no'lu yapı adası 18 no'lu parsel üzerinde geleneksel konut özelliği taşıyan özgün bir yapı

Şekil 4.50 Sokak görüntüsüne katkıda bulunan geleneksel konutların cephe öğeleri

Mevcut Ulaşım Durumu ve yol kaplamaları

Çalışma alanında yapı adalarını çevreleyen yollar kent içi ulaşımı sağlayan yollardır. Yol enkesitleri birbirinden farklı genişliktedir. Yapı adalarını çevreleyen yolların ve yapı adaları içlerine doğru uzanan çıkmaz sokakların genişlikleri, kullanılan malzemeler, araç-yaya kullanım özellikleri ele alınmıştır (Şekil 4.51)

Galenos Caddesi, Doğancı Caddesi, Akıncılar Sokak ve Caddesi, Külhanbaş Sokağı, İncirli Mescit Caddesi, Yılan Yokuşu, Hastane Caddesi, Çakırağa Sokak, Karaca Ahmet Sokağı, Çınarlı Hamam Caddesi, Şadırvan Aralığı yapı adaları arasında bulunan yollardır.

297 no'lu yapı adasını çevreleyen Galenos Caddesi, Doğancı Caddesi, Akıncılar Caddesi ve Külhanbaş Sokak üzerinde araç ulaşımı yer almaktadır.

Yol en kesitleri olarak; Galenos Caddesi 7.00m, Akıncılar Caddesi 5.20m-9.40m, Akıncılar Sokak 5.00 m, Külhanbaş Sokak 4.40m, Doğancı Caddesi 5.00 m'dir.

Ada içerisinde ise Doğancı Caddesi'ne açılan Arifağa Çıkmazı'na (4.00-7.00m), Çatal Çıkmazı'na (3.10-3.90m), isimsiz bir çıkmaz sokağa (2.20-3.50m) ve Külhanbaş Sokağı'na açılan 3. çıkmaza araç girebilmektedir. Galenos Caddesi'ne açılan 2.00m-3.00m arasında değişen genişliklerde olan iki adet isimsiz çıkmaz sokağa ise araç girmemektedir.

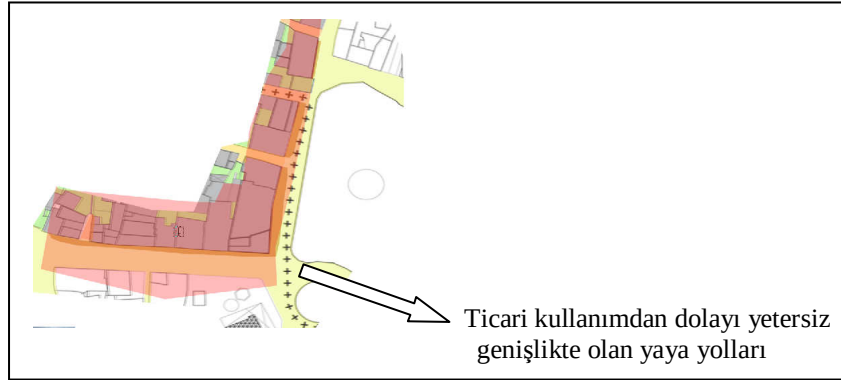
Çalışma alanında yer alan 297 no'lu yapı adasının sınırlarını belirleyen Doğancı Caddesi'nin Cumhuriyet Meydanı'nın batısında yer alan bölümü ve onu dik kesen Galenos Caddesi ticari kullanımın yoğun olduğu bir merkez konumundadır. Meydana ve Galenos Caddesi'ne cephesi olan yapıların zemin katları ticari kullanıma (lokanta, bakkal, market, eczane, konfeksiyon, fırın) ayrılmış olup üst katlarında bürolar, özel dersaneler ve konut birimleri yer almaktadır. Ticaret kullanımının yoğun olduğu

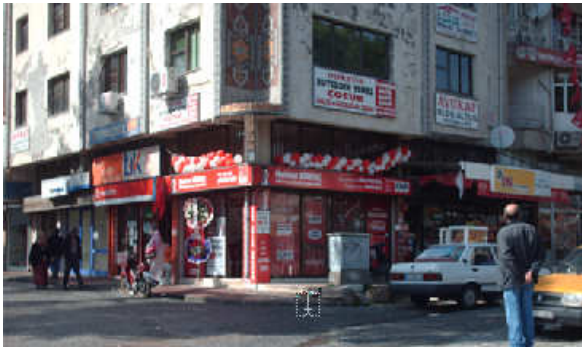
Şekil 4.51 Çalışma alanından genel görünüm

Cumhuriyet Meydanı ve Galenos Caddesi boyunca yaya kaldırımını bulunmaktadır. Fakat kaldırım genişliği yaya ulaşımı için yetersizdir.

Ticaret kullanımının yoğun olduğu Cumhuriyet Meydanı ve Galenos Caddesi boyunca yaya kaldırımını bulunmaktadır. Galenos Caddesi üzerindeki yaya kaldırımını 1.35-2.60m, Cumhuriyet Meydanı tarafında, Doğancı Caddesi üzerindeki yaya kaldırım genişliği 2.50-4.00m arasında değişmektedir. Ancak bu genişlikler ticari açıdan yoğunluğun fazla olması sebebiyle yaya ulaşımı için yetersiz kalmaktadır (Şekil 4.49). Kaldırım üzerinde motosikletlerin uzun süreli park halinde kalması yaya geçişini engellemektedir. Doğancı Caddesi (Cumhuriyet Meydanı boyunca) üzerinde araçlar uzun süreli park halinde bulunmaktadır. Bu da hem yaya geçişini hem de ticari mekânların algılanabilirliğini engellemektedir (Şekil 4.53, 4.54).

Şekil 4.52 Galenos Caddesi ve Doğancı Caddesi boyunca yaya kaldırımını genişliği yetersiz olan bölge

Şekil 4.53, 4.54 Cumhuriyet Meydanı batı cephesindeki zemin katları ticaret işlevli olan yapıların önündeki araç parkları ve kaldırımların dar olması yaya sirkülasyonunu engellemektedir.

Külhanbaş Sokak ve Akıncı Caddesinin üzerinde ise konut birimleri yer almaktadır. Yol Kaplaması olarak, Çatal Çıkmağı dışındaki bütün cadde ve sokaklar granit parke (Şekil 4.56) Çatal Çıkmağı ise beton ile kaplıdır. Doğancı Caddesi yol boyunca değişik arazi

kullanışla farklılaşan bir yapıya sahiptir. Kent merkezinden kuzeye doğru ilerledikçe ticaret işlevi yerini geleneksel dokunun konut yapılarına bırakmaktadır.

291 no'lu yapı adası kuzeyinde yer alan İncirli Mescit Caddesi konut birimlerine hizmet etmektedir. Cadde genişliği 3.60 - 6.90m arasında değişmektedir. Cadde batıya doğru yükselen bir topoğrafik yapıya sahiptir. Adanın doğusunda bulunan Yılan yokuşu üzerinde konut yapıları yer almaktadır. Sokak enkesiti 2.80m-4.00m arasında değişmektedir. Sokak topoğrafik yapıya göre kıvrımlı, inişli-çıkışlı ve sokak ismiyle uyumlu bir fiziksel yapıya sahiptir. Sokak kotunun yükseldiği yerlerde Akropolis görülmektedir. Konut birimleri arasında yer alan bu sokaklar granit parke kaplamalıdır.

319 ve 320 no'lu yapı adası kuzeyinde yer alan Hastane Caddesi 3.20- 9.90m arasında değişen bir genişliktedir. Bu cadde kimi yerde üst katında çıkmaların bulunduğu gölgeli bir mekâna sahip olmakta, kimi yerde sağır avlu duvarlarının arasından kıvrılan bir sokak genişliğinde, kimi bölgede de cadde genişliğine ulaşmaktadır. Hastane Caddesi konut dokusu için önemlidir. Cadde doğudan Şadırvan Cami'nin önünden arastaya, geleneksel çarşıya bağlanmaktadır. Karcı Çıkmazı (2.00m-4.50m), Karaveliler Çıkmazı (2.20m-3.40m), Helvacı Çıkmazı (2.00m-6.00m) Çakırağa Sokak (2.50m-4.60m) ve Şadırvan Aralığı (2.50m-4.10m) Hastane Cadde'sine bağlanmaktadır. Bu sokaklar tek araç geçebilecek genişliktedir. Karaveliler Çıkmazı'nda belirli bölüme kadar araç girebilmektedir.

Bölgede belirli bir otopark düzeni olmadığı için araçlar yol kenarlarına düzensiz bir şekilde park edilmektedir. Özellikle akşam saatlerinde yol kenarlarına park edilmiş araçlar hoş olmayan görüntüler oluşturmaktadır.

Bölge içerisindeki ana akslar Doğancı Caddesi, İncirli Mescit Caddesi, Hastane Caddesi, Galenos Caddesi'dir. Ana yaya hareketliliği geleneksel konut ve kent merkezi arasında yer alan Doğancı Caddesi, İncirli Mescit Caddesi, Hastane Caddesi üzerinde olmaktadır. Bölge içindeki hareketlilik tüm ara sokaklarda gerçekleşmektedir. Çıkmaz sokaklar ise sokak üzerinde yer alan konutların sahiplerine aittir.

319 ve 320 no'lu yapı adası kuzeyinde yer alan Hastane Caddesi (Ergun Şenledirici Sokak) granit parke, İncirli Mescit Caddesi, Karaca Ahmet Sokağı, 320 no'lu yapı adası doğusunda yer alan Şadırvan Aralığı ve Çınarlı Hamam Caddesi Arnavut kaldırım ve beton, 319 ve 320 no'lu yapı adaları arasında yer alan Çakırağa Sokak beton kaplama ile kaplıdır. 319 no'lu yapı adasında yer alan çıkmaz sokaklardan Karcı Çıkmazı,

Karaveliler Çıkmaızı Arnavut kaldırımını (Şekil 4.55, 4.56) ile kaplı iken, Serdar Çıkmaızı beton ile kaplanmıştır.

Şekil 4.55 ve 4.56 319 no'lu yapı adası Karaveliler çıkmaızı Arnavut kaldırımını sokak dökemesi

Doku içerisinde genel olarak cadde ve sokakların kaplamalarına bakıldığında zaman üç farklı kaplamanın olduğu görülmektedir. Yapı adaları arasında yer alan sokak ve caddelerin hepsi belediye tarafından yaptırılmış olan granit küp taş parke ile kaplanmış durumdadır. Burada granit parke kaplaması yapılmasının sebeplerinden biri alanın geleneksel kent ile iç içe olması olarak düşünülmektedir (Şekil 4.57). Granit hem sağlam olması hem de görünüş olarak 'Arnavut Kaldırımı' sokak dökemesi dokusuna yakın olması sebebiyle tercih edilmiş olabilir. Granit parkenin sokak kenarlarından ortaya doğru meyilli olarak yapıldığı dikkat çekmektedir. Çıkmaız sokaklardan büyük bölümü granit parke ile kaplanmıştır. Kuzeye doğru geleneksel kent merkezine yaklaştıkça bazı çıkmaız sokaklarda Arnavut kaldırımını sokak dökemesinin varlığı dikkat çekmektedir. Bölge içinde bazı çıkmaız sokakların beton ile kaplı olduğu görülmektedir.

Şekil 4.57 Doğancı Caddesi granit dökeme kaplaması

Şekil 4.58 291 no’lu yapı adası Müftü Çıkmazı granit döşeme kaplaması

Açık alan nitelikleri

Geleneksel kent dokusunda günümüzdeki çocuk parkları, oyun alanları, gibi geniş yeşil alanlar yoktur. Çalışma alanında da ortak kullanım amacıyla düzenlenen bir yeşil alan, peyzaj düzenlemesi bulunmamaktadır. Alan içerisinde toplanma mekânları çocuklar ve gençler için sokaklar, kadınlar için ise avlular, kapı eşikleri, sokak kapısı önleridir. Çocuk parkı ve oyun alanları bulunmadığı için çocuklar okul bahçelerinde ya da sokaklarda oynamaktadır.

Genellikle konutların avlularındaki yeşil öge, avlu duvarlarından sokağa taşan ağaçlar, sokak kenarlarında oluşan çiçekler ve cami avlularında yer alan ağaçlar geleneksel konut dokularının yeşil alanlarıdır.

Geleneksel konutların avlularında yeralan yumuşak zeminler her konutun kendi peyzajını oluşturmaktadır. Konutların kullanıcıları avlularının büyüklüklerine göre avlu içerisindeki yeşil alan miktarını kendileri belirlemektedir. Geleneksel konutlarda ev kadınının günlük yaşantısının büyük çoğunluğu avluda geçtiği için avludaki peyzaj düzenlemesine önem verilmektedir. Fakat günümüzde avluların bölünerek küçülmesi avlu içerisindeki peyzajın da azalmasına sebep olmaktadır. Konutları bölünen kullanıcılar ihtiyaçlarına göre oluşturdukları kapalı mekânları avlu içerisindeki peyzaj düzenlemesini yok ederek yapmaktadır. Bu da bölünen avludaki yeşil alanı daha da küçülterek kullanımını azaltmaktadır. Bu durumda geleneksel konut dokusunun avlularında yeralan yeşil ögenin ve avlulardan sokak üzerine doğru sarkan ağaçların sayısı azalmakta olup sokak silüetleri de özgünlüğünü yitirmektedir.

Şekil 4.59 ve 4.60 291 no'lu yapı adası Müftü Çıkmazı avlu duvarı ile ikiye bölünen parseldeki koridor halini alan avlu

Duvar ile ikiye bölünen parsel içerisinde bölünmüş birimlerin avluları eni dar olan koridor biçimini almış durumdadır (Şekil 4.59, 4.60, 4.61, 4.62). Geleneksel konutlarda kadınların toplanma mekânları olan avlular bir koridor geçiş mekânı haline gelmiştir.

Şekil 4.61 ve 4.62 291 no'lu yapı adası Müftü Çıkmazı avlu duvarı ile ikiye bölünen parseldeki avlu durumu ve yeşil ögenin azalması

Geleneksel dokuda bazı parsellerin komşularına göre daha büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu alanlar bölgede gerekli olabilecek ilave donatılar için bir alternatif alan niteliği taşımaktadır. Arazi çalışmalarında bu alanlarda sebze – meyve ekimi yapıldığı görülmüştür.

Kent merkezinde yer alan 297 no'lu yapı adasında çok fazla yıkık, viran yapı bulunmaktadır. Bu alanlar terk edilmiş durumda olmaları sebebiyle kent merkezinde oldukça köhne bir halde görünmektedir. Bu bölgeler çöp ve zararlı maddelerin atıldığı yerler haline dönüşmüştür. Bu birikme ileride ada genelinde sağlık sorunlarına bile yol açabilir (Şekil 4.63, 4.64, 4.65, 4.66).

Şekil 4.63 ve 4.64 297 no'lu yapı adasında yeralan viran yapılar

Şekil 4.65 ve 4.66 297 no'lu yapı adasında geleneksel konut özelliğinde fakat bakımsız yapılar

4.4 Bölüm Değerlendirmesi

Kentsel sit ve etkilenme geçiş alanında bulunan çalışma alanı hem kent merkezinde hem de geleneksel konut bölgesinde yeralan dört yapı adasından oluşmaktadır. Bu bölümde seçilen çalışma alanında yapılan arazi çalışmaları ile doku tespitleri yapılmıştır. Geleneksel dokunun sokak özellikleri ele alınmıştır. Çalışma alanı içerisinde iki adet sokak, yapı-parcel-sokak ilişkisi açısından detaylı olarak incelenmiş, üç farklı plan değerlendirilerek sokakların özgünlük durumu irdelenmiştir: zemin kat planı, çatı planı ve analitik harita çizilmiştir.

- Zemin kat planında sokak üzerinde yeralan yapıların avlu ve sokak ile ilişkileri, yapıdaki pencere boşlukları, avlu ve sokaktaki yeşil alan durumu incelenmiştir.
- Çatı planında sokak üzerindeki yapıların vaziyet planı oluşturulmuştur.

- Analitik haritada ise alanın eski hal-i hazır haritası ile günümüz hal-i hazır haritası karşılaştırılmıştır. Bergama Belediyesi'nden temin edilen 1965 yılı hal-i hazır haritası geleneksel dokunun -resmi harita olarak Belediye'de bulunan- en eski hal-i hazır haritasıdır. Bu karşılaştırma ile sokak üzerinde yapılan eklentiler, avlulardaki bölüntüler, yıkılmalar, yapıların özgünlük-değişmişlik durumları tespit edilmiş ve analitik haritalar oluşturulmuştur. Detaylı olarak incelenen çıkmaz sokaklardan 291 no'lu yapı adasında yeralan Müftü Çıkmazı ile 319 no'lu yapı adasında yeralan Karaveliler Çıkmazı üzerinde bulunan yapılarda; avluların bölündüğü, kat ilavelerinin yapıldığı, bölünen avlu içlerine yeni birimlerin eklenmiş olduğu tespit edilmiştir. Bunların yanısıra birkaç parselde özgün yapıların yıkılarak yerine 3-4 katlı, betonarme, parselin tamamını kaplayan yapılar yapıldığı görülmüştür.

Çalışma alanı üzerindeki görselliği değerlendirmek amacıyla kentsel peyzaj öğeleri ele alınmıştır. Alan içindeki sivil mimarlık örnekleri, açık alan nitelikleri, alanın özgünlüğünü sağlayan ve görsel olarak doku üzerine etki eden öğeler değerlendirilmiştir.

Çalışma alanında doku özelliklerinin özgünlüğünü, geleneksellik özelliğinin korunmuşluk durumunu tespit etmek amacıyla Bergama'nın 1965 yılı hâl-i hazır haritası ile günümüz haritasının karşılaştırılması sonucunda bazı sayısal olarak ifade edilebilecek bulgulara da ulaşılmıştır. Bu değerlendirmede; 1965'de mevcut olan yapıların %36'sının parsel içerisinde eklenti ya da yıkılmaya maruz kaldığı, %46'sının değişmediği, %18'inin ise tamamen yıkıldığı ortaya çıkmıştır. Alanın yaklaşık üçte biri kullanıcılar tarafından değişikliğe uğratılmış olup yaklaşık yarısı -kütle anlamında- değişikliğe uğramamıştır. Tamamen değişime uğrayan -alanın beşte biri kadar olan- bölümde geleneksel yapıların yıkılmasının ve yerine yeni yapı yapılmasının en önemli sebebi geçerli olan yasal mevzuatıdır. Bergama geleneksel kent dokusu Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı'nın henüz İzmir II no'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından incelenme aşamasında olması sebebiyle 2002 yılı onaylı imar planı kararlarının etkisi altındadır. İmar mevzuatları geleneksel kent dokusuna uyumluluk kaygısı içerilmeden oluşturuldukları için yapı düzenleri ticari rant isteğine göre planlanarak oluşturulmaktadır. Bu durum da kent merkezlerinde kalan geleneksel konut dokularının yokolmalarına ve bozulmalarına sebebiyet vermektedir.

Alanın korunmuşluk ve bozulma durumuna göre en fazla değişime uğramış yapı adası kent merkezinde yeralan 297 no'lu yapı adasıdır. Bu yapı adasında günümüzde Cumhuriyet Meydanı'na cephe veren 5, 6, 7 katlı yapıların yerinde 1965 yılı haritasında 1, 2 katlı yapılar bulunmaktadır. Kent merkezinin getirdiği ticari rant, imar planları, etkilenme geçiş alanları için özel bir planın bulunmaması, Bergama Koruma Amaçlı İmar Planının henüz incelenme aşamasında olması gibi etkenlerden dolayı birçok geleneksel yapı yıkılmış, yollar genişletilmiş ve yerlerine çok katlı yapılar yapılmıştır. Bu durum aynı yapı adasında iki farklı görüntünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur: çok katlı yapıların oluşturduğu silüet ve hemen yanında 1, 2 katlı geleneksel konut yapıları. Yapı adası içlerinde yeralan çıkmaz sokaklar üzerinde de imar planı uygulamasında göre yapılan 3, 4 katlı yapılar görülmektedir. Bu yapı adasındaki geleneksel dokunun özgünlüğü diğer yapı adalarına göre kötü durumdadır, zaman içerisinde diğer yapı adalarına göre daha çok yıpranma göstermiştir. 291, 319 ve 320 no'lu yapı adaları geleneksel konut dokusuna sahiptir. Kent merkezinden uzaklaşarak kuzeye doğru ilerledikçe geleneksel yapıların daha az bozulduğu ve yıkım oranının azaldığı görülmektedir.

BERGAMA'DA GELENEKSEL DOKUNUN YAŞATILMASI

Kentin kimliğini oluşturan geleneksel dokuların devamlılığın sağlanması gereklidir. Fakat günümüzde dokuların yaşatılması için gerekli önlemlerin alınmaması durumunda dokular bozulma sürecine girmektedir. Geleneksel dokuların geçmiş izlerini bozmadan geleceğe aktarmak için birtakım planların oluşturulması gereklidir. Zamanla birlikte eski kentlerin kendilerini koruyamamaları sebebiyle kentsel sit alanları için koruma planları oluşturulmuştur. Fakat koruma planlarının oluşmasına kadar olan süreçte kentler imar planlarının etkisi altında kalmıştır. Bu da geleneksel dokular üzerinde doku kayıplarını tetiklemiştir. Geleneksel kentler, düşünülmeden oluşturulan imar planları sonucunda yapılarını, parsel düzenlerini, sokaklarını koruyamamış ve geleneksel yapılar imar planlarına göre yeni oluşturulan yapı düzenlerinin etkisi altında kalmıştır. Bu durumdan en çok kent merkezlerinde yeralan yapılar etkilenmiştir.

5.1 Çalışma Alanında Koruma Planlaması ve İmar Mevzuatı Kararlarının İrdelenmesi

Bergama'da geleneksel dokunun yaşatılmasında yasal düzenlemelerin etkisi dokunun korunmuşluk durumu ve devamlılığın sağlanması açısından önemlidir. 1940'lı yıllardan beri etkin olan İmar mevzuatı ve henüz İzmir II no'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından incelenme aşamasında olan 'Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı' kararlarının Kentsel Sit ve Etkilenme Geçiş Alanı sınırları içerisinde olan çalışma alandaki geleneksel dokunun üzerindeki etkileri ele alınmıştır. 1965 yılı hal-i hazır haritasına göre çalışma alanının korunmuşluk durumunu belirlemiştir. Çalışma alanının özgünlüğünü koruma durumu üzerinde planların etkisi büyüktür. Bu bölümde planların

geleneksel dokunun değişmişlik, özgünlüğünü koruma veya bozulma durumu üzerindeki olumlu-olumsuz etkileri değerlendirilmiştir.

5.1.1 Sit Alanları ve Etkilenme Geçiş Alanları İçerisinde Kalan Bölgelede Plan Kararlarının ve İmar Mevzuatının Geleneksel Doku Açısından Değerlendirilmesi

1930’lu yıllara kadar fiziksel ve sosyal faktörlere göre biçimlenmiş olan yapılaşma günümüzde imar düzenleri ile kontrol edilmektedir. Belirli bir bölge ya da merkez için yapılan-yaptırılan imar planları ve yönetmelikleri yapıldıkları bölgede oluşacak yapılaşmayı, geliştirilen mekanizmalar (imar düzenleri) ile kontrol altında tutmaya çalışmaktadır (Karakaş [29]). Kentin yeni gelişim bölgelerinin yanısıra kentsel sit alanı dışındaki geleneksel dokunun yer aldığı alanlarda da (etkilenme geçiş bölgelerinde) mevcut imar planları uygulanmaktadır. Bu alanlarda, imar planlarının getirdiği yapı düzeni ile korunması hedeflenen dokuyu ve evre ölçeğini korumak zordur. İmar planı uygulamaları geleneksel dokunun yapı düzeninden oldukça farklı özellikler göstermektedir.

İmar düzenlerinin geleneksel dokularla uyuşmadığı önemli noktalardan biri arsa değeri artan kent merkezlerinde geleneksel dokuların çevresindeki kentsel nüfusun artmasıyla inşaat emsallerinin yükseltilerek yapıların parsel içerisinde kat adetlerinin artırılmasıdır. evre karakterine uyum kaygısı olmadan, azami rant elde etmek için yapılan bu binalar alt yapısı yetersiz olan kent merkezlerinde; yoğunluk artışına, tekdüzeleşmeye ve geleneksel dokunun zarar görmesine sebep olmaktadır (Karakaş [29]).

Sit alanı dışındaki etkilenme geçiş alanında bulunan geleneksel doku üzerinde mevzuattaki tip imar yönetmeliklerinin uygulanması, alan üzerindeki küçük ölçekli yapı dokusunun ölçeğini değiştirmekte, dokunun yoğunluğunu artırmakta, sit alanlarındaki geleneksel konut dokusunda bozulmalara sebep olmaktadır. Kentsel sit ve etkilenme geçiş alanı üzerinde yer alan geleneksel dokunun bulunduğu bu alanlar, imar düzenlerinin oluşturduğu yoğunluk artışını karşılayabilecek kapasitede değildir.

Çalışma alanını oluşturan Bergama kent merkezi ve çevresinin geleneksel kimliği 1940’lı yıllardan beri değişen yapı düzenleri ile zamanla bozulmaya başlamıştır. Bergama kent merkezinin yer aldığı Cumhuriyet Meydanı ve çevresi kentsel sit ve etkilenme geçiş alanları içerisindedir. Bu merkez dokusunda günümüzde geleneksel dokudan farklı yapılaşma özelliklerinin oluştuğu gözlenmektedir. Yapılaşma farklılığı; XX. yüzyılın ortalarına kadar doğal ve coğrafi koşullara uyumlu, çevresine duyarlı ve

insan ölçeğinde yapılan yapılarla, imar düzenlerinin getirdiği rant amaçlı, estetikten ve insan ölçeğinden uzak, tekdüze yapıların kütle ve ölçek olarak farklılık göstermesinden ileri gelmektedir.

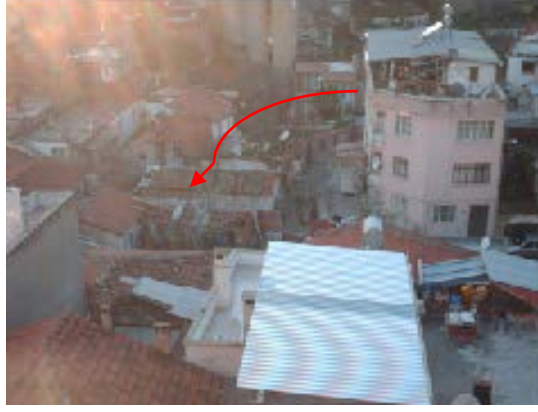
Yapılarda oluşturulan işlev değişiklikleri, örneğin konut bölgesinin ticaret işlevine dönüştürülmesi, dokularda cephe ve plan düzeninin değişmesine sebep olmakta ve dokuların yıpranması hızlanmaktadır.

Yeni yapılaşmış parsellerde daha çok ticari kaygı, en fazla kullanma isteği ve imar düzenleri ile kısıtlanan kurallara bağlı kalınmak zorunluluğu, yapıların parsel içerisinde konumlanışına sınırlamalar getirmiştir. Ön, arka ve yan bahçe mesafeleri verilerek mimarların ve/veya kullanıcıların parsel içerisinde yapıya yön, komşu, mahremiyet gözeterek kendi isteklerine göre yerleştirme imkânı engellenmektedir. Bu durumda ön, arka ve yan sınırları belirli, yapı yükseklikleri sabit kütleler oluşmaktadır. Sabit bahçe mesafeleri (bina yüksekliğine göre yetersiz kalan bahçe mesafeleri), bitişik yapılaşma, arttırılan yapı derinlikleri, yetersiz olan yapı arası boşluklar kentsel çevreyi tekdüzeleştirmekte, çevre ile uyum içinde tasarlanmasını engellemekte ve geleneksel dokularla uyumsuz yapıların oluşmasına sebep olmaktadır (Karakaş [29]).

Şekil 5.1 297 no'lu yapı adasında Arifağa Çıkmağı üzerinde imar planı kararlarına göre yapılmış yapı

Bergama Kentsel Sit ve Etkilenme Geçiş alanı içerisinde yer alan 297 no'lu yapı adasında yer alan çıkmaz sokaklarda bazı yapılar Bergama imar planının belirlediği yapı nizamı ve yüksekliğine göre yapılmıştır (Şekil 5.1). Yapılan yeni yapılar çıkmaz sokaklardaki yapılaşma esaslarına uymamaktadır. Resim 5.'da görülen Arifağa Çıkmağı Kentsel Sit Alanı sınırında yer almaktadır. Fakat bu görünümüyle sokak kentin herhangi bir bölgesinde oluşturulmuş bir sokak görünümündedir.

Şekil 5.2 297 no’lu yapı adasında Çatal Çıkmazı üzerinde imar planı kararlarına göre yapılmış yapının sokaktaki tek ve iki katlı yapılara göre durumu

Şekil 5.3 297 no’lu yapı adasında imar planı kararlarına göre yapılmış yapının sokaktaki tek ve iki katlı yapılara göre durumu

Geleneksel dokuda imar planı kararlarına göre yapılmış olan 3-4 katlı yapılar doku içerisinde yer alan avlulu tek ve iki katlı yapılar üzerinde bir hâkimiyet kurmaktadır. Şekil 5.2 ve 5.3’te görüldüğü gibi çok katlı yapının pencere açıklıklarından az katlı yapıların avlu içleri rahatlıkla görülebilmektedir. Bu da mahremiyet amaçlı oluşturulan avluların bu fonksiyonunu yerine getirmesini engellemektedir.

Bergama genelinde, ‘Etkilenme Geçiş Alanları, Geleneksel Dokunun Yer Aldığı Alanlar’ -yukarıda bahsedildiği gibi- 1940’lı yıllardan itibaren yeni imar düzenlerinin getirdiği plan kararlarının etkisi altındadır. Planlama sürecinde oluşturulan 1978, 1987 ve 2002 yılları imar planları bu özellikli bölgeler için özel planlar üretmemiş olup, bu alanları kentin herhangi bir bölgesi olarak ele alarak dokuların yokolmasına neden olacak kararlar oluşturmuştur. Çalışma alanı içerisinde olan Cumhuriyet Meydanı çevresinin de bir bölümünün kentsel sit alanında olması ve geleneksel dokunun tüm izlerini taşıması sebebiyle, bu etkilenme geçiş alanlarının mevcut mevzuat çerçevesinde yapılandırılması, alanın geleneksel dokusu için tehdit unsuru olmaktadır. Ayrıca imar

planlarına göre geleneksel dokulardaki iki ya da daha çok sayıdaki parselin birleştirilerek büyütülmesi, dokunun küçük parsellerden oluşan özelliğini bozmaktadır.

İmar planları ile yeni yolların açılması, yapıların yıkılarak geriye çekilmesi, mevcut yolların genişletilmesi geleneksel dokuyu zedelemekte, yüzyılların birikimiyle oluşan dokunun damarları olan çıkmaz sokakları ve sokak perspektiflerini yoketmektedir (Ahunbay [69]). Bergama merkez yerleşmesinde 2002 yılında onaylanmış İmar planında Cumhuriyet Meydanı çevresinde yapı dış hatlarının geriye çekildiği ve çıkmaz sokak dokusunun yokedildiği gözlenmektedir.

Bir bölümü kentsel sit alanına giren 297 no'lu yapı adası üzerinde oluşturulan imar plan kararları değerlendirilmiştir. Plan kararlarının gerçekleştirilmesi durumunda mevcut durumda olabilecek değişimler ele alınmıştır.

Şekil 5.4 Mevcut durum

Şekil 5.5 2002 Yılı İmar Planı

Bergama genelinde 1978, 1987 ve 2002 yıllarında yapılan imar planlarının genel hatlarıyla aynı kararları içermelerinden dolayı, mevcut durumla alınan kararları karşılaştırmak amacıyla son yapılan plan olan 2002 İmar Planı ele alınmıştır. Şekil 5.4'de de görüldüğü gibi yapı adasında mevcut durumda yer alan çıkmaz sokaklar 2002 imar planında (Şekil 5.5) açılarak sokak genişlikleri arttırılmıştır. Ayrıca alan dış hattı geriye çekilerek ada çevresindeki sokak ve caddeler de kaldırımlarıyla birlikte genişletilmiştir. Yeni açılan tüm yollar araç girebilecek genişlikte olup mevcut durumda bulunan yol kademelenmesi imar planı ile oluşturulan yeni yollarda görülememektedir. Mevcut durumda kuzey-güney doğrultusunda uzanan Doğancı Caddesi geleneksel merkez ile çarşuyu bağlaması açısından 1. derece önemli yol konumundadır. Ona dik uzanan Galenos Caddesi 2. derece kullanım, Külhanbaş Sokak ve Akıncılar Caddesi ise 3. derece yol durumundadır. Yapı adası içlerine uzanan çıkmaz sokaklarda en kesitleri

daha çok yayaların girebileceği genişlikte olan kullanım yoğunluğu ana caddelere göre daha azdır.

İmar planı uygulamasına bakıldığı zaman caddelerin ve açılan çıkmaz sokakların enkesitleri genişletilmiştir. Bu durum yapı adası çevresi caddelerle ara sokakların genişliklerini yaklaşık olarak aynı boyuta getirmiştir. Etkilenme geçiş alanı üzerinde bulunan bir yapı adasının sokaklarla parçalara ayrılması, alanın kentin herhangi bir bölgesinde alınan kararlardan farklı bir durum uygulanmaması, dokunun özgünlüğünü kaybetmesine sebep olmaktadır. Bu planlarda sokakların açılmasının yanında alandaki kat adetleri arttırılmış ve yapı nizamları değiştirilmiştir.

İmar mevzuatı çıkmaz sokak yapılmasına izin vermediğinden geleneksel dokuda bu mevzuat uygulamasınca çıkmaz sokaklar birleştirildiğinden bir yapı adası birden fazla yapı adasına dönüşmekte, geleneksel doku özellikleri bozulmakta, dokudaki yol oranı artmaktadır.

Yukarıda da anlatıldığı gibi çalışma alanında yer alan bir bölümü Kentsel sit alanına giren 297 no'lu yapı adasının yeni kent merkezinde bulunması sebebiyle dokunun merkezin rant kaygısından etkilendiği görülmektedir. Aynı ada üzerinde birbirinden kütle olarak oldukça farklı yapılar oluşmuştur. Doğancı Caddesi'nin ve Külhanbaş Sokağı'nın silüetlerinde İki silüette de açıkça görülmektedir ki küçük boyutlu yapıların arkasında ve yanında yer alan büyük boyutlu yapılar özgün yer ruhunun bozulmasına sebep olmuştur. Şekil 5.7'de Doğancı Caddesi'nin batı silüetinden görüldüğü üzere Cumhuriyet Devrine ait olan iki katlı yapının yanına yapılan 6-7 katlı yapılar bu farkı açıkça göstermektedir. Yapı adası merkez+konut dokusu üzerinde yer alması alanda ticari işlevlerin yoğunlaşmasına ve bu sebeple bölgede geleneksel dokunun korunabilmesini zorlaştırmaktadır. Mevcut durum, imar planlarının getirdiği yapılaşma kararları alanın bozulma sürecini hızlandırmaktadır.

Planların dokuyu ne kadar yokettiğini, değiştirdiğini ve yoğunluğunu arttırdığını görmek amacıyla mevcut durum üzerinde 2002 imar planı birebir uygulanarak çizime aktarılmıştır. Bu şekilde imar planının onaylandıktan sonra uygulanması durumunda ortaya çıkan yapılaşma durumu ve yoğunluk artışı görülmeye çalışılmıştır.

Mevcutta alanda 144 hane sayılmıştır. Bu hesaba alandaki kullanılmayan yapılar ve ticaret işlevli yapılar katılmamıştır. Yoğunluk hesabı bu duruma göre yapılmıştır.

Yoğunluk hesabı;

Mevcut durumda toplam yoğunluk (brüt) : $144 \times 3.5 / 1.7 \text{ ha} = 296 \text{ kişi/ha.}$

Mevcut durumda toplam yoğunluk (net) : $144 \times 3.5 / 1.6 \text{ ha.} = 315 \text{ kişi /ha.}$

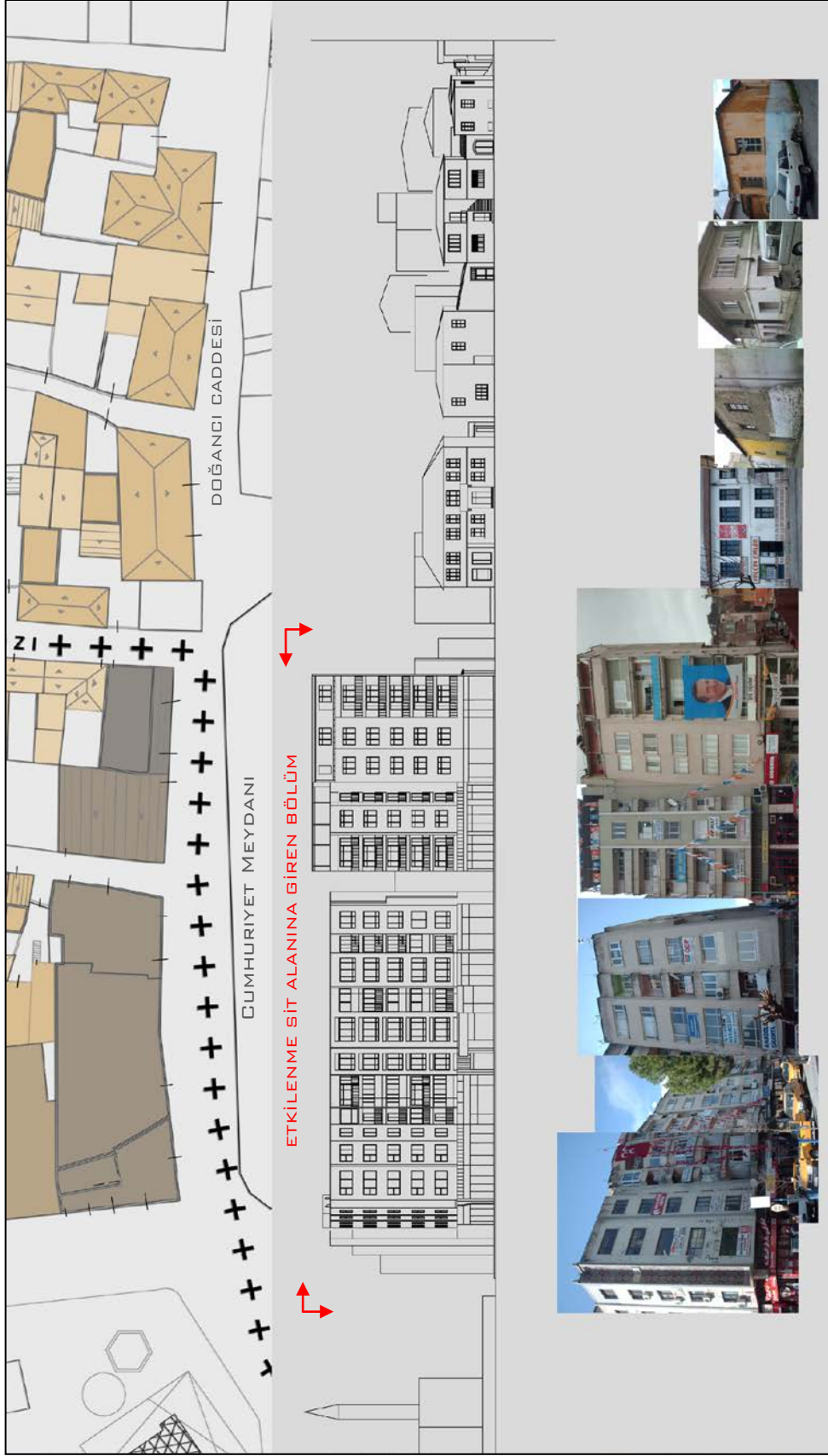
Taban alanları toplamı: 9990 m²

Taban alanı doluluk-boşluk durumu: Yapılaşan dolu alan: %58 Yapılar arası boşluklar:

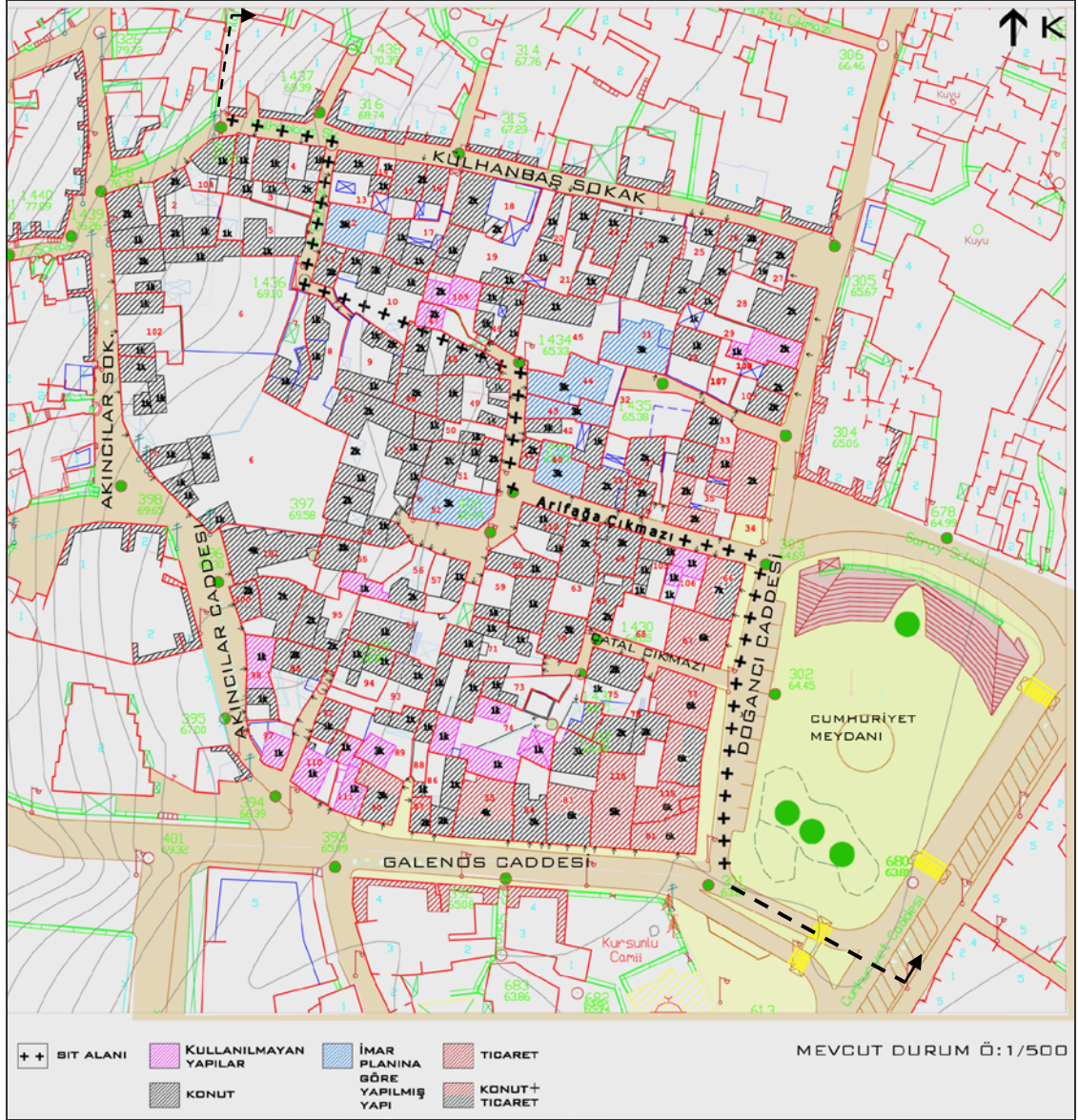
%42

Şekil 5.6 297 no'lu yapı adası Külhanbaş Sokağı güney silüeti

Resim 5.7 297 no'lu yapı adası Doğancı Caddesi batı silüeti

Şekil 5.8 297 no'lu yapı adasında mevcut durum değerlendirmesi

Öncelikle 2002 yılı imar planının mevcut çıkmaz sokaklar üzerine sokaklar açılmadan uygulanması durumunda ortaya çıkacak görünüm Şekil 5.8'de görülmektedir. Burada çıkmaz sokaklar üzerinden cephe alan parsellerin geleneksel düzende yapılaşması gerekmektedir. Fakat bazı parsellerin büyüklüklerinin geleneksel doku özelliklerinde yapılaşabilecek şekilde yeterli büyüklükte olmamasından dolayı bu parsellerde yapı yapılamayacağı görülmektedir. Görüldüğü gibi çıkmazlar üzerinde yapılaşmaya uygun büyüklükte olan parseller nedeniyle yoğunlaşmış yapı adalarında <yapı adası ortası> kavramı oluşmamaktadır.

Alan üzerinde imar planının bu şekilde uygulanması durumunda oluşan yoğunluk hesaplanacak olursa (Şekil 5.9);

İmar planına göre toplam yoğunluk (brüt) : $138 \times 3.5 / 1.7 = 285 \text{ ki/ha.}$

İmar planına göre toplam yoğunluk (net) : $138 \times 3.5 / 1.6 = 300 \text{ ki/ha}$

Taban alanları toplamı: 12 559 m²

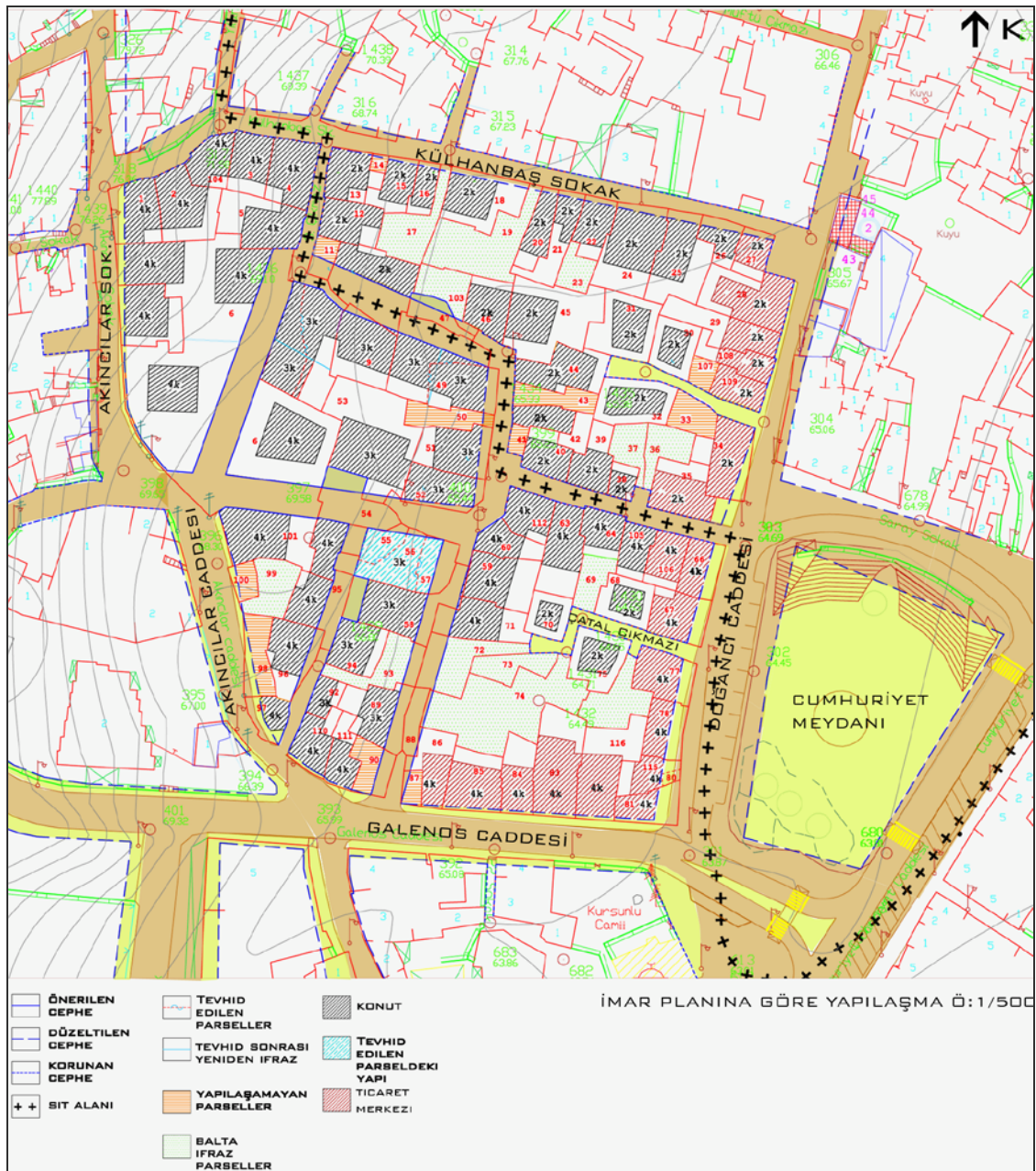
Taban alanı doluluk – boşluk durumu:

Yapılaşan dolu alan : %73

Yapılar arası boşluklar : %27

Şekil 5.9 297 no'lu yapı adasında imar planının öngördüğü yapı durumlarının çıkamaz sokaklar açılmadan değerlendirilmesi

Şekil 5.10 297 no’lu yapı adasında imar planının öngördüğü yapı durumlarının sokaklar
açılarak değerlendirilmesi

İmar Planına göre önerilen yolların açılması durumunda 297 no’lu yapı adasındaki çıkmaz sokak dokusunun yokolduğu görülmektedir (Şekil 5.10). Planda çıkmaz sokaklar kaldırılmış, yapı adası 6 parçaya ayrılmış durumdadır. Yeni açılan sokaklar bazı parsellerin boyutlarını küçültmüştür. Bu küçülme durumu yapıların parsel içerisinde yapılaşma durumunu etkilemiştir. İmar planı kararlarına göre imar mevzuatının öngördüğü yapılaşma koşullarının yapı adası üzerinde uygulanması durumu (ayrık ve bitişik yapılaşma düzeni) kentin yeni gelişme alanında oluşturulmuş bir yapı adası görünümünü ortaya çıkarmaktadır. Planda geleneksel dokunun küçük

ölçekli avlulu yapıları yokolmuş, yerine parselin bütünü kapsayan, arka bahçe mesafesi kat adedine göre verilen 4-5 katlı yapılar öngörülmüştür. Geleneksel dokudaki küçük parsel düzeninin, bazı parsellerin yapılaşacak büyüklükte olmaması ve balta ifrazlar sebebiyle, imar mevzuatındaki yapılaşma koşullarına göre yapılaşamadıkları görülmektedir. Bu yapılaşamayan parseller ise ‘yapı adası ortası’ kavramının oluşmasına imkân vermektedir. Ancak yapı adalarının küçülen boyutları nedeniyle yapı adası ortaları kullanılmayan aralıklara dönüşmektedir. Bu kadar çok yapılaşamayan parsel olmasına rağmen yapıların kat adetlerinin artmasından dolayı alan yoğunluğu mevcut duruma göre 1.5 katına çıkmıştır (Aşağıda hesap bölümünde görülmektedir). Kentsel sit, etkilenme alanı ve aynı zamanda geleneksel doku içerisinde yer alan bu bölge yoğunluk artışını karşılayabilecek kapasitede değildir. Bu sebeple bu bölge için koruma amaçlı imar planı veya bölgeye özel tasarım uygulamaları yapılması uygun olacaktır. Plan aşamasında yoğunluğu mümkün oranda sabit tutarak alan genelinde bütünden kararlar almak yerine ada üzerinde yer alan yapı ve parselleri ayrıntılı bir şekilde değerlendirmek ve duruma özel parsel parsel tasarım yapmak gerekmektedir. Bunun yanında imar planına göre oluşturulan yapı düzenlerinde yapıların bitişik nizamlı olması ve parsel derinliklerinin aynı olmaması sebebiyle yapı derinlikleri, cepheleri ve iç mekânları farklı oluşumlar göstermektedir. Bu da bazı yapıların birbirlerinin güneş almasını engellemektedir.

Yoğunluk Hesabı;

İmar Planına göre toplam yoğunluk (brüt) : $180 * 3.5 / 1.7 = 370 \text{ ki / ha}$

İmar planına göre toplam yoğunluk (net) : $180 * 3.5 / 1.3 = 455 \text{ ki / ha}$

Taban alanları toplamı = 7012 m^2

Taban alanı doluluk - boşluk durumu:

Yapılan dolu alan: %40

Yapılar arası boşluklar: %60

Bu değerlendirmelerle kentsel sit ve etkilenme geçiş alanı içerisinde yer alan fakat koruma amaçlı imar planına sahip olmayan bölgelerin imar planlarının baskısı altında kalmakta olduğu görülmektedir. Dokunun mütevazı, küçük yapılarına karşı planda bitişik düzene göre yapılmış 3-4 katlı, büyük kütleli, güneş görme kapasitesi düşük, bahçe kullanımı olmayan yapı tipleri önerilmiştir. Bu durum dokunun geleneksellik özelliğini bozmaktadır. Dokunun devamlılığının sağlanması için yapılanmanın parsel parsel ele alınması gerekmektedir.

Koruma planlarının denetimi altında bulunan sit alanlarıyla, imar planına göre planlanan sit alanı yakın çevresi (etkilenme alanı) yapı ölçeğinin farklılaşması sebebiyle bütünleşmemektedir. İmar mevzuatına göre rant kaygısıyla artan yapı yükseklikleri, parseli maksimum ölçüde kullanan yapı kütleleri, cephe özellikleri ve yoğunluk açısından doku farklılıklarının oluşmaması için kentsel sit alanlarının yakın çevresinde etki alanı saptanması ve bir tampon bölge oluşturulması gerekmektedir (Ergen [70]).

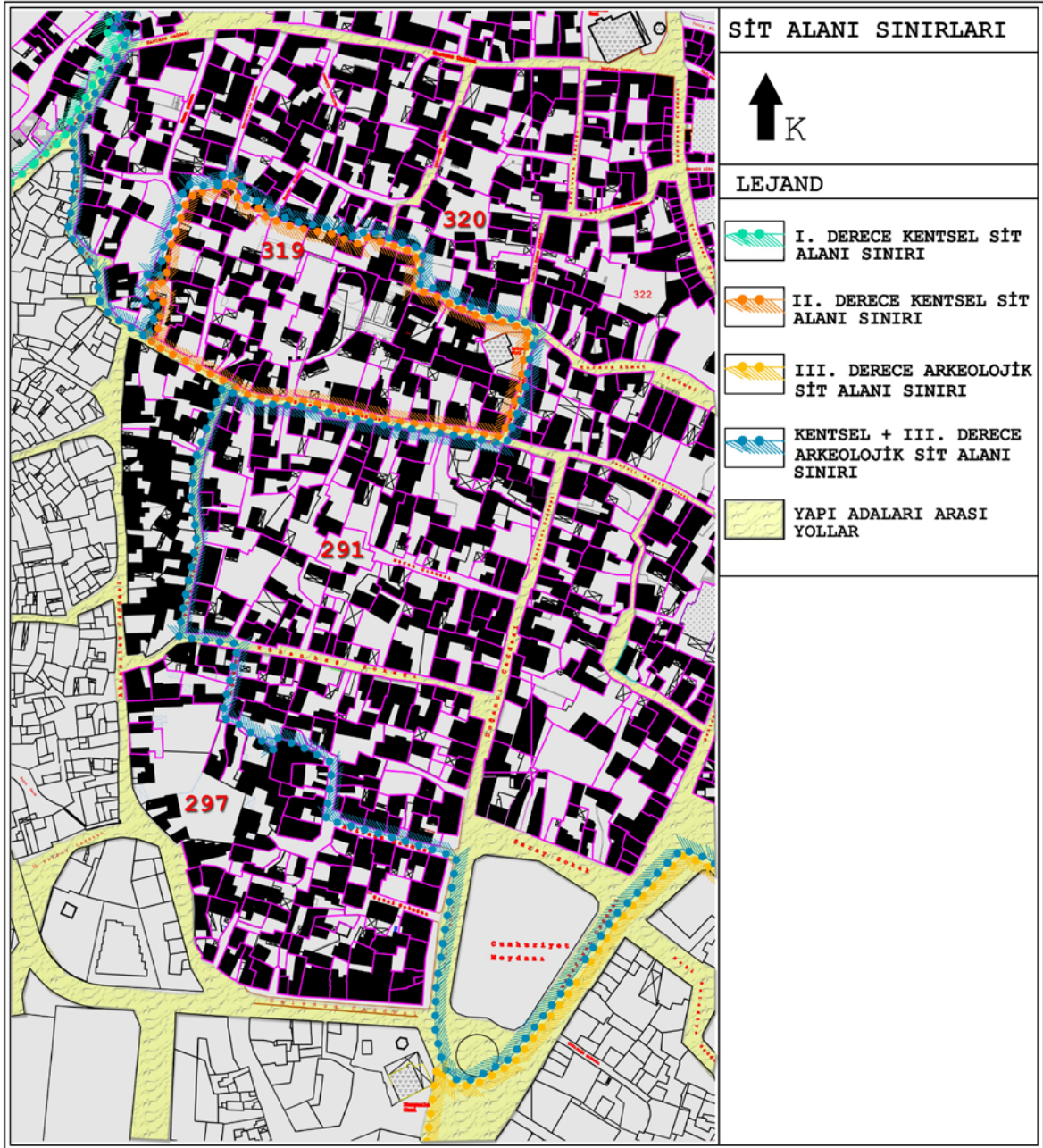
İmar planlarıyla oluşturulan yeni yapıların parsel üzerindeki konumlarının, yüksekliklerinin, yapı kütlelerinin, yapı-bahçe ilişkilerinin, artan yapı yoğunluğunun geleneksel doku özellikleri ile uyumsuzluğu ülkemizde bu dokuları tehdit eden önemli faktörlerdendir.

5.1.2 Sit Alanları ve Etkilenme Geçiş Alanları İçerisinde Kalan Bölgelerde Koruma Amaçlı İmar Planı Kararlarının Geleneksel Doku Açısından Değerlendirilmesi

Bergama Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanları için uzun zamandır yapım aşamasında olan Koruma Amaçlı İmar Planı bir süredir İzmir II No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından incelenmektedir. Henüz onay almamış olan Koruma Amaçlı İmar Planı sadece tez çalışması kapsamında incelenmesi koşuluyla Bergama Belediyesi'nden temin edilmiştir.

Çalışma alanında yer alan dört adet yapı adası Bergama'nın Arkeolojik ve Kentsel Sit Sınırları içerisinde kalmaktadır. Bir önceki bölümde de belirtildiği gibi 297 nolu yapı adasının bir bölümü Kentsel + III. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırına girerken, 291, 319, 320 no'lu yapı adalarının tamamı bu sınır içindedir. Ayrıca 319 no'lu yapı adasının bir bölümü II. Derece Arkeolojik Sit Alanı'na girmektedir (Şekil 5.11).

Mart 2011 itibariyle ilgili koruma kurulunda incelenmekte olan Koruma Amaçlı İmar Planında; alan geneline yapılan en önemli değişikliğin ada boyutlarındaki değişiklikler ve yol alanındaki artış olduğu görülmektedir. Yeni açılan yollar yapı adalarını parçalamakta, daha çok yapılaşmaya olanak tanımaktadır. Bu parçalanma kentsel sit ve etkilenme sit alanı içerisinde yer alan dokunun özelliklerini kaybetmesine sebep olmaktadır. Çıkma sokak imar mevzuatı uygulaması ile normal sokağa dönüştürüldüğünde çıkma sokak için yine imar mevzuatı ile kısıtlanan yapı ölçüleri büyüme yönünde değişmektedir.

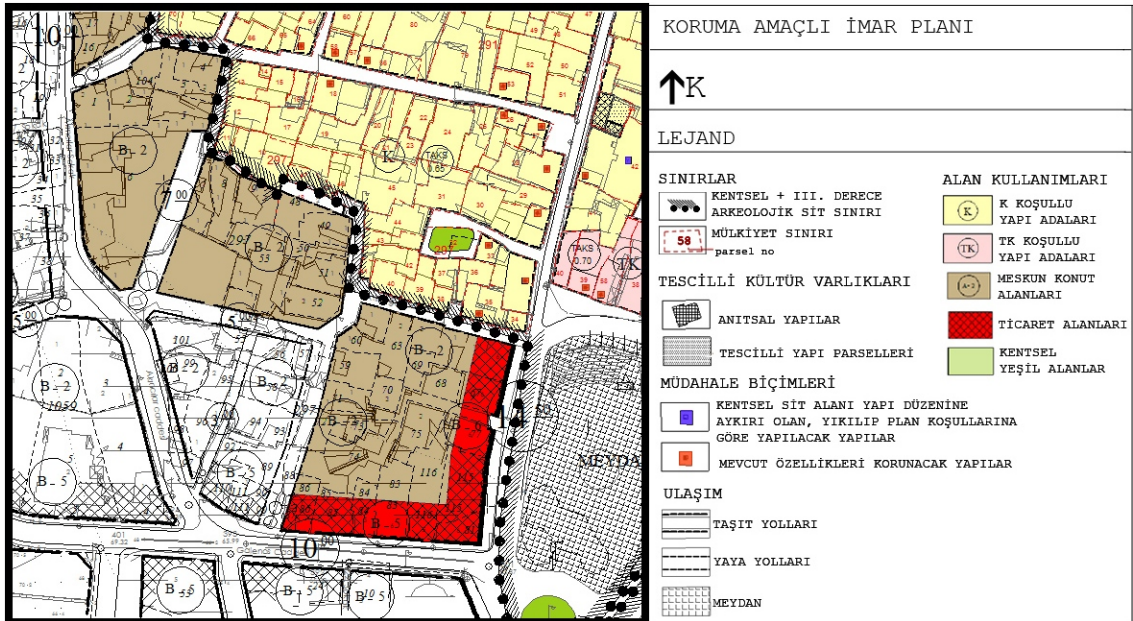
Şekil 5.11 Bergama’da Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı Sınırları

Çalışma alanı içerisindeki değişiklikler yapı adalarına göre incelendiği zaman;

297 no’lu yapı adasında mevcut durumda yer alan çıkmaz sokaklar koruma planında birleştirilmiş ve sokak genişlikleri artırılmıştır (Şekil 5.12). Ayrıca alan dış hattı geriye çekilerek ada çevresindeki sokak ve caddeler de kaldırımlarıyla birlikte genişletilmiştir. Planda oluşturulan 2 adet 7 m’lik, 1 adet de 5 m’lik sokak yapı adasını 5 parçaya ayırmıştır. Eklenen yeni sokaklarla çıkmaz sokaklar birleştirilmiştir. Yapı adalarının küçük parçalara ayrılması doku genelinde olumsuz sonuçları oluşturacağı için düşünülmesi gereken bir durumdur. Açılan sokaklar ve yollar sonucu bölge içerisinde

alan kayıpları oluşmuş ve yapı adası ortasında kalan parsel parçalarının büyük adalarda değerlendirilmesi mevcut durumda mümkünken, ada boyutlarının küçülmesi ile gerekli boşluğun sağlanamayacağı, ada ortası görünümünü ortadan kaldıran parsel arka bahçeleri haline dönme durumu oluşmuştur. Açılan sokaklara cephe veren yapı adaları için yeni parsel düzenlemesi getirilmesi gerekmektedir.

Sokakların açılmasının yanında alandaki yapı yükseklikleri arttırılmış, yapı nizamları değiştirilmiştir. Cumhuriyet Meydanı'nın batısında kalan ve Galenos Caddesi'ne cephe veren yapılar için 6 kat önerisi getirilmiştir. Bunlardan Cumhuriyet Meydanı tarafında bulunanların hepsi 5-6-7 katlı iken Galenos Caddesi'ne doğru olan yapıların bir bölümü çok katlı yapılardan oluşmaktadır. Etkilenme geçiş alanında yer alan bu bölgenin ticaret aksında bulunması sebebiyle bu kadar yüksek binaların önerilmesi, hemen yanında yer alan 1-2 katlı yapıların bulunduğu geleneksel doku için ezici bir durum oluşturmaktadır. Yapı adasında kentsel sit alanı sınırına girmeyen planda açılan yeni sokakların oluşturduğu yeni adalarda bitişik 2 katlı yapı önerisi yapılmıştır. 297 no'lu yapı adasının Kentsel + III. Derece Arkeolojik Sit Sınırına giren bölgesi üzerinde parsel alanının %65'ini kullanacak şekilde taban alanına sahip olan yapılar önerilmiştir (TAKS : 0.65). Yapı adasında Doğancı Caddesi'ne ve Külhanbaş Sokak'a cephesi olan 35, 33, 30, 26, 27, 28, 18 no'lu parsellerde bulunan yapılar 'mevcut özellikleri korunacak yapılar' olarak belirlenmiştir.

Şekil 5.12 297 no'lu ada Koruma Amaçlı İmar Planı Önerisi

Adadaki mevcut yoğunluk durumuyla Koruma Amaçlı İmar Planı'nın öngördüğü durum değerlendirilirse;

Yapı adası toplam alan: 17228 m²

Mevcut durumda toplam yoğunluk (brüt): 296 kişi / ha

Mevcut durumda toplam yoğunluk (net) : 315 kişi / ha (çıkma sokaklar hariç)

Taban alanları toplamı : 9990 m²

Çıkma sokakların oluşturduğu toplam alan: 845 m²

Yapılararası yapılaşmayan alanlar: 6393 m²

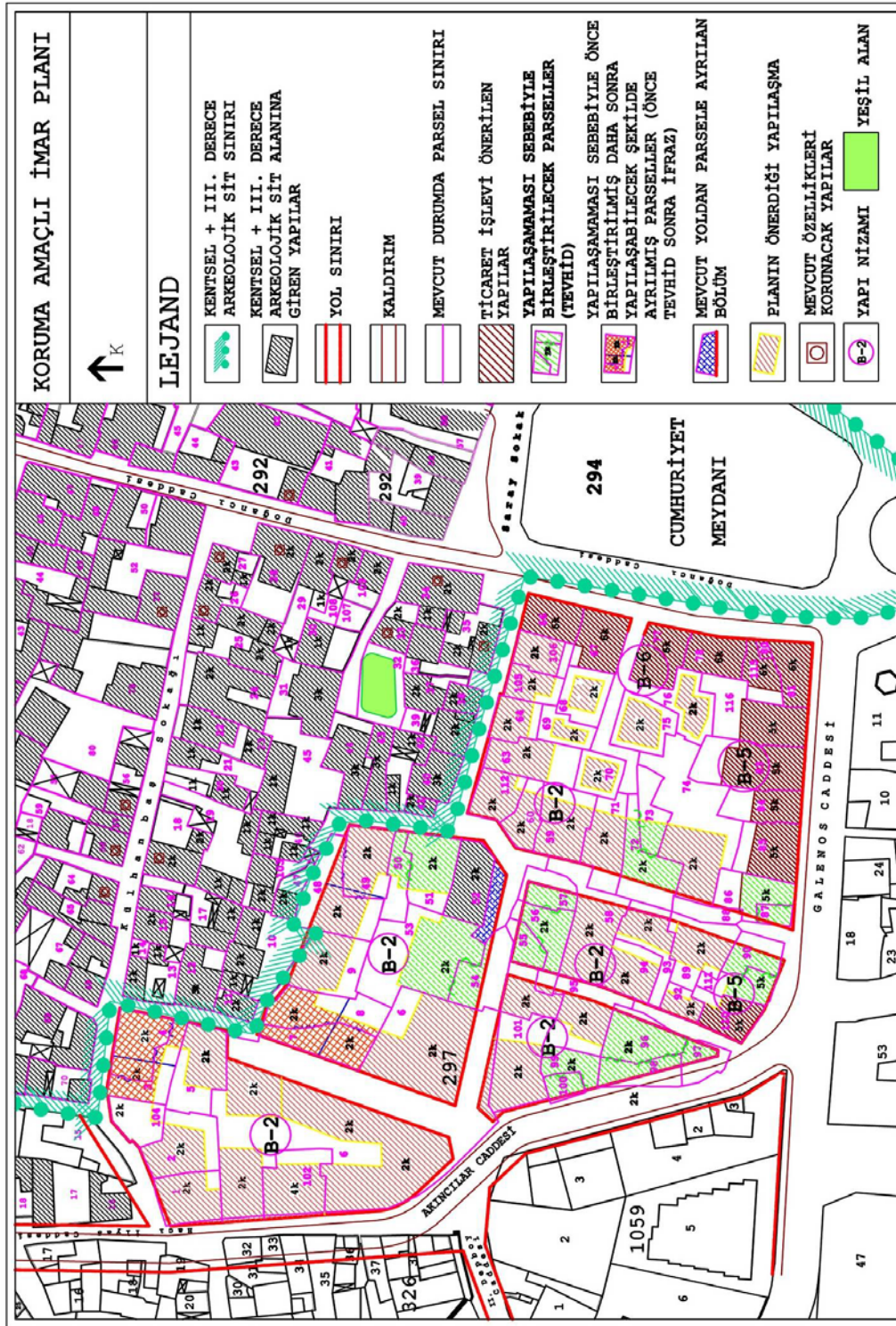
Taban alanı doluluk – boşluk durumu:

Yapılaşan dolu alan (TAKS) :%58

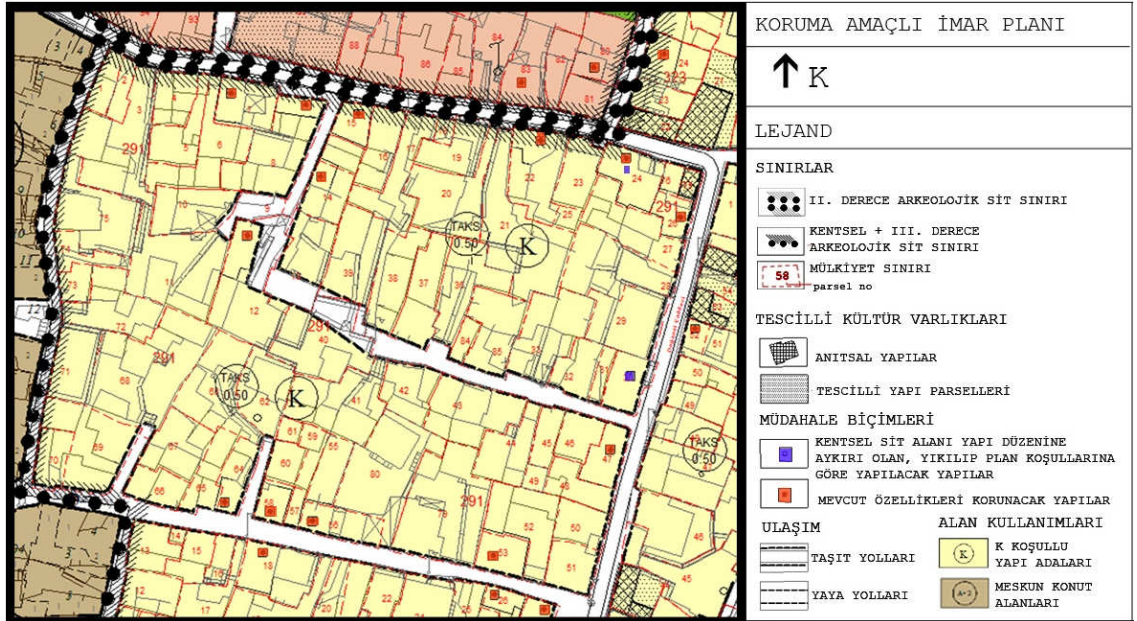
Yapılar arası boşluklar : %42 (%4'ü kamuya ayrılan boşluklar, %38'i parseller içerisinde yapı bahçelerinin oluşturduğu boşluklar)

Koruma Amaçlı İmar Planı'nda öngörülen yapı durumlarına göre;

Yola terklerle ve kamu alanlarından alınan kısımlarla birlikte yapı adası brüt alanı yaklaşık 17138 m² olmuştur. Yapı adasında yaklaşık olarak yapı taban alanları toplamı: 9913 m²'dir. Yeni açılan yollarla kamuya verilen toplam alan 2080 m²'dir. Yapılararasıdaki boşluklar ise 5145 m²'dir. Yapılaşan dolu alan yapı adasının yaklaşık %58, kamuya verilen alan %12 olup yapılararası boşluklar ise %30'luk bölümü oluşturmaktadır. Ada genelinde yapı taban alanlarına göre koruma amaçlı imar planına göre yapılaşma oranı değişmemektedir. Fakat yapılararasıda parsel içerisinde yapı ihtiyaçlarını karşılayan bahçe/avlu kullanımı m² olarak azalmaktadır (kişi başına düşen parsel alanı azalmaktadır). Yeni açılan yollardan dolayı kamuya ayrılan alanın mevcut duruma göre % 8 (1235 m²) arttığı görülmektedir (Şekil 5.13).

291 no'lu yapı adasında da koruma planına göre yapı adası ikiye bölünmüştür. Adada Doğancı Caddesi'ne açılan Müftü Çıkma ve kuzeyde Hastane Caddesi'ne bağlanan isimsiz çıkma sokak birleştirilmiştir. Kentsel Sit Alanlarında çıkma sokakların açılması geleneksel dokunun parçalanmasına sebep olmaktadır. Bu adada Külbanba Sokak üzerindeki 53, 56, 58, 64 no'lu, Doğancı Cadde'si üzerinde 26, 47 no'lu, İncirli Mescit Caddesi'nde 7, 8, 15, 22, 24 no'lu parsellerde yer alan yapılar 'mevcut özellikleri korunacak yapılar' olarak tespit edilmiştir. Yapı adasında Müftü Çıkma'nda 30 no'lu parsel üzerinde yer alan doku ile uyumsuz yapı yıkılıp özgün haline göre yeniden yapılması amacıyla işaretlenmiştir. 30 no'lu parselde yer alan bu yapı Müftü Çıkma detay incelemesinde de doku ile uyumsuz yapı olarak tespit edilmiştir (Bkz resim:) Burada yapılaşma koşulu olarak TAKS: 0.50 sınırı getirilmiştir (Şekil 5.14).

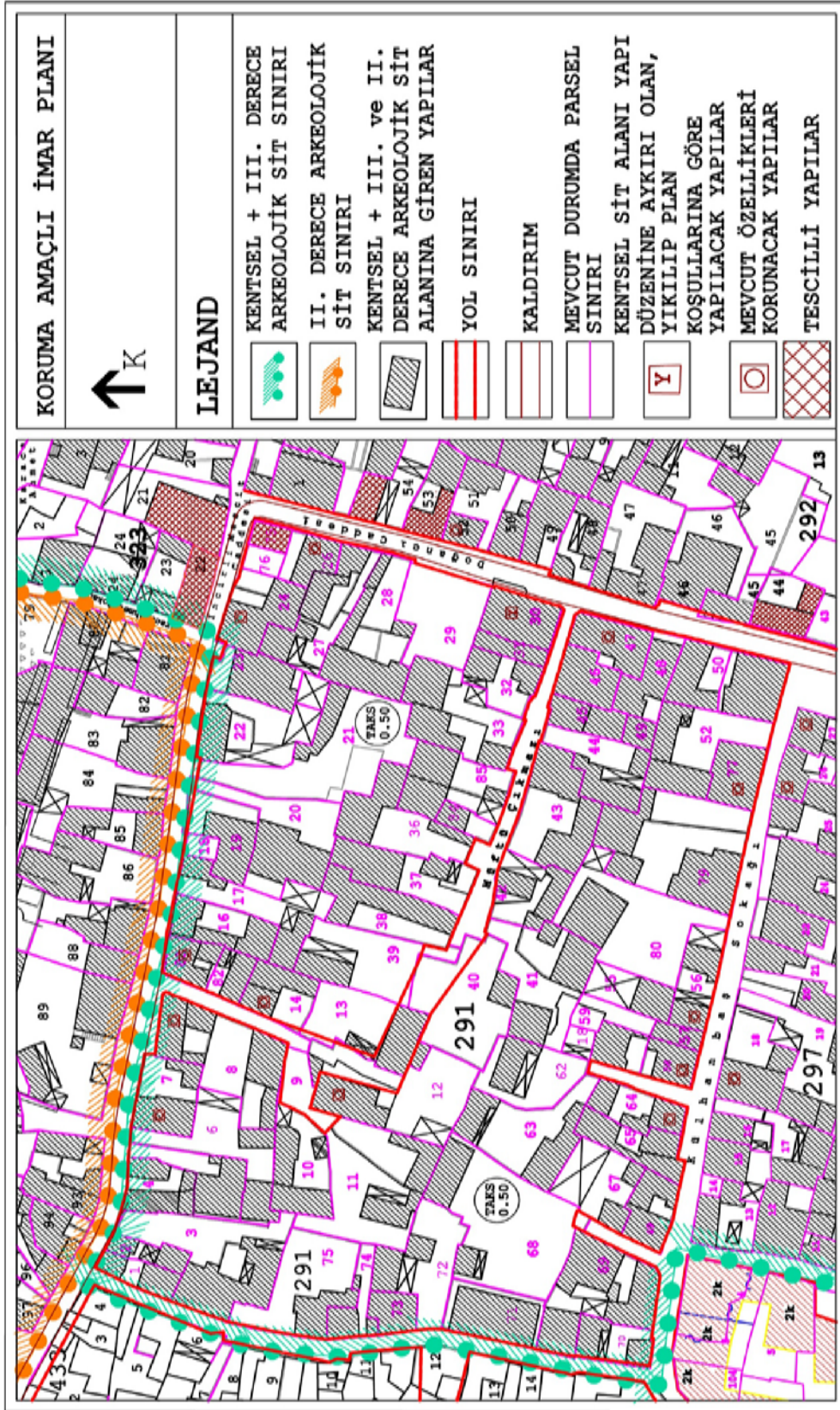

Şekil 5.14 291 no'lu yapı adası Koruma Amaçlı İmar Planı Önerisi

291 no'lu yapı adası toplam alanı 14083 m²'dir. Adada mevcut durumda yapıların kapladığı dolu alan 6.549m²'dir. Çıkma sokakların oluşturduğu alan 435 m²'dir.

Mevcut doluluk-boşluk durumu:

Dolu alan (TAKS): % 47, yapılararası boşluklar: % 53'dür. Bu boşluklardan % 3'ü kamuya ayrılan alan, % 50'si ise yapıların arasında kalan bahçe/avluların oluşturduğu bölümdür (Şekil 5.15).

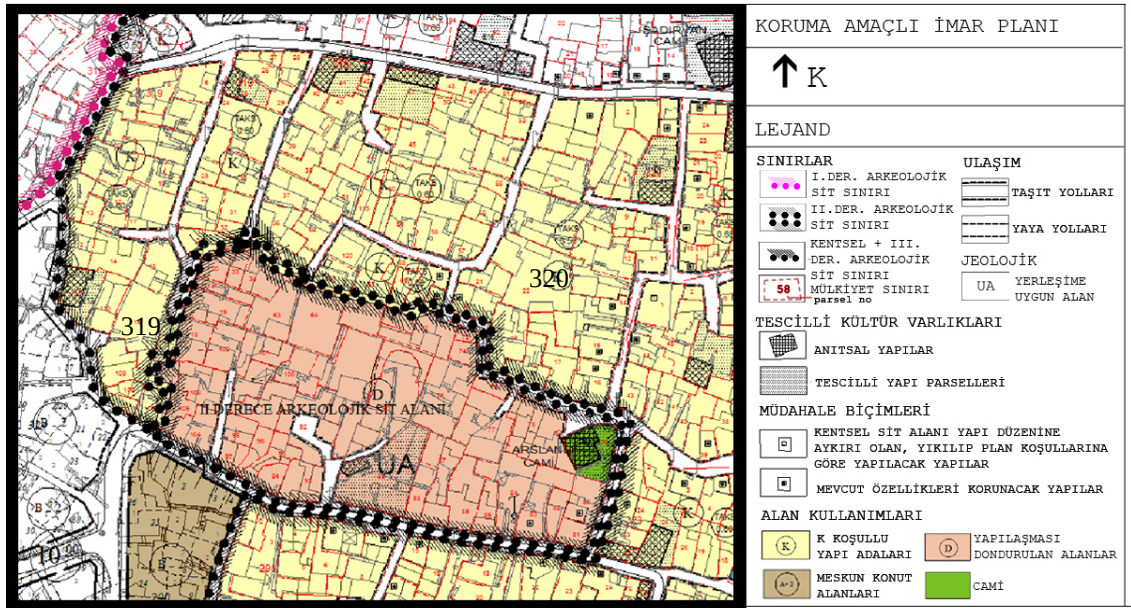

Şekil 5.15 Mart 2011 tarihinde KTVK Bölge Kurulu'nda incelenmekte olan Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı'nın 291 numaralı yapı adası özelinde değerlendirilmesi

Koruma amaçlı imar planına göre parsel içerisinde taban alanın yapı olarak en fazla kullanım alanı parsel alanının yarısı olarak belirlenmiştir (TAKS: 0.50). Planda kamuya ayrılan alan 782 m²'dir. Kamuya ayrılan alan dışındaki mülkiyetin oluşturduğu toplam alan 13301m²'dir. Bu durumda planın uygulanması ile adadaki yapıların taban alanları toplamı $13301 / 2 : 6650 \text{ m}^2$ olacaktır (Şekil 5.15).

Koruma Amaçlı İmar Planına göre dolu alan: %47, yapılararası bahçe/avlu boşlukları %47, kamuya ayrılan alan %6'lık kısmı oluşturmaktadır.

Kentsel + III. Derece Arkeolojik Sit sınırı içinde yer alan 319 no'lu yapı adasının bir bölümü II. Derece Arkeolojik Sit Alanı'na girmektedir. Bu alan planda 'yapılaşması dondurulan alan' olarak belirlenmiştir. Ada üzerinde bazı yapılar 'mevcut özellikleri korunacak yapılar' olarak tespit edilmiştir. Adada II. Derece Arkeolojik Sit Alanı Sınırı'na giren bölümün dışındaki yerlere TAKS: 0.60 sınırı getirilmiştir (Şekil 5.16).

Şekil 5.16 319 ve 320 no'lu yapı adaları Koruma Amaçlı İmar Planı Önerisi

319 no'lu yapı adasının mevcut durumu değerlendirilecek olursa;

Toplam alanı: 20 706 m²

Yapılaşmış alan: 10 204 m²' dir.

Yapılı alan (TAKS) % 49, yapılararası boşluklar %51'dir.

Koruma Amaçlı İmar Planı'na göre ise;

II. Derece Arkeolojik sit sınırı dışındaki bölümde önerilen 0.60 TAKS değerine göre yapılaşmış alan 6787 m²'dir. Toplam yapılı alan 10794 m² olmaktadır.

Bu durumda yapı adası genelinde doluluk-boşluk durumu:

%52 yapılı alan, %48 yapılararası boşluklar şeklinde olmaktadır.

320 no'lu yapı adasında da bazı yapılar 'mevcut özellikleri korunacak yapılar' olarak belirlenmiş olup TAKS: 0.50 sınırı getirilmiştir.

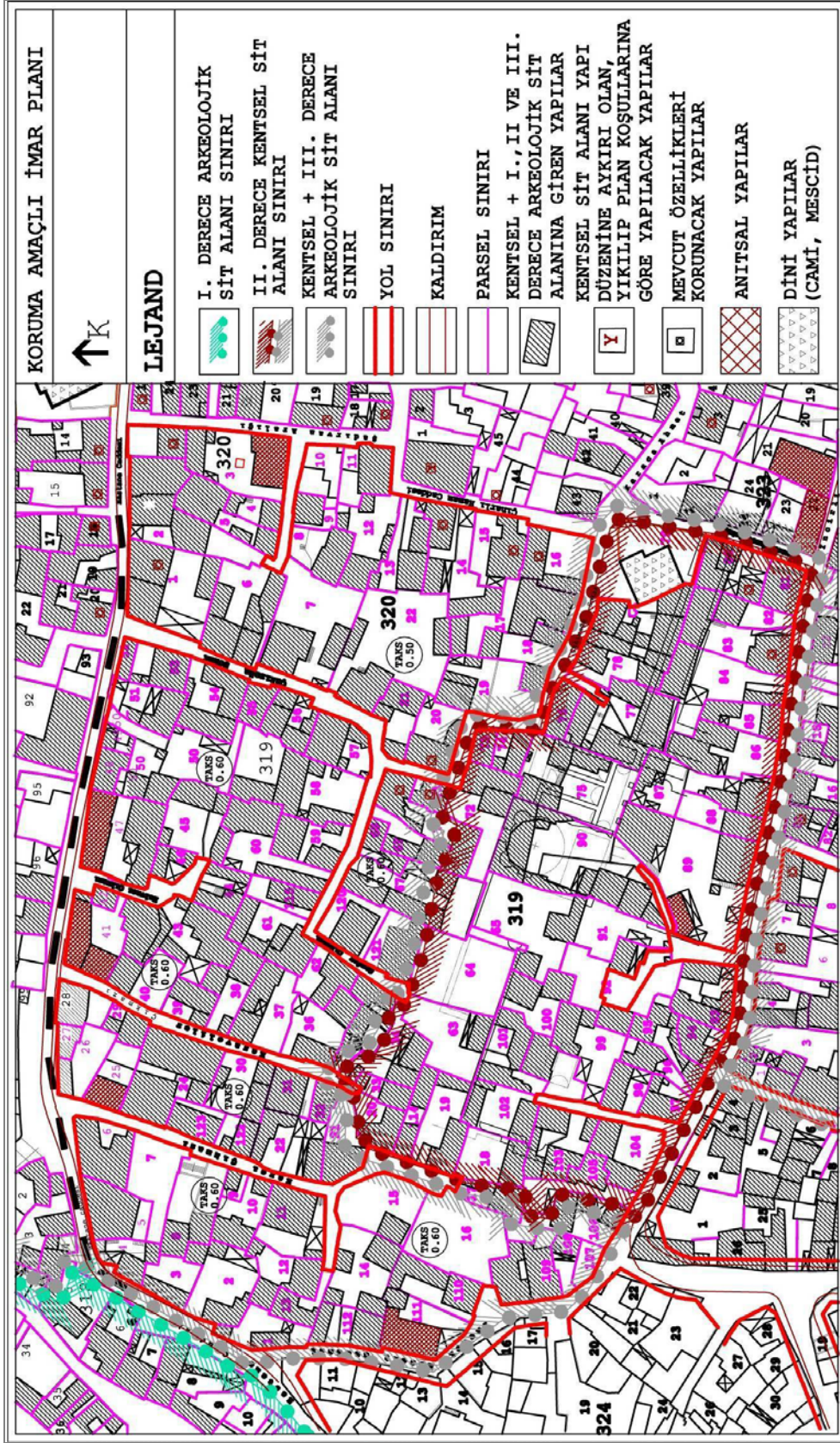
Yapı adası mevcut durumu:

Toplam alan: 5226 m²

Yapılaşmış alan: 2809 m², yapılararası boşluklar: 2417m²'dir.

Bu durumda yapılaşmış alan (TAKS) %53, yapılararası boşluklar %47 olarak tespit edilmiştir.

Koruma amaçlı imar planına göre verilen % 50 yapılaşma oranına göre 2613 m²'lik yapılaşma alanı önerilmiştir (Şekil 5.17).

Şekil 5.17 Mart 2011 tarihinde KTVK Bölge Kurulu'nda incelenmekte olan Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı'nın 297 numaralı yapı adası özelinde değerlendirilmesi

5.2 Değerlendirme – Bergama’da Geleneksel Dokunun Değerlendirilmesi

Yüzyıllar boyunca çeşitli deneyimler ve birikimler sonucu birbirine eklemlenerek oluşan geleneksel kent dokularının gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir. Günümüzde bu dokuların korunabilmesi için yapılması gerekli olan tedbirler ve girişimler için bu bilince sahip olmak gerekmektedir. Bu dokulara sahip çıkılmaması durumunda dokular çeşitli dış etkenler sebebiyle yavaş yavaş yok olmaya doğru gitmektedir.

Günümüzde geleneksel dokuları tehdit eden birçok unsur vardır. Ülkemizde zamanla sosyo-kültürel ve ekonomik yapının değişimi, kentleşme, kentlerin plansız büyümesi, kentin, korunması gerekli dokuları üzerinde olumsuz etkiler oluşturmuştur. Yılların birikimiyle, tecrübesiyle, birbirine eklemlenerek, insan ölçeğinde, doğa ile uyumlu bir şekilde oluşturulan geleneksel dokular, evlerde yaşayan kullanıcıların yaşama biçimlerinin, sosyo-kültürel yapılarının, gereksinimlerinin ve ekonomik durumlarının zamanla değişmesiyle, fiziksel ve işlevsel yönden değişikliklere uğrayarak özgünlüklerini kaybetmeye başlamışlardır.

Zamanlarının teknolojisi, ekonomisi ve sosyal yapılarına göre oluşturulan geleneksel konutlar, günümüz kullanıcılarının beklentilerini karşılayamamaları sebebiyle terkedilme sürecine girmiştir. Konutlara yerleşen yeni kullanıcılar ise içinde barındıkları binaların mimari değerini kavrayacak bilgiden yoksundur. Kullanıcılar, kültürleri ve ihtiyaçları doğrultusunda yapıların iç ve dış düzenlerini değiştirerek yapılarda fiziksel bozulmalara sebep olmuşlardır. Yapıları ve parseli bölme, eklenti yapma, yapı elemanlarının kaldırılması, değiştirilmesi, yıkılıp yeniden yapılması gibi fiziksel değişikliklerdir (Asatekin [71]).

Geleneksel konut ve avlularının günümüzdeki çekirdek aile tipi için m² olarak büyük olduğu düşünülmesi sebebiyle aile bireyleri arasında parsel bir avlu duvarıyla bölünerek ikiye ayrılmaktadır. Bölünen avlu ve evin birini ev sahibi kullanırken diğerini ev sahibi ya kiraya vermekte ya da buraya evli çocuklarını yerleştirmektedir. Tek aile için tasarlanmış olan avlu ve yapı yeni sahiplerinin gerekli olan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bölünen avlu yeterli büyüklükteyse bu bölüme ihtiyaca göre yeni birimler (wc, mutfak, banyo vb.) eklenmekte, eğer müsait değil ise yeni kat ilaveleri yapılmaktadır (Şekil 5.19). Yani bölünen parsel yatayda veya düşeyde eklentiler yapılmaktadır. Bu yapılan eklentilerin özgün yapıyla uyumlu olması gerekliliği düşünülmediği için farklı

malzemelerle yapılmış doku ile uyumsuz yeni yapılar ortaya çıkmaktadır. Yapılan bu eklentiler avluyu küçültmekte ve avlunun asıl işlevini yerine getirmesine engel teşkil etmektedir (Şekil 5.18). Ayrıca avlunun bölünmesi sonucunda oluşan bölümlerin sokakla bağlantılarını sağlamak için sokak avlu duvarı üzerinde yeni kapılar açılmaktadır. Bazı evlerde ise kullanıcılar arada herhangi bir ayırıcı kullanmadan avluyu ortak kullanılarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu evlerde de alt kat bir aile, üst kat başka bir aile tarafından kullanılmaktadır.

Şekil 5.18 Bergama, Gazipaşa Mahallesi, avluya eklenen müstemilatlar

Şekil 5.19 Bergama, Gazipaşa Mahallesi, kat ilavesi

Yapılarda evin bir bölümü veya ögesi kullanıcı tarafından (ihtiyaca göre) bilinçli bir müdahale ile kaldırılarak yok edilmiştir. Geleneksel konut biriminin çağdaş yaşam standartlarına uymayan bölümleri, kullanıcıların modern gereksinimleri doğrultusunda

değiştirilerek kaldırılmaktadır. Yapılan bütün bu ekler genellikle mekân düzenleri, biçim, malzeme, boyut, detay ve renk olarak özgün dokuyla uyumsuz olmaktadır. Yapılan ek yapılar ya da kat çıkmaları taş, tuğla veya betonarme olmaktadır. Yeni malzeme kullanımı veya mevcut malzemenin yeni malzeme ile değişimi, birçok uygulamada renk ve kullanım tekniği açısından özgün dokuyla uyumsuz bir şekilde yapılmaktadır (Şekil 5.19). Bu da dokuların özgünlüklerini kaybederek bozulmalarını hızlandırmaktadır.

Özellikle eski tuvaletler günümüz koşullarına uymadığı, kullanıcının ihtiyaçlarına cevap vermediği ya da yetersiz kaldığı için kaldırılmakta ve aynı ya da başka bir yere yeni tuvaletler yapılmaktadır. Geleneksel konutlarda dış mekândan ulaşılan mutfağın kullanımının zor olduğu hava koşullarında yemek hazırlama ve bulaşık yıkama işlevinin eşiklikte gerçekleştirildiği kullanımlar günümüzde geçerliliğini yitirmiştir.

Şekil 5.20 Bergama, yıkılmaya terk edilmiş yapılar

Şekil 5.21 ve 5.22 Bergama, geleneksel doku içerisinde kötü durumda olan yapılar

Geleneksel dokuların yaşadığı önemli sorunlardan bir tanesi de dokuların kentin gelişimi sürecinde kent merkezlerine yakın konumda bulunmaları sebebiyle merkezdeki araç trafiğinden olumsuz yönde etkilenmeleridir. Bölgeden geçen taşıtların yaratmış olduğu titreşim, gürültü kirliliği mekânlarda fiziksel bozulmalara sebep olmaktadır.

Bazı yerlerde geleneksel konutların yıkılmasıyla açılan yeni caddeler dokuların yok olmasına sebep olmuştur. Bu nedenle bu kültür miraslarını en az şekilde etkileyecek çözüm önerileri oluşturulması gerekmektedir.

Geleneksel konut dokularının kent merkezine yakın bulunmaları, merkezin getirdiği baskı ve yoğunluk, konutlardan bazılarının özgün işlevlerini kaybetmelerine sebep olmuştur. Kullanıcı kent merkezinin getirdiği ticari ranttan dolayı yapı işlevlerini değiştirmektedir. Bu mekânı kendi gereksinimleri doğrultusunda fiziksel olarak da düzenlemektedir. Örneğin; geleneksel konutlara butik otel, müze işlevleri yüklenmekte ya da konutların alt katları küçük ticarethanelere dönüştürülmekte; bazılarının da tamamı imalathane veya depo olarak kullanılmaktadır. Bu yapılan işlevsel değişiklikler fiziksel bozulmaları da getirmektedir. Mekân içlerindeki bölücü duvarların kaldırılması, cephe düzeninde yapılan değişiklikler, ekler, pencere ve kapıların büyütülmesi, malzemelerin değiştirilmesi gibi uygulamalar konutların özgünlüklerini bozmaktadır.

Günümüzde müzeye dönüştürülen evler genellikle döneminin kültürel izlerini bugüne ulaştıran özgün yapılardır. Butik otele çevrilen evler için de özgünlüğünü kaybetmemiş, çok birimli konak tipi yapılar tercih edilmektedir. Bu işlev değişiklikleri, yapıların (özgünlükleri bozulmadan yapıldığı sürece), aktif olarak kullanılmaları ve geleceğe taşınabilmeleri açısından gerekli olabilmektedir.

Geleneksel kent dokularının en büyük sorunlarından biri İmar Planlarıdır. Genellikle geleneksel dokular üzerinde yıkım sürecini hızlandıran bu planlar çoğu kentte eski kent dokularını önemli ölçüde tehdit etmektedir. İmar planlarının getirdiği yapı nizamı, yapı kütle büyüklükleri, yapı yükseklikleri, açılan yeni yollar ve genellikle kent merkezi yakınında yer alan kentsel sit alanları ve etkilenme geçiş alanları bu oluşumları bizzat yaşamaktadır.

Konut dokularının ticari işlevlere dönüşmesi ile yeni fonksiyonların yarattığı nüfus çekimi ulaşım yoğunluğunun artmasına da sebep olmaktadır. Şehirlerin geleneksel dokuları içerisindeki yollar araç yoğunluğunu taşıyamamakta, bu da yeni yolların açılması ya da mevcut yolların genişletilmesi ile sonuçlanarak dokularda önemli kayıplara neden olmaktadır (Demir [72]).

İmar planları ile yeni yolların açılması, yapıların yıkılarak geriye çekilmesi, mevcut yolların genişletilmesi geleneksel dokuyu zedelemekte, yüzyılların birikimiyle oluşan

dokunun damarları olan çıkmaz sokakları ve sokak perspektiflerini yok etmektedir (Ahunbay [69]).

İmar planlarına göre geleneksel dokulardaki iki ya da daha çok sayıdaki parselin birleştirilerek büyütülmesi, dokunun küçük parsel özelliğini bozmaktadır. Koruma planlarının denetimi altında bulunan sit alanlarıyla, imar düzenine göre planlanan sit alanı yakın çevresi (etkilenme alanı) yapı ölçeğinin farklılaşması sebebiyle bütünleşmemektedir. İmar düzenine göre rant kaygısıyla artan yapı yükseklikleri, parseli maksimum ölçüde kullanan yapı kütleleri, cephe özellikleri ve yoğunluk açısından doku farklılıklarının oluşmaması için kentsel sit alanlarının yakın çevresinde etki alanı saptanması ve bir tampon bölge (geçiş alanı) oluşturulması gerekmektedir. Planlara göre oluşturulan yeni yapıların parsel üzerindeki konumlarının, yüksekliklerinin, yapı kütlelerinin, yapı-bahçe mesafelerinin, artan yapı yoğunluğunun geleneksel doku özellikleri ile uyumsuzluğu ülkemizde bu dokuları tehdit eden önemli faktörlerdendir.

Geleneksel dokuların yaşadığı önemli sorunlardan bir tanesi de dokuların kentin gelişimi sürecinde kent merkezlerine yakın konumda bulunmaları sebebiyle merkezdeki araç trafiğinden olumsuz yönde etkilenmeleridir. Bölgeden geçen taşıtların yaratmış olduğu titreşim, gürültü kirliliği mekânlarda fiziksel bozulmalara sebep olmaktadır. Bazı yerlerde geleneksel konutların yıkılmasıyla açılan yeni caddeler dokuların yok olmasına sebep olmuştur. Bu nedenle bu kültür miraslarını en az şekilde etkileyecek çözüm önerileri oluşturulması gerekmektedir.

Geleneksel dokuların genel sorunlarını ele aldıktan sonra aşağıda Bergama genelinde imar planı ölçütlerine göre yapılan yapılar, yapılara kullanıcılar tarafından getirilen değişiklikler ve öneri koruma amaçlı imar planının doku üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme 1965 yılı hal-i hazır haritası esas alınarak 45 yıllık bir süreci kapsamaktadır.

Bergama'da bugüne kadar yapılmış 1978, 1987 ve 2002 İmar Planları genel olarak aynı hükümleri içermektedir. Son yapılan 2002 imar planı geleneksel dokunun yer aldığı bir bölümü Kentsel ve III. Derece Arkeolojik Sit Sınırına giren Etkilenme Geçiş alanında yer alan 297 no'lu yapı adası kent merkezinde yer almaktadır. Bu yapı adasında Cumhuriyet Meydanı batısında ve Galenos Caddesi üzerinde imar yönetmeliğine göre uygulanan yüksek yapılar kentsel sit alanına giren 1-2 katlı yapıların yanında kütle

açısından oldukça büyük kalmaktadır. Bu alan için Bergama İmar Planı ve Öneri Koruma Amaçlı İmar Planı benzer özellikte yapılaşma koşulları önermektedir. Ayrıca hem imar planında hem de koruma amaçlı imar planında yapı adasının yeni açılan yollara 5 parçaya bölünmesi önerilmiştir. Önerilen bitişik yapı nizamı ve açılan yeni yollar yapı adasını, kentin herhangi bir bölgesinde yer alan bir yapı adası konumuna getirmiştir. Parsel düzeni ile önerilen yapılaşma düzeninin uyum sağlamaması yapı parselleri üzerinde tevhid ve ifrazların yapılmasına sebep olmakta bu da organik parsel düzeninin bozulmasıyla sonuçlanacaktır.

291, 319 ve 320 no'lu yapı adalarının kentsel sit alanı içerisinde kalmasından dolayı öneri halinde olan koruma amaçlı imar planının onay alması durumunda yürürlüğe girecektir. Bu yapı adalarında öneri koruma amaçlı imar planına göre 291 no'lu yapı adasında Müftü Çıkmazı'yla İncirli Mescit Caddesi'ne açılan çıkmaz sokak birleştirilmiştir. Kentsel Sit Sınırı içindeki çıkmaz sokakları bozulmaması gerekliliği bu öneri planda sağlanmamıştır.

Yapılan analizlerde çalışma alanı genelinde taban alanına göre konut alanı m²'si yapı adası alanı ile karşılaştırmalı olarak aşağıda listelenmiştir. Bu alan toplamında kent bütününe hizmet veren donatı alanları hariç tutulmuştur (Çizelge 5.1).

MEVCUT DURUM					ÖNERİ KORUMA AMAÇLI İMAR PLANINA GÖRE DURUM			
ADA	TABAN ALANI (m ²)	KAMUYA AYRILAN ALAN (m ²)	T.A.K.S.	ADA ALANI (m ²)	TABAN ALANI (m ²)	KAMUYA AYRILAN ALAN (m ²)	T.A.K.S.	ADA ALANI (m ²)
291	6549	435	0.47	13644	6650	782	0.50	13644
297	9990	845	0.58	17200	9913	2080	0.50	17138
319	10204	1110	0.52	20706	11700	1205	0.60	20706
320	2830	93	0.54	5226	2566	93	0.50	5226

Çizelge 5.1 Çalışma alanı içerisinde mevcut durum ve öneri koruma amaçlı imar planı kararlarına göre alan hesabı karşılaştırması

Öneri Koruma Planı üzerinde kat adetleri belirtilmiş yapı adalarındaki plan notları bilinmediğinden toplam inşaat alanı hesaplanamamıştır. Ancak özel mülkiyette olan alanların yeni açılan yollarla kamuya terkedildiği görülmektedir.

Çalışma alanı genelinde yapıların özgünlük durumları 1965 yılı hâl-i hazır haritasına bakılarak değerlendirilmiştir. Burada yapıların % 36'sı 1965 yılı hal-i hazır haritasına göre 1965 yılından sonra parsel içerisinde eklenti/yıkılmaya uğramış yapılar olarak tespit edilmiş, parsellerin %46'sında değişme olmamış, %18'i ise tamamen yıkılmış yapılardır. Bu duruma göre dokunun bozulma durumu değerlendirilebilir.

Çalışma alanında ele alınan Bergama'da etkilenme geçiş ve kentsel sit alanı içerisinde yer alan geleneksel doku özelliğinin bilinçsizlik, imar uygulamaları, yeni merkezin oluşturduğu baskı, rant isteği vb. sebepler sonucu gerekli koruma tedbirlerinin henüz yeni alınmaya başlaması sebebiyle bozulmaların, yıkılmaların olduğu gözlemlenmiştir.

Alan genelinde avlu içerisine yapılan eklentiler, bölüntüler, kat ilaveleri, cephe düzeninde yapılan değişiklikler, pencere ve kapıların büyütülmesi veya eklenmesi, malzeme değişiklikleri gibi uygulamalar dokunun özgünlüğünü kaybetmesine sebep olan girişimlerdendir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

“Geleneksel Konut Dokularının Sürdürülebilirliği: Bergama Örneği” konulu bu çalışmada Anadolu Kenti geleneksel dokusu kavramsal olarak çözümlenmiş, Bergama Kentsel Sit Alanı özelinde örneklenmiştir. Çalışmanın özgün yanı kentsel dokunun şehir planlama ve kentsel tasarım ölçeğinde irdelenmesi çabasıdır. Bu irdeleme geleneksel doku özelliklerini sürdüren yapı adaları ve çevresi bütününde, aynı zamanda sokak örüntüsü ve parsel-yapı ilişkisi özelinde yapılmıştır.

Araştırmaya konu olan Bergama Kenti günümüzden 2-3 bin yıl öncesine dayanan geçmişi ve korunabilmiş tarihi kimliği ile varlığını sürdürmektedir. Bergama Helenistik, Roma, Bizans devirleri, Karesi Beyliği, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet dönemlerinde oluşan tabakalaşmayı içeren, çok katmanlı, açık bir müze konumundaki bir Batı Anadolu kentidir.

Antik çağlardan bugüne kadar varlığını sürdüren Pergamon Akropolisi topografik nedenlerle oluşan farklı yerleşim yapısıyla Antik Çağ kentlerinden ayrılmaktadır. Topografya Akropolis’teki organik dokunun ve çağdaşı diğer kentlerden farklılığının oluşmasında ana etkindir. Eğime uygun biçimde yapılan teraslanmalar tepeye dönerek çıkan uzun bir yol ile birbirine bağlanmıştır. Kent Helenistik Dönem’de parlak bir çağ yaşamıştır. Kent kentsel yaşamı zenginleştiren ve kentin özgün silüetini oluşturan tapınak, okul, kütüphane, amfityatro, spor yapıları ve diğer anıtsal yapılarla, bunun yanı sıra Asklepion Sağlık Merkezi ile ününü dünyaya duyurmuştur. Kent durgun Bizans Dönemi sonrasında Türk egemenliğine girmiştir. Geleneksel Bergama dokusu kent Türklerin eline geçtikten sonra oluşan dokudur. Helenistik ve Roma Dönemlerinde yapılaşan bölümler üzerine yerleşen Türkler buradaki yerleşme sistemini kendi kültürlerine, yaşam biçimlerine uygun, doğal koşullarla uyumlu, organik bir kent

dokusu şeklinde kurmuşlardır. İnsan ölçeğine göre oluşturulan bu yapılaşma, kendi parsel düzenleri içerisinde mülkiyet çizgisine göre sokağı biçimlendirmiş, parsel içerisinde hane halkının ihtiyaçlarına ve kullanım biçimlerine göre yapıları yerleştirmişlerdir. Etnik grupların oturma alanlarında, Selinos Çayı belirleyici rol oynamıştır. Dini kökenlere göre ayrılan mahalleler, yerleşim yapılarına göre farklı kültürlerin barındığı doku gelişiminden anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi'nde ve yakın geçmişte kentsel gelişimin, kent topografyası ve ana ulaşım eksenini doğrultusunda yeni yerleşim alanları oluşturularak güneye ve doğuya doğru olması, geleneksel dokunun büyük oranda bozulmadan günümüze gelmesini sağlamıştır.

Geleneksel dokuların büyük çoğunluğu günümüze kadar bozulmadan gelmesine rağmen kent merkezine doğru ilerledikçe bu oranın azaldığı görülmektedir. Merkezdeki geleneksel çarşı önemini korurken, kent merkezindeki geleneksel konut dokusu kentteki ticari rant isteğinin baskısı altında kalmaktadır. Merkezde yer alan geleneksel konut alanları mal sahiplerinin yeni gelişim bölgelerindeki prestij konut alanlarına taşınması sonucu kırdan veya başka illerden gelen sosyo-ekonomik açıdan alt gelir grubundan -düşük kira gelir bedelleri sebebiyle- bu bölgelere yerleşmektedir. Yapıları kullananların eldeğiştirmesi, yerleşik nüfusun giderek azalması, kırdan gelen yeni kullanıcıların kira bedellerinin düşük olması sebebiyle bu bölgeleri tercih etmesi fiziksel çevrenin köhnemesine ve terkedilmesine neden olmaktadır.

Yapılarda yaşayan kullanıcılar evin bazı bölümlerini veya öğelerini ihtiyaçlarına göre değiştirmektedirler. Arazi çalışmalarında tespit edildiği üzere; kullanıcılar tarafından yapılar üzerinde kat ilâveleri, avluya ek yapılar, avluyu duvarla bölmek ya da avludaki bazı birimleri yıkmak gibi çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Özellikle parsellere eklenen avlu duvarları ve yapı içten bölünerek önceki parsel iki farklı aileye hizmet eder duruma dönüşmektedir. Bu durumda kullanıcılar için yetersiz kalan kapalı alan kullanımları sebebiyle avluya eklenen yeni birimler avlunun kullanım alanını küçültmekte olup avlunun özgün işlevini yerine getirmemesine sebep olmaktadır. Yapılan bütün ekler genellikle mekân düzenleri, biçim, malzeme, boyut, detay ve renk olarak özgün dokuyla uyumsuz olmaktadır. Bu da geleneksel dokunun özgünlüğünü, gerçek kimliğini kaybederek bozulmasını hızlandırmaktadır.

Geleneksel dokuda yaşanan önemli sorunlardan biri de kentin gelişimi sürecinde kent merkezlerine yakın konumda bulunan doku parçalarının merkezdeki araç trafiğinden olumsuz yönde etkilenmeleridir. Bölgeden geçen taşıtların yaratmış olduğu titreşim, gürültü kirliliği ve yol genişletme, yolaçma müdahaleleri mekânlarda fiziksel bozulmalara sebep olmaktadır. Bazı yerlerde geleneksel konutları yıkarak açılan yeni caddeler dokuların yokolmasına sebep olmuştur. Bu nedenle bu **kültür mirasını en az şekilde etkileyecek çözüm önerileri oluşturulması gerekmektedir.**

Tarihi kimlikleri korunarak değerlendirilmeleri gereken geleneksel yapılar ve oluşturdukları doku; rant istekleri, yerel yönetimin ilgisizliği, halkın yapıların mimari değerini kavrayabilecek bilgi düzeyinde olmaması, yapılar kendi kaderine terkedilerek değerinin kavranamaması, boşalan yapıların kullanılmama nedeniyle köhnemesi, kullanıcıları olan yapıların ise eklentiler veya yıkımlarla özgünlüklerini kaybetmesi nedenleriyle yololmaktadır.

Geleneksel dokuları tehdit eden en önemli sorunlardan biri imar mevzuatına göre uygulamalardır. Türkiye'nin her yerinde kentlerin özgün doku özellikleri gözardı edilerek oluşturulan imar planları her kent için benzer yapılaşma öngörmektedir. İmar mevzuatına uygun, ancak geleneksel dokuyla uyumsuz yapılaşma da geleneksel dokunun yokolma nedenlerindendir. **İmar mevzuatı uyarınca yapılan imar planları özellikle tarihi kimliği olan kentlerde “kentsel sit ve etkilenme geçiş alanları”nda yer alan dokular için üzücü sonuçlar doğurmaktadır.**

Geleneksel kent dokularında imar mevzuatına göre yapılan yapılar geleneksel doku özellikleriyle uyumsuzluk sergilemektedir. İmar planlarına göre yapılan yapılaşma koşulları geleneksel dokuda;

- yapı ölçülerini değiştirmekte,
- parsel ölçülerini (yeni açılan yollarla) küçültmekte,
- çıkmaz sokakların yokolmasına sebep olmakta,
- Sokakların genişliklerini artırmakta
- yapı-parsel-sokak ilişkisini değiştirmekte,
- yapı yoğunluğunu arttırmakta,
- cadde ve sokakların (kamuya ayrılan alan) dolaşım alanını arttırmakta,

- dokuda parsel içi açık alanları azaltmaktadır. Bütün bu olumsuzluklar geleneksel kent dokusunda bozulmalara sebep olmaktadır.

Katmanlaşmış tarihi özelliklere sahip olan Bergama kenti kentsel ve arkeolojik sit alanlarını kaplayan geniş alanıyla çok özel geçmişi olan kent niteliğini taşımaktadır. 1940'lı yıllardan itibaren imar planı uygulamalarına maruz kalan Bergama Kenti geleneksel dokusu planların etkilenme sit alanı üzerinde dokuyu parçalaması ve bir veya iki katlı geleneksel konutların yerine önerilen çok katlı yapılaşma koşullarının doku ile uyumsuzluğu nedeniyle tehdit altında kalmaktadır. Kent merkezinde yer alan Cumhuriyet Meydanı, Doğancı ve Galenos Caddeleri çevresinde oluşturulan çok katlı ticari yapılaşma 1965 yılı hal-i hazır haritasında bulunan durumla karşılaştırıldığı zaman bugünkü durumdan oldukça farklı yapılaşma düzeninin bulunduğu görülmektedir. 1965 yılı hal-i hazır haritasında Cumhuriyet Meydanı yerinde Halk Eğitim Merkezi Binası'nın Galenos ve Dogancı Caddesi üzerinde ise bir ve iki katlı yapıların bulunduğu görülmektedir. Geleneksel çarşı bölgesinin bu alana yakınlığı sebebiyle meydan ve çevresinde kent merkezinin bölgeye getireceği ticari rant düşünülerek ticari yapılanma oluşturulmuş olabilir. Günümüzde -1965 yılı sonrası yapılan imar hareketlerinden sonra- erken Cumhuriyet dönemi yapılarından bazıları yıkılarak elde edilen alanda Cumhuriyet Meydanı oluşturulmuş, bu geniş boşluğa cephe veren doğu ve batı bölüme doku ile uyumsuz çok katlı beton kütleler yapılmıştır. Bu kısmı içerecek şekilde belirlenen örnek alanda yapılan çalışmaların da gösterdiği gibi (Bknz. 4. ve 5. bölümler); Bir bölümü kentsel sit alanına, bir bölümü etkilenme geçiş alanına giren çok katlı (5-6-7 katlı) yapılaşmalar aynı yapı adasında çelişkili görüntüler ortaya çıkarmıştır. Bu durum yapı adasını fiziksel olduğu kadar kullanıcı profili açısından ikiye bölmüştür. Çok katlı devasa yapılar ile bitişikteki iki katlı yapılar kent içerisinde bir kopukluk sergilemekte, imar planının öngördüğü kurallara göre yapılaşan yapılar geleneksel kent dokusunu tehdit etmektedir. İmar planı yapı kütlelerini düşey boyutta yükseltmenin yanısıra yapı adalarını da parçalamıştır. **Etkilenme geçiş alanı ve kentsel sit alanında çıkmaz sokakların nitelikleri değiştirilerek ve yeni yollar açılarak yapı adalarının parçalanması geleneksel doku özelliklerinin kaybedilmesine ve kentin tarihi kısmının kentin herhangi bir bölgesine benzemesine sebep olmaktadır.**

İmar planının 1940'lı yıllardan beri çok büyük değişiklikler olmadan yenilenerek günümüze kadar gelmesi ve 60 yıldır dokuda kâğıt üzerinde açılan yeni yolların uygulamaya geçirilmemiş olması sakinlerin bu uygulamayı gerçekleştirmek

istemediğinin ya da sosyal-ekonomik göstergelerle plan önerilerinin uyuşmadığının bir işareti olabilir. İmar planlarının tümüyle gerçekleştirilememiş olması dokunun çıkmaz sokak niteliğinin günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Ancak etkilenme sit alanı içerisinde ana caddeler üzerinde uygulanan imar planının öngördüğü çok katlı yapılaşmalar sit alanı içerisindeki çıkmaz sokaklar üzerinde de görülmektedir. Buralarda yapılan 4 katlı yapı nizamları hem kütle olarak hem de yükseklik olarak doku içerisinde dikkat çekmektedir.

Kent genelinde Mart 2011 itibariyle İzmir 2 no'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nda incelenme aşamasında olduğu bilinen öneri Koruma Amaçlı İmar Planı Kentsel Sit Sınırları ve Etkilenme Sit Sınırları içerisinde yer alan alanlar için kararlar üretmiştir. Koruma Amaçlı İmar planının henüz incelenme sürecinde olması günümüze kadar kentsel sit ve etkilenme geçiş alanlarında mevcut imar planı kararlarının geçerli olmasına sebep olmuştur. Bu durum 4. ve 5. bölümlerde işaret edilen olumsuz sonuçları doğurmuştur. Ancak öneri Koruma Amaçlı İmar Plan kararları incelendiği zamanda çalışma alanında bir bölümü Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan yapı adalarında önceki imar planları ile benzer kararlar ürettiği görülmektedir: çıkmaz sokakların açıldığı, yapı adasının yeni sokaklarla küçük yapı adalarına parçalandığı bu doğrultuda Galenos ile Cumhuriyet Meydanı'na bakan caddeler üzerinde yer alan parseller için de çok katlı yapılaşma kararların belirlendiği görülmektedir. Koruma amaçlı imar planı kararları geleneksel doku üzerinde yol alanını artıran, parsellerin küçülmesini öneren kararlar getirmektedir. Oysa sit alanları içerisinde yer alan çıkmaz sokak dokusunun bozulmaması gereklidir. **Burada Koruma Amaçlı İmar Planlarının geleneksel dokunun sürdürülebilirliğinin sağlanması için yeterli düzeyde özgün kararlar üretmediği görülmektedir.** Ayrıca ülke genelinde kentsel sit alanları sınırında yer alan etkilenme geçiş alanlarının kent merkezinde bulunmasının getirdiği ticari rant isteğinden dolayı yapılan planlar dokuyu yokedecek nitelikte olmaktadır. Yılların birikimiyle oluşmuş geleneksel konut dokuları yokolmaktadır. Bu durumun önüne geçmek kentsel sit alanlarından etkilenme alanlarına yapılan sert geçişi engellemek ve etkilenme alanlarındaki doku kayıplarını önlemek amacıyla bu alanlar için özel tasarım projeleri hazırlanması gerekmektedir. **Kentlerin tarihi geçmişinin tanığı olan geleneksel dokular imar planlarının sorumsuz uygulanmasına terkedilmemelidir. İmar planlarında bütün üzerinden kararlar almak yerine dokuya uygun kentsel tasarım çalışmaları ile tasarım yapmak gerekmektedir.**

Bergama için Etkilenme Sit Alanı bölgesi belirlenmelidir. Bu alanı imar planlarının kaderine bırakmak yerine bölge için özel kentsel tasarım projeleri hazırlanması gereklidir.

Kentsel tasarım projeleri kentsel tasarım ilkeleri gözönünde bulundurularak oluşturulmalıdır. Geleneksel dokunun sahip olduğu kentsel tasarım kriterleri belirlenerek bu izlerin etkilenme geçiş alanında yapılacak olan projelerde değerlendirilmesi kent dokusunun devamlılığını sağlaması açısından yardımcı olabilir.

Dünya Miras Komitesi'ne geçici adaylığı kabul edilen Bergama Kenti Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanları'nda yeralan çok katmanlı dokusunun önemini tüm Dünya'ya gösterebilmek amacıyla kalıcı olarak UNESCO'ya bağlı Dünya Miras Listesi'ne girme çabasıdadır. Bergama'nın UNESCO'ya bağlı Dünya Miras Listesi'ne aday olabilmesi burada yeralan dokunun korunması ve sürekliliğinin sağlanması gereğini gözönüne çıkarmaktadır.

KAYNAKLAR

- [1] Görsel sanatlar resmi web sitesi, [http://www.heraheykel.com/doku-ile-ilgili-temel kavramlar-](http://www.heraheykel.com/doku-ile-ilgili-temel-kavramlar-), 12,07,2010
- [2] Türk Dil Kurumu resmi web sitesi, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=doku&ayn=tam->, 12,07,2010
- [3] Zelanski, P., Fisher, M. (1996). Design Principles and Problems, Second Edition, Fort Worth, TX: Harcourt Brace College Publishers.
- [4] Ching, F.D.K., (2006). İç Mekan Tasarımı; Çeviren: Elçioğlu, B., YEM Yayınları, İstanbul.
- [5] Kın R.E., (2007). Tasarımda Doku Kavramı ve İşlevselliği, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [6] Germaner, A.T., (1997). Doku, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, YEM Yayınları, İstanbul.
- [7] Dülgeroğlu, Y., (1997). Mimarlıkta Doku, YEM Yayınları, İstanbul.
- [8] Ağsakallı, Ö., (2006). Cihangir Mahallesi'nin Kent Dokusundaki Değişimler ve Kentsel Tasarım Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [9] Hasol, D., (2002). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- [10] Kelime arama sitesi, <http://www.anlambilim.net/kent-dokusu-nedir-127193.htm->, 10.07.2010
- [11] Alexander, C., Ishikawa, S. ve Silverstein, M., (1977). A Pattern Language, Oxford University Press, Newyork.
- [12] Canniffe, E., (2006). Urban Ethic: Design in The Contemporary City, Routledge, London.
- [13] Petruccioli, A., (2008). Bellek Yitiminin Ardından Akdeniz İslam Kent Dokusunun Öğrettikleri; Çeviren: Burcu Kütükçüoğlu, 1. Baskı, YEM Yayınları, İstanbul.
- [14] Erkan, N., (2002). Kastamonu Kenti Örneğinde Anadolu Kenti İmaj Öğeleri ve Değişim Süreci, Doktora Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [15] Marshall, S., (2005). Streets and Patterns, Spon Press, London and Newyork.

- [16] Trancik, R., (1986). Finding Lost Space: Theories of Urban Design, John Wiley and Sons, New York.
- [17] Aru, A.K., (1998). Türk Kenti Dokularının İncelenmesine ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması, YEM Yayınları, İstanbul.
- [18] Bildiş, A., (2006). Kentsel Koruma Bağlamında Eski Kentlerin Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma; Tokat-Zile Örneğinde İrdelenmeler, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul:53
- [19] Gür, Ş., (2000). Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü, YEM Yayınları, İstanbul.
- [20] Özgür Ansiklopedi, tr.wikipedia.com, 10.07.2010.
- [21] Eyüce, A., (2005). Geleneksel Yapılar ve Mekânlar, Birsan Yayınevi, İstanbul.
- [22] Şenoğlu, N., (2003). “Geleneksel Mimarlık”, Ege Mimarlık Dergisi (Sayı:48): 45-48, İzmir.
- [23] Asatekin, N.G., (1990). “Varieties of Tradition and Traditionalism”, Traditional Dwellings and Settlements Review, 1 (2) : 61-70 (with Aydan Balamir)
- [24] Oliver, P.I, (2007). “Shelter and Society, Vernacular Architecture in its Cultural Contexts”
- [25] Oktay, D., (2001). “Kentlerimiz, Yaşam Kalitesi ve Sürdürülebilirlik”, Mimarlık Dergisi (Sayı: 302): 45-49, İstanbul.
- [26] Yenen, Z., (2009). “Kamusal Açık Mekânların Evrimi”, Ders Notları, Kentsel Mekân Organizasyonu ve Tasarım Bilim Dalı, YTÜ, İstanbul
- [27] Yoldaş, N.G., (2007). Anadolu Geleneksel Konut Dokusundaki Çıkma Sokak İşlevinin Günümüzdeki Durumunun İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- [28] Sargın, H., (2009). “Planlama, Tasarım ve Uygulama İlişkileri”, Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım Bilim Dalı, YTÜ, İstanbul,
- [29] Karakaş, İ., (1998). Edirne Kenti’nin Tarihsel Gelişimi ve Karanfilioğlu Bölgesi’nin kalkındırılması Amaçlı İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [30] Çevik, S., Özen, H., (1995). “Özel-Kamusal Mekân Olgusunun Geleneksel ve Günümüz Yaşama Çevrelerinde İrdelenmesi”, Kültür ve Mekan: Uluslararası 7. Yapı ve Yaşam Kongresi, Bursa, 83-96.
- [31] Dalkılıç, N., Halifelioğlu, M.F., (2006). “Mardin-Savur Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri”, Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 11 (Sayı 1), Bursa.
- [32] Bektaş, C., (2007). Türk Evi, Bileşim Yayınları, İstanbul.
- [33] Arama motoru, www.google.com.tr, 20.07.2011
- [34] Bergama Belediyesi, (2006). T.C. Bergama Stratejik Planı 2007-2011, Bergama, İzmir.

- [35] Yenen Z., Özden, E., Çekiç, T., Seçkin, E., Hamamcıoğlu, C. ve Yerliyurt, B., (2008). Bergama Yakın Çevresinde Turizme Alternatif Bir Bakış, YTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- [36] Radt, W., (2001). Pergamon Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları; Çeviren: Tammer, S., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- [37] Rheidt, K., (1996). "Kent mi, Köy mü? Orta ve Geç Bizans Anadolu'sunda Konut ve Yerleşme", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, (Habitat II): 221-233, İstanbul Tarih Vakfı, İstanbul.
- [38] Özden, E.Ö., Yerliyurt, B. ve Seçkin, E., (2006). "Continuity of the Spirit of a Place Case of a Historic Town", Continuity of the Spirit of a Place, 42nd ISoCaRP Congress, 14-18 Eylül 2006, YTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- [39] Bayatlı, O., (1949). Bergama Tarihinde İlkçağ ve Bakırçay Havzası Arkaik-Klasik Kültürler, Saka Matbaası, İstanbul.
- [40] Karcılı, H., (2009). Bergama Kentsel Kültür Varlığı Envanteri Bağlamında Bergama Evi ve Koruma Yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi, MGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [41] Uzunçarşılı, İ.H., (1984). Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- [42] Zachariadou, E.A., (1997). Karesi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet, Osmanlı Beyliği (1300-1389): 243-255, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 49, editör Elizabeth A. Zachariadou, Çeviren: Güven G.Ç., Yergüz, İ., Altınova, T., Tarih Vakfı, İstanbul.
- [43] Binan, U.D., Kaptı, M., Kırac, B. ve Arıoğlu G., (2004). "Bergama İzmir Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2003", Tüba Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri Dergisi 2004", Graphis Matbaa- İstanbul: 31-73.
- [44] Emecen, F., (1992). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [45] Berber, E., (1999). Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919), Tarih Vakfı Yurt Yayınları 71, Tarih Vakfı, İstanbul.
- [46] Emekli, G., (2001). Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Sosyo-Ekonomik Etkileri, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, Bergama Belediyesi, İzmir.
- [47] Özgür ansiklopedi, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Bergama>, 20,07.2010.
- [48] Kaygusuz, Ö., (1993). Geleneksel Türk Konut Mimarisi ve Oluşturduğu Kentsel Doku, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [49] Peker, F., (1992). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bergama Kazası'nın Sosyal ve Kültürel Durumu, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları no:8, İzmir.
- [50] Bala, H. 1997. Konut Yakın Çevresinde İmar Mevzuatının Dış Mekân Oluşumuna Etkileri, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- [51] Günay R., (1998). Türk Evi Geleneği ve Safranbolu Evleri, Yem Yayınları, İstanbul.

- [52] Küçükerman, Ö., (2007). Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.
- [53] Güneri, H., (1973). “Azınlık Vakıflarının İncelenmesi”, Vakıflar Dergisi 10: 79-108.
- [54] İpek, N, (1994). “Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri (1877-1890)”, Türk Tarih Kurumu Yayınları XVI seri no: 73, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- [55] Gazez M., (1995). “Hicri 1260-1261 (1844-1845) Tarihli Bergama Temettuat Defterlerine Göre Bergama’nın 19. Yüzyıl Ortalarında Durumu”, Bergama Yakın Tarihi (Bildiriler Tartışmalar), İzmir.
- [56] Emekli, G., (1998). Bergama’nın Turizm ve Sosyo-Ekonomik Etkileri, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- [57] Akurgal, E., (1996). Batı Anadolu’da Konut, Yerleşme ve Kent Planlaması (MÖ. 3000-30), Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul: 122-146.
- [58] Bergama Belediyesi resmi web sitesi, www.bergama.bel.tr, 01,11,2010.
- [59] Alanyalı, S., (1994). “The Traditional Architecture and Structure of 19th Century Bergama”, İstanbuler Mitteilungen (Sonderdruck 44) :371-389.
- [60] Eruzun C., (1989). “Kültürel Süreklilik İçinde Türk Evi”, Mimarlık Dergisi (sayı 4). İstanbul: 68.
- [61] Sönmez, N., (1998). Bergama Evlerinin Geleneksel ve Batı Etkili Özellikleri, İzmir Basımevi, İzmir.
- [62] Bayatlı, O., (1997). Bergama’da Yakın Tarih Olayları 18. ve 19. yüzyıl, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.
- [63] Binan U., D., Kaptı, M., Kırac, B. ve Töre, T., (2006), “Bergama İzmir Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2005”, “Tüba Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri Dergisi 2006”, Graphis Matbaa- İstanbul: 57-101).
- [64] Bakanlıklararası Turizm komisyonu, (1945), Bergama Temsilleri ve Turizm İşleri, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları- Ankara:81-83
- [65] Bergama Belediyesi, (1943). Bergama Şehri İmar Planı Raporu 1943, Cemal İhsan Matbaası, İzmir.
- [66] Binan U., D., Kaptı, M., Kırac, B., Töre, T., (2005). “Bergama İzmir Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2004”, Tüba Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri Dergisi 2005, Graphis Matbaa- İstanbul: 79-110.
- [67] Ersoy, B., (1989). “Bergama Camii ve Mescitleri”, Kültür Bakanlığı Yayınları 1052, Tanıtım Eserleri Dizisi, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- [68] Bayatlı, O., (1956). Bergama Tarihinde Türk-İslam Eserleri, Anıl Matbaası, İstanbul.
- [69] Ahunbay, Z., (2007). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayınları, İstanbul.
- [70] Ergen, Y.B., (1994). “Kentsel sit alanlarının kentsel gelişmeden olumsuz etkilenmesi ve yöntem araştırması”, Kentsel Koruma, Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu, MSÜ Matbaası, İstanbul.

- [71] Asatekin, N.G., (1994) Anadolu'daki Geleneksel Konut Mimarisinin Biçimlenmesinde Aile-Konut Karşılıklı İlişkilerinin Rolü", Kent, Planlama, Politika, Sanat: 1. Kitap, Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara: 65-88.
- [72] Demir, M., (1997). Ayvalık Yerleşmesi'nin Gelişim Süreci ve Mekansal Yapı Analizi Bağlamında Koruma Planlamasına Yönelik Öneriler, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Hande SARGIN
Doğum Tarihi ve Yeri : 15.09.1985 - Afyon
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : handesargin_@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Lisans	Mimarlık	Selçuk Üniversitesi	2007
Lise	Sayısal	Kütahya Anadolu Öğretmen Lisesi	2003

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2010	Sargınlar Mimarlık-Mühendislik-İnşaat-Kentsel Tasarım Ltd. Şti.	Şirket Ortağı / Mimar
2010	Mimyapı Mimarlık İnşaat ve Tic. Ltd. Şti.	Çalışan / Mimar
2008	Alp Mimarlar Tasarım Yapım Ltd. Şti.	Çalışan / Mimar